

Megjelenik
minden vasárnap.

Szerkesztési s kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden külde-
mények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beigtatás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknel külön ked-
vezményt nyujt a kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Sok a baj s mind szorgos. III. Nagy Sándor.
— A közoktatásügyi miniszter javaslata a [középtanodák ügyében,
V. fejezet — Kimutatás az 1879-iki államsegély kiosztásáról. —
Egyházi lapok szemléje. — Az áll. ig. tanács r. üléséből. r. t. —
Külföld: (Németország Amerika.) —z—y. — Irodalom —z—y. — Tár-
cza A halál a műveletlen népeknél. Ethnographiai vázlat, Berghaus
nyomán. II. Szertartások a hullával. (folyt.) —z—y. — Nyilatkozta-
tok I. II. — Különfélék.

Sok a baj s mind szorgos.

Hidvég 1880, márcz. hó.

III.

Erdélyi ref. egyházkerületünk 1872-ki alapszerve-
zete a főfelügyeletet az állandó igazgató tanácsra ruházta.
És így egy pillanatra se állhat be e tekintetben interreg-
num. Nem számíthat se rossz akarat, se hanyagság, se bár-
miféle túlkapás behunyt szemekre. Főkörmányzó tanácsunk
beláthat mindenbe és mindenhová. Minden legkisebb szel-
lemi, erkölcsi, vallási vagy anyagi mozzanatoknak ő a fő-
rugója, összegyűjtő tűzpontja, irányadója, kormányzó és
végrehajtó közege.

S avagy ezen szép és nagy feladatának teljesítésében
kívánhatnók-e még azt is, hogy ő legyen az egyes mozza-
natoknak — legyenek azok szellemiek vagy anyagiak — köz-
vetlen intézője. Avagy kívánhatnók-e tőle, hogy ő szálljon
ki az egyes egyházmegyék, annyival inkább egyes egyház-
községekbe, hogy ott számba vegye a vallásos élet, nevelés,
vagy az anyagi ügyek állását? Korántsem! Ez ellenkeznék
a felügyelet fogalmával, ellenkeznék a dolog természetével.
Hisz a ki felügyelő, nem lehet egyszersmind kezelő is.
Avagy lenne-e annak értelme, hogy maga felett ügyel-
jen fel?

Elég bajt ad maga a felügyelet. A munka felosztás
elve szerint másra kell bízni a közvetlen kezelést. Lehet-
ne-e rábízni az egyházmegyei tanácsra (tractuale consisto-
rium), hogy az közvetlen kezelése alá vegye az egyházköz-
ségek pénzt, vagyonát, földbirtokát, bor- és magtárait?
Annyival kevésbbé lehetne megterhelni a főkörmányzó taná-
csot, hogy ő vegye át az egyházmegyék minden egyházköz-
ségeinek vagyoni kezelését. Kinek-kinek magának kell sa-
ját vagyonát, pénzt közvetlenül kezelni. Így kell kezelni
az ig. tanácsnak, illetőleg kezeltetni arra megbízott egyé-

nek által, az egész egyházkerület közvagyonát s a rábí-
zott alapítványokat; az egyházmegye viszont kezelheti, ke-
zeltetheti az egyházmegye közpénztárát, s az egyház köz-
sége a magáét. Mihelyt ezen természetes rendet megza-
varjuk: az organismusban megáll az egészséges vidám vér-
lúktetés, beáll a reactio. Hiába! A fő gondoljon, tervez-
zen, intézzen; hadd maradjon a kivétel a kéznek és láb-
nak. A mint nem lenne helyes, hogy a kéz-láb észellen-
esen hadonázzon, rugdalozzék, épen oly helytelen lenne, hogy
a fő tegye a kéz vagy láb teendőjét.

De bocsánat a szószaporításért! Tisztázni kellett a
dolgot, hogy kimondhassuk, mikép: a főfelügyező testület
egyes egyházközségek, iskolák, főtanodák vagyonainak köz-
vetlen kezelője nem lehet, nevezük bár ama vagyont kepe-
váltási-alap, pénz, bor- vagy magtárnak.

De annyival nagyobb feladata a szigorú felügyelet
ezekre! És ez elég széles mező, melyre ha szigorral fel-
ügyel, minden lehető gyomot még csirájában elfojthat; csak
lássá el magát minden szükséges eszközzel, közeggel.

Hadd lássuk, mik lennének ezek? Vegyük a legfőb-
bet: a vallás-erkölcsi életet. Avagy nem ajánlkoznak-e e
tekintetben a fokozatos közegek: a pap, esperes, püspök
személyében. A vallás-erkölcsi élet minden mozzanatának
központja a püspök legyen. Az állandó ig. tanács a főt.
püspök útján tartja evidentiában az egyházkerület egyete-
mének vallás-erkölcsi életét. A főt. püspök ajánlata, taná-
csa, javaslata után teszi meg e tárgyban intézkedéseit,
rendeleteit. A nevelésügyre igen helyes belátással vannak
felállítva a közegek: az egyházkerületi tanügyi előadó és az
egyházmegyei tanügyi előadók személyeiben. Ez úton a
népoktatás s a felsőbb iskolák minden mozzanatainak szálai
viszont a főtanügyi előadónál központosúlnak, s ezen az úton
mindig biztos tudomást szerezhet az ig. tanács, s mind-
annyiszor megteheti szükséges intézkedéseit.

A vagyonkezelésre nézve épen így meg lehet találni
vagy fel lehet állítani a szükséges közegeket, s biztosítani
lehet a főfelügyeletet.

És már e czélből, épen úgy, mint a vallás-erkölcsi
élet és nevelés terén, szükség van egy központi közegre.
Ez lenne nem egy, hanem elégséges számú személyzetből
álló központi számoltató szék (exactorátus). Ehez
kellend jutni, végellátás végett, minden számadásnak.

És hogy a főszámlátó szék kisebbszerű hiányokkal ne bajlódják, s feladatának megfelelhessen, minden egyházmegyében két-három szakértőből álló egyházmegyei számlátó székkel kellene felállítani. Ehez adatnának be az egyházközségi számadások, a melyek megvizsgáltatván, az egyházmegyei tanács, vagy közgyűlés útján a központi számlátó székhez küldetnének be, vagy küldetnének vissza kiegészítés végett az egyházközségekhez.

E szerint a visitatiótól — annak jelenlegi egyik lényeges teendője: a vagyonügyek feletti számadóztatás — el lenne véve.

De vajjon ezen intézkedés nélkülözhetővé tenné-e a kanonika visitatiót. Nézetem szerint, nem! Mert ennek azon 10—12 órára, a mennyit egyes egyházakban tölt, még elég teendője lenne. Megvizsgálhatná lelkiismeretesen az iskolákat, a vallás-erkölcsi állapotokat, épületeket, levél- és könyvtárakat, a tényleges pénz- és magtárakat, sőt talán bevehetné a számlátó széknek való átadás végett a számadásokat is, beszédhetné a közszükségekre rendszeresített fizetendőket, a míg e tekintetben helyesebb intézkedés tétetnék. Inthetne, buzdíthatna, s ha a körülmények gyors intézkedést követelnének, át- vagy felírást intézhetne illetékes hatóságokhoz. Lám, a visitationak még mindig elég teendője lenne! Azonban, a fennebbi berendezéssel, csakugyan feleslegessé válnék évenként minden egyházközségben visitálni. Lehetne ezt bátran egyes egyházközségekre nézve, csak minden harmadik évre, rendszeresíteni. A visitatio, ha lelkiismerettel hajtatik végre, így is kifizeti magát, annyival inkább a fennebbi intézkedések keretébe foglalva. Én tehát eltörlésére nem, csak módosítására vagyok hajlandó szavazni. Nem kigúnyolni való intézmény ez, s mint a protestans autonomikus szerkezetű egyházközségi szabad mozgás ellenőre, épen szükséges.

A fennebbiekben valék bátor teendőink sorrendje, s függő kérdéseink: domesticus, papifizetés, özvegyárva-nyugdíj, vagyoni közvetlen kezelés és felügyelet felett igénytelen nézeteimet elmondani. Az apostol szerint: (Filip III. 13, 14.) „Nem állítom, hogy én a célt (a helyest, a tökéletest) még elértem volna: de igyekeztem a cél felé futni.“ Vajha sikerülne az erősebbeknek közelebb varázsolni, s így a gyengébbekre nézve elérhetővé tenni azt.

Nagy Sándor.

A gymnasiumi és reáliskolai oktatásról Trefort Ágoston közoktatásügyi miniszter által az országgyűlés elé terjesztett törvényjavaslat

V. F e j e z e t e .*)

A hitfelekezetek, hatóságok, községek, magánosok és társulatok által fenntartott nyilvános gymnasiumok és reáliskolákról.

62. §. A hazában létező hitfelekezetek, törvényhatóságok, községek, egyesek s oly hazai társulatok, melyek alapszabályaikban ki-

*) Lapunk szűk tere nem engedi, hogy a törvényjavaslatot egész terjedelmében közöljük, s csupán a minket közvetlenül érdeklő fejezetet adjuk.

jelentetten e célra is alakultak, saját erejükből tarthatnak fenn és állíthatnak nyilvános gymnasiumokat és reáliskolákat, a következő §§-ba foglalt feltételek mellett.

63. §. Idegen állam, az ország határain kívül székelő testület vagy külföldön lakó nem magyar állampolgár semminemű középiskolákat sem állíthat s a már fennálló felekezeti, valamint törvényhatóságok, községek, társulatok, avagy magánosok által fenntartott gymnasiumok és reáliskolák, ugyszint a felekezetek és egyházak is, külföldi államoktól és azok uralkodóitól s kormányaitól segílyt és anyagi gyámolítást semmi esetben sem nem kérhetnek, sem el nem fogadhatnak.

Egyesektől vagy társulatoktól is csak azon esetben, ha a segélyező az intézet vezetésére és tanrendjére semminemű befolyást sem tart fenn magának, sem feltételt nem köt ki.

64. §. A 62. §-ban felsorolt testületek s egyesek által fenntartott tanintézet felett az illetők maguk rendelkeznek és gyakorolják az igazgatási jogokat a jelen törvény értelmében.

Ennélfogva a tanintézet vagyonának kezeléséről, a tanerők alkalmazásáról és fizetéséről, a fegyelmi eljárásról az illetők maguk gondoskodnak.

65. §. A jelen törvénynek az osztályok és évfolyamok számát, a testgyakorlati oktatás szervezetét és az évi szorgalomidő tartamát és idejét meghatározó 5. 33. és 38. §§-ai¹⁾ ezen gymnasiumokra és reáliskolákra is érvényesek.

A köteles tantárgyakat s azokból az illető intézet egész tanfolyama alatt tanítandó ismeretek terjedelmét és mértékét (a hitoktatáson kívül) az országos közoktatási tanács meghallgatásával időről-időre a vallás- és közoktatásügyi miniszter állapítja meg; de a miniszter által felállított ezen mérték egyfelől az illető intézetekre nézve csak a minimumot határozza meg, másfelől nem haladhatja meg az állam rendelkezése alatti ugyanazon fokú intézetekben alkalmazottat.

Ezen korlátokon belül az illető tanintézet hatósága állapítja meg a tanrendszert, a tantervet és a tankönyveket.

Azonban a törvényhatóságok s községek által fenntartott tanintézetekben az államkormány által kiadott vagy jóváhagyott tanterv szerint eszközzendő a tanítás és az általa engedélyezett tankönyvek használandók.

¹⁾ 5. §. Mind a gymnasium, mind a reáliskola nyolcz osztályú, ugyanannyi évfolyammal.

Kivételesen megengedhető nem teljes intézetek felállítása négy osztályuaknál kisebbeké azonban semmi esetre sem.

Ujjonnan állítandó intézetek fokozatosan, évfolyamról-évfolyamra is szervezhetők; ezek átmenetileg lehetnek egy, két, vagy három osztályuak is, de a fejlesztésnek, legalább négy osztályig folytonosnak kell lenni.

33. §. A testgyakorlat minden tanintézetben akként szervezendő, hogy mindegyik növendék hetenként négyszer, legalább egy-egy óráig, részesüljön korához és testi erejéhez mért gyakorlatokban.

Az ötödik osztálytól kezdve minden tanuló egész a tanfolyam bevégeztéig a katonai (gyalogsági) fegyvergyakorlatokra s a czéllövésre is oktattatik. Ezen tanulókkal hetenként a testgyakorlat kétszer, s ezenfelül katonai gyakorlat egyszer tartatik.

E katonai gyakorlat alól csak az ezekre testileg nem alkalmas tanulók mentetnek tel, orvosi vélemény alapján.

A katonai gyakorlatokhoz s czéllövéshez szükséges fegyvereket, löszereket, torna- és katonai eszközöket az állam szolgáltatja minden tanintézetnek díjtalanul, s ezek a miniszter által megbízott hatóság gondjai alá adatnak, mely épségben tartásukért felelős.

E katonai oktatás tantervét a közoktatásügyi miniszter a honvédelmi miniszterrel egyetértőleg állapítja meg.

A czéllövések és egyéb katonai gyakorlatok a honvédelmi miniszter által erre képesekül elismert egyének vezetése és ügyelete alatt eszközöndők, s ha ily egyén nem volna az intézet tanítói között, az igazgatóság kérelmére a közoktatási miniszter a honvédelmi miniszterrel egyetértőleg bíz meg valakit az oktatással, ki fáradságáért az államtól méltányos tiszteletdíjat nyer.

E katonai gyakorlatok is a tanintézet igazgatóságának közvetlen ügyelete alatt tartatnak.

A tanulóknak a katonai gyakorlatokból nyert osztályzatuk, iskolai nyitványokban kitéte ik.

38. §. Az évi szorgalomidő, a közbeneső ünnepi szünnapok beszámításával, tíz hónap. Az évi nagy szünidő július és augusztus hónapokban tartatik.

66. §. A hitfelekezettek, úgyszintén a törvényhatóságok és községek, valamint társulatok és magánosok, magok határozzák meg az általok fenntartott nyilvános középiskolák tannyelvét, s a menyiben ez nem a magyar, kötelesek a tannyelven és irodalmán kívül a magyar nyelv és irodalom, mint köteles tantárgy tanításáról is gondoskodni, és pedig oly óraszámban, mely annak kellő elsajátítását lehetővé tegye. Ennek ellenőrizhetése végett kötelesek a magyar nyelv és irodalom tantervét és órabeosztását a vallás- és közoktatásügyi miniszternek előlegesen bemutatni.

67. §. A hitfelekezettek főhatóságai és a társulatok s magánosok, kötelesek az általok fenntartott nyilvános középiskolákban úgy a tanulókra, mint a tanárokra vonatkozó fegyelmi szabályzataikat (a fegyelmi eljárást is beleértve) s az ezeken időnként eszközölt változtatásokat a vallás és közoktatásügyi miniszterhez tudomás végett felterjeszteni, valamint a tanulókra vonatkozó fegyelmi szabályzatokat nyilvánosan is közzétenni.

A törvényhatóságok és községek által fenntartott nyilvános középiskolákban az állami hasonló intézetek számára kiadott fegyelmi szabályok alkalmazandók.

A testi fenytékre vonatkozólag az 50. §-ban²⁾ foglalt tiltó határozat, minden nyilvános középiskolára nézve érvényes.

68. §. A legalsó osztályokba felvétel feltételeit illetőleg a 15. és 19. §§.³⁾ ezen középiskolákban is érvényesek azon különbséggel, hogy a felvételi vizsgálat tárgyait és a megkívántató előírásokat mértékét azok határozzák meg, kiknek hatáskörébe a tanterv megállapítása tartozik; s a felekezeti iskolákban a felvételi díjak iránt a felekezeti főhatóság határoz.

69. §. Az egy osztályba fölvehető növendékek létszámát s az iskolai épületeket és tanítási helységeket, úgyszintén azok felszerelését s egészségügyi ellenőrzését illetőleg a jelen törvény 34., 35. 36. és 57 §§-ai⁴⁾ kötelezők, azon hozzáadással, hogy az 57. §. esetében a törvényhatósági főorvos a felekezeti középiskolákról, azok illető felekezeti főhatóságához tesz jelentést.

(Folytatása következik.)

²⁾ 50. §. A tanulók irányában testi fenyték nem alkalmazható.

³⁾ 15. §. Mind a gymnasium, mind a reáliskola legalsó osztályába csak oly növendékek vétetnek föl, kik életök 9 ik évét már betöltötték, s vagy arról, hogy a népiskola négy alsó osztályát legalább is elégséges sikerrel végezték, nyilvános népiskolától nyert bizonyítványt mutatnak elő, vagy felvételi vizsgálaton igazolják, hogy hasonló mérvű képzettséggel bírnak.

A felvételi vizsgálat részleteit a közoktatásügyi miniszter külön szabályzatban állapítja meg.

19. §. A felvételi vizsgálatot azon intézet tanártestülete tartja, s ugyanaz határoz a felvételi felett is, melybe a növendék fölvetetni kíván.

Felvételi vizsgálatért díj nem fizetetik.

⁴⁾ 34. §. A gymnasium vagy reáliskola egy-egy osztályában 50 tanulónál több nem lehet.

A hol a tanulók létszáma öt egymásután következő évben meghaladja az ötvenet, párhuzamos osztályok állítandók fel és a tanterv a 26. és 31. §§-okhoz képest szaporítandók. Erre nézve az állami és az alapból fenntartott intézetekben a vallás- és közoktatásügyi miniszter intézkedik, a szerzetes rendek által fenntartott intézetekben pedig az illető rend köteles intézkedni.

Ha a létszám az ötvenet csak kevéssel haladja meg, ez iránt tett indokolt jelentésre, a vallás- és közoktatásügyi miniszter a párhuzamos osztály felállítását mellőzheti.

35. §. Az iskolai épületek egészséges helyen épültek, szárazak, s a tanulók létszámához mérten elegendő számú tágas, világos és kellőleg szellőztethető tan-, rajz- és tornatermekkel kell hogy ellátva legyenek.

36. §. Minden középiskolában a tanárok számára szak-könyvtár, a tanulók számára olvasó könyvtár és az intézet működése által igényelt természet- és vegytani, természet- és földrajzi s mértani tárgyak és eszközök gyűjteménye, továbbá rajz- és gipsz-minta-gyűjtemény s kellőleg felszerelt tornaterem állítatik fel. E könyvtárak és gyűjtemények gyarapítására évenként bizonyos összeg fordítandó.

57. §. Minden gymnasiumot és reáliskolát köteles az ottani törvényhatóság főorvosa hivatalból évenként megvizsgálni, s közegészségi tekintetben, (főleg a helyiségekre vonatkozólag) tett tapasztalatairól véleményes jelentést terjeszteni mind a tankerületi főigazgatóhoz, mind a törvényhatósághoz.

KIMUTATÁS

az 1879-ik évi államsegélyből részesült községekről és egyházi tisztviselőkről.

I. Vajdahunyad-zarándi egyházmegye.

1. Fábri József, a zsil-petrozsényi egyházközségbe beszolgalásért; kötelesege pontos teljesítéséről felmutatandó bizonyítvány mellett utólagosan kiadandó 50 frt. — 2. A n.-rápolti tanító, állandósított segély 40 frt. — 3. Körösbánya, templomépítésre 150 frt. — 4. Hosdát, iskolaépítésre 100 frt. — 5. Jánosi József, alpestesi tanító, csekély fizetése mellett családját sújtott csapás alapján 20 frt. Összesen: 360 frt.

II. Gy.-Fehérvári egyházmegye.

1. Gruzda Domokos, tövisi pap, állandósított segély 70 frt. — 2. Székely László, tövisi tanító, állandósított segély 30 frt. — 3. Alvincz, temploma kijavítására 100 frt. — 4. Vingárd, temploma kijavítására 100 frt. — 5. Sárd, temploma fedélzetének kiigazítására 100 frt. Összesen 400 frt.

III. Nagenyedi egyházmegye.

1. Bágyon, temploma teljes felépítésére a múlt évi előirányzat szerint 150 frt. — 2. Nagylak, domestikai tartozása apasztására 100 frt. — 3. Lőrinczréve, papilak befejezésére 100 frt. — 4. Földvár, temploma berendezésére 50 frt. Összesen 400 frt.

IV. Kolozs-kalotai egyházmegye.

1. Györgyfalvi egyházközség, temploma építésére, az építés megkezdéséig tak.-pénztárilag kezelendő 200 frt. — 2. Kajántói egyházközség, a tanítói nyugdíjilletéért kiküldött végrehajtás következtében igazg. tanácsi határozatra előlegesen kiadott 70 frt 50 kr. — 3. Korodi egyházközség, a tanítói nyugdíj-illetéért kiküldött végrehajtás miatt ig. tanácsi határozat következtében előlegesen kiadott 70 frt 50 kr. — 4. Karai egyházközség, imaház építésére, az építés megkezdéséig tak. pénztárilag kezelendő 100 frt. — 5. Balázs István, járai lelkész, állandósított segély 50 frt. — 6. Domján János, kajántói lelkész, csekély fizetésű régi szolga 30 frt. — 7. Sebestyén János nyug. lelkész, minden fizetés nélkül, nyug. agg. 14 frt. — 8. Tulogdi István m.-bikali k.-tanító, csekély fizetésű régi szolga 15 frt. — 9. Dévai Mihály bábonyi lévita, csekély fizetésű régi szolga 15 frt. — 10. Kálmán István, egeresi k. tanító, csekély fizetésű régi szolga 15 frt. Összesen 580 frt.

V. Szilágy-Szolnoki egyházmegye.

1. Szödemeter a papilak kiigazítására 150 frt. — 2. A sülelmed-czikói pap és tanító, rendszeresített segély, melyből a papot 100, a tanítót 40 frt illeti, 140 frt. — 3. Bartha Dániel sz.-udvarhelyi k.-tanító, tekintettel csekély fizetése mellett a reá súlyosodott elemi csapásokra 40 frt. — 4. Molnár Miklós egerházi tanító, csekély fizetésű nagy családdal 20 frt. — 5. Salánki Zsigmond peéri tanító, a helységet ért csapás miatt, egyszerismindenkorra 20 frt. Összesen 370 frt.

VI. Deési egyházmegye.

1. Kide, papi fizetés pótlékul, állandósított segély 50

*

frt. — 2 Kaczkó, papi fizetés alapjául, állandósított segély 60 frt. — 3. M.-Lápos, adósságai törlesztésére egyszersmindenkorra 100 frt. — 4. Deészakna, templomigazítási költségei pótlásául 200 frt. — 5. Fodorháza, iskolaház építésére 50 frt. — 6. Bántó Mihály, esztényi lelkész, csekély fizetésű régi szolga 50 frt. — 7. Czinege Mihály, alsó-tőkei tanító, csekély fizetésű 20 frt. — 8. Farkas Sámuel, némai tanító csekély fizetésű 15 frt. Összesen 545 frt.

VII. Széki egyházmegye.

1. Apa-Nagyfalú, rendszeresített segély 150 frt. — 2. Vicze, rendszeresített segély 150 frt. — 3. Alsó Ilosva az ig. tanács által 1877—333. sz. a. megszavazott 3 évi 100—100 frt utolsó részlete: takarékpénztárilag kezelendő 100 frt. — 4. Feketelak, temploma építésének befejezésére 100 frt. — 5. Kudu, temploma építésére, az építés megkezdéséig tak. pénztárilag kezelendő 100 frt. — 6. Szabó József, légeni pap csekély fizetésű 20 frt. — 7. Nagy Elek, katonai pap, csekély fizetésű és betegséggel látogatott 40 frt. — 8. Székely József, feketelaki pap, csekély fizetésű 20 frt. — 9. Szathmári Sándor, kudu pap, csekély fizetésű 20 frt. — 10. Török Károly, kis-iklói lévita, csekély fizetésű 20 frt. — 11. Balázs István, feketelaki tanító, csekély fizetésű 15 frt. Összesen 735 frt.

VIII. Görgényi egyházmegye

1. Komlód Oroszfája, rendszeresített segély 130 frt. — 2. Görgény-üvegsüri lévita, rendszeresített segély 150 frt. — 3. Garda Márton, rendszeresített segély 210 frt. — 4. Kis-Fülpes, a múlt évi előjegyzés nyomán 90 frt. — 5. Biró József, abafáji tanító, (a múlt évben is csekély fizetése okán ugyanennyiben részesítettett) 30 frt. — 6. Sipos József, k.-ilyei lévita, (a múlt évben is csekély fizetése okán ugyanennyiben részesítettett) 30 frt. — 7. Érsék Sándor, köbölküti tanító, (a múlt évben is csekély fizetése okán ugyanennyiben részesítettett) 30 frt. Összesen 660 frt.

(Vége következik.)

EGYHÁZI LAPOK SZEMLÉJE.

A „Prot. egyh. és iskolai Lap“-ban Török Pál folytatja a gymnasiumok szervezetéről megkezdett cikksorozatát.

A gymnasiumok feladata, első sorban, a lelki erők s szellemi tehetségek nevelése, művelése; másod rendben: oktatást adni azon tantárgyakban, melyeknek ismerete az általános műveltségre mulhatlanul megkivántatik.

Czikkiró szemlét tart a görög és római nevelés fölött. A görög nevelés nem szigorú, nem gépies képzés volt, hanem a természeti erőknek szabadon fejlesztése a kitűzött célra. Test és szellem egyaránt képezetett, miből a szilárd erkölcsiség eredett. Csak a testi és lelki erők egyesüléséből lehet kifejteni azon lelkületnek, melyben a férfi az érzéki élvezetet megnevesíti, méltó czélokért fáradalmas munkára vállalkozik, szabadságért és hazáért a veszélyt és halált megveti, a szerencsés helyzetben méltóképpen él, a

szerecséltenséget szabadon s nemesen túri. Ily nevelés gyarapítja az erkölcsiséget és vallásosságot, ez képezi a nemes, szilárd jellemet.

A görög és római nevelő oktatás közötti különbség abban áll, hogy míg a görögöknél tisztán szellemi elemekből fejlettek ki az elvek, intézmények, foglalkozások s szellemi műveltség és élvezetre irányultak, addig a rómaiak nevelése mindenben a gyakorlati életre czélozott. De az irányelvek s életczélok különbsége mellett is megmarad a középiskolák ama feladata, hogy növendékeiket az általános műveltségre képezzék.

Legutóbbi időben a középtanodáknak más rendeltetését találták fel a bölcsek; „a középiskolák — mondják — kiválóan az egyetemre előkészítő tanintézetek“. De ha a gymn. tanulókat illető statistikai adatokat megvizsgáljuk, látni fogjuk, hogy e meghatározás a tanulók kicsiny számára talál. És az ismét más kérdés, hogy kellően vannak-e gymnasiumaink berendezve a végre, hogy egyetemre előkészítő tanintézetek legyenek? Czikkiró erről később fog szólni.

A „Protestans Hetilap“ folytatja és bevégi Fehes István cikksorozatát.

Ha időszerű a konvent, időszerű a zsinat is, mert az, hogy a konventnek volnának méltó tárgyai, a zsinatnak pedig nincsenek, megfoghatlan állítás. Itt van az unio; ott van az egész egyházalkotmány rendszere; ott van a fegyelmi kérdés; ott vannak szegényedő, pusztuló egyházaink, ezekkel kapcsolatban a domesztika, minimum kérdései; ott a lelkész képzés, lelkész választás ügye stb. stb. mind oly ügyek és kérdések, melyek egy zsinatot eléggé indokolnak.

A zsinat legfőbb indoka az unio. Az unio tervezett közegének a konventi bizottság ezt a nevet adta: országos egyháztanács. Czikkiró szerint, ez a szó ártott legtöbbet a zsinati mozgalomnak. Megijedtek az emberek az „ober Kirchenrath“ gondolatától. Czikkiró nem tartja rossznak a választott elnevezést. De hát nevezzük másként; legyen p. o. miként a budai zsinat egyetemes gyűlés és törüljük el annak permanens színezetét, melylyel aztán minden bizalmatlanság elenyészethető.

A zsinattartás idejének meghatározását az egyházkerületek 1877-ben a konventre bízták. Ez 3 évig hagyta forrásban az eszméket. Többé nem lehet szó elhamarkodásról. Ki kell tehát hirdetni legközelebb a zsinatot. Most, vagy ki tudja mikor?

Az áll. ig. tanács r. üléséből.

Kolozsvár, 1880, márcz. 29-én.

Jelen vannak: főt. Nagy Péter, püspök, mint elnök; b. Bánffy Dániel, Inoze Mihály, dr. Jenei Viktor, Parádi Kálmán, Szász Béla, Szabó Ádám, Bodor Antal, titkár.

Elnök indítványára kimondatik, hogy Gábos Ferencz oczfalvi (hivatalától felfüggesztett) tanító helyett Bathó János, albisi tanító részesítettik 14 frtnyi államségélyben.

Ugyanó bemutatja az egyetemes tanügyi bizottság jegyzőkönyvének példányait, melyek a szokott módon kiosztatnak.

A horos-bocsárdi birtokszabályozási költségek a püspöki alap terhére útalványoztatnak.

Az egyházmegyei özvegy-árvai gyámintézetekről adandó kimutatáshoz, a titkár indítványára, részletes útasítás dolgoztatik ki, a terv megkésztésével a titkár és számvevő bizatik meg.

A m.-ujvári új papi díjlevél (az ottani társláda eddigi 40 frt járuléka 200 frtra emeltetvén) a szokott fűntartással megerősítették, gr. Teleki Károly úr pedig fölkeretik a felső-ujvári gr. Mikó-féle 21 frtnyi évi járulék folyósítására.

Egerbegyi felekezeti iskolánkkal a politikai község részéről kötendő előnyös szerződés tervezete helybenhagyatván, a további lépések megtétele elrendeltetett.

Nagyfalú felekezeti iskolánk községivé leendő átalakítása engedélyeztetett s miután az egyik közs. isk. tanító kántori teendőket is végzendő lesz, a kántori új díjlevél kiállítása elrendeltetett.

A sz.-földvári folyamodó pap útasított, hogy igazolja tényleges adatokkal abbéli kérelmét, hogy, mint állítólag máshol is, részére is állami jutalom eszközöltessék ki az ottani vasuti állomásnál végzett papi szolgálataiért.

A cameraticum beneficium ügyében folyó pör költségei fejében beterjesztett ügyvédi költség-számla helybenhagyatik s egy újabb budapesti út költségeinek elnöki ideiglenes utalványa véglegessel cseréltetik ki.

A kis-solymosi erdő-részlet eladása, a papi fizetés alapjának javára, megengedtetik, — a tőke ottan elhelyezése iránt külön indokolt felterjesztés váratik.

A kulturminiszter leirata, a törvénytár hivatalos kiadásának megrendelése iránt, tudomásul vétetik.

A m.-vásárhelyi tanoda válasza, melyet az ottani politikai hatóságnak a netaláni mozgósítás esetére átbocsátandó tanodai helyiségek bérére s föltételeire nézve adott, helybenhagyó tudomásul vétetik.

A szilágy-csehi egyház fölterjesztésére, mely szerint az ottani községi iskolába felekezetünk gyermekeinek jó része nem fogadtatik be: elvárja ig. tanácsunk az ottani közig. bizottság másodfokú végzését, akkor levén a további lépések megállapítandók; az esperes, ehhez képest, felhivatott ama végzés közlésére.

A görgényi esperes, egy konkrét eset alkalmából, útasítatik, hogy abban az esetben, hogy ha a tanítói nyugdíj-alap járulékanak befizetése és adószedői nyugtatványozása után is végrehajtással fenyegettetnék, valamely egyház-község tegyen ide jelentést.

Több kőzdívásárhelyi ref. vallású államhivatalnok és ügyvéd meztagadván a rendes papbér fizetését, s az egyházker. tanácsot, s illetőleg támogatást kérvén: értesítetik, hogy ha az illetők vállaltak magukra (díjlevél aláírása, egyházközségi határozathozatalba való befolyás stb. által) kötelezettséget, a politikai hatóság assistentiája kiké-

rendő; ha nem: nem kényszeríthetők ugyan az egyházi rovatatok fizetésére, de viszont az egyház is jogosult saját hivatalnokai szolgálatát tetszés és a körülmények szerint megállapítandó díjakért bocsátani az illetők rendelkezésére.

A szászmáthéi pap abbéli lelkiismeretlen hanyagsága iránt, hogy az agg kántortanító helyett iskolát nem tartván, így 74 iskolaköteles maradt már két év óta minden iskolázás nélkül, roszalását fejezi ki ig. tanácsunk, fölhevén a rosz pásztor figyelmét az oltvidéki felekezeti és nemzetiségi veszélyekre.

A kaczkói papfizetés alapjára a főt. püspök úr által adományozott Diána-részvény után 120 frt ügyvédi leg föl-hajtatván, az összeg pénztárra helyeztetik.

Dr. Kolozsvári Sándor két konventi útjának költségei végleg elszámoltatnak.

A kudui templom-építés alapjának kimutatása közöltetvén Szolnok-Dobokamegye főispánjával, hathatós pártfogolása kikéretik.

Özv. Ferencz Károlyné, (tanító-özvegy) segély-kérésé áttétetett a pénztárnokhoz, hogy a Dániel-alap netalán megürülő helyére vegye jegyzékbe.

A deési esperes fölhevítik a koltó-katalini egyházi szolgák érdekében folyó pör okmányainak fölkerutatására.

Göldner Nándor német nyelvtana fölői birálatok elterők levén, a munka még egy újabb bírálónak adandó ki.

Az inaktelki összebonyolított iskola-ügyre nézve az esperes megsügettetik a régebben s ismételve kért adatok beküldése iránt; a közigazgatási bizottság értesítetik, hogy a törvénytelen eljárásokba bonyolodott ottani pap, illetékes úton, már fel van hivatalától függesztve; a további eljárás pedig a kellő adatok beérkezésével lesz megállapítható.

r. t.

K Ü L F Ö L D .

Németország.

(A „Protestanten Verein“ nagy-gyűlése)

A német Protestans egyeslet Gothában május hó 18—21 napjain közgyűlést tart. E gyűlésen fontos tárgyak fognak szőnyegre kerülni. Első sorban azon ellentét fogja vita tárgyát képezni, mely egyfelől a német protestantismus szent és magasztos hivatása, másfelől a porosz nemzeti egyház tényleges helyzete között fennáll. Schmiedler, berlini lelkész, ez égető kérdést több oldalról megvilágítva fogja az ülésnek bemutatni. a vitát pedig gothai lelkész, dr. Schwarz fogja megkezdeni. A másik kérdés, melynek megoldását az egyesület e nagy gyűléstől reméli, a liberalis unio belmissiójának kérdése. Kradolfer, brémai lelkész, Emminghaus s még többen vannak e tárgyhöz szólásra feljegyezve. E nagy gyűlés elé tehát elég érdekléssel tekinthetünk, s t. olvasóinkat a gyűlés mikénti lefolytáról értesíteni el nem mulasztandjuk.

(A „Kulturkampf“ vége felé közelít.)

Hét éve, hogy a kuria és német kormány között az egyházi és világi hatalom kérdése feletti viszály kitört, mely a csalhatatlansági tan kihirdetésével kezdődött. Két éve, hogy az új pápa alkudozni kezdett több bibornok útján, s a huza-vona, mit a németek „Kulturkampf“ névvel tiszteltek meg, talán még ma sem ért volna véget, ha a francia kormány a jezsuitáknak a háborút meg nem izente volna. Egyszerre két ellenség sok lenne; a diplomatikusan pápa egyet fordít a dolgon, s enged a németeknek, hogy annál bathatósabbán lépjen fel a francziák ellen. A kölni érsekhez írt levelében kijelenti, hogy türni fogja (nos passuros), miszerint a püspök által a lelkészi kinevezések a kormánynak bejelentessenek. E kifejezésben, hogy türni fogja, fenn van tartva a kuria joga, de Bismarcknak elég, ha a jog helyett övé a gyakorlat. Még forognak fenn apró differentiak a pápai és német császári udvarok között, de remélhetőleg azok is nemsokára el fognak oszlatatni.

Amerika.

(A katolikusok statistikája az Egyesült Államokban.)

Mint a „Renaissance“ írja, az Egyesült Államok területén a katolikus egyházban van: 12 érsek, 55 püspök, 5989 lelkész, 1136 theológiát hallgató egyetemi polgár, 6407 templom, egyházi felügyelet alatt 2246 iskola, 405,000 tanulóval, s végre 6.143,000 hívő. Ezek szerint kerek számban csak hatezer lelkész van, míg a hívők száma hat millió fölül áll; tehát 1000 lélekre esik egy lelkész. Ez kevés, s ha tekintetbe vesszük, hogy a hivek ropant nagy területeken mennyire el vannak szórva, az aránytalanság annál jobban kitűnik. A hivek száma is nagyon megcsökkent. Mert, ha mindazon irországbeliek és németek, kik 50 év alatt Amerikába kivándoroltak, utódaikkal egyetemben, a kath. hitet el nem hagyták volna, most bizonyos kétszer arnyi katolikus volna.

(A brasíliai kath. egyház s a szabadkőművesek.)

A brasíliai katolikus egyház demokratikusabb alapokon van szervezve, mint Európában. Az egyházközségek ugyanis laikus hittársak által kormányoztatnak. Ezen alapelvek helyes ugyan, mindazonáltal már nem egy heves jeletre adott okot az egyházi belkormányzás ügyében. A francia szabadkőműveseknek t. i. Brasiliában is számos hívők van. Sokan tagjai a szabadkőműves páholyoknak, s egyszerűs mind az egyháztanácsban is széket ülnek. A lelkészi kar azonban rossz szemmel nézi az ilyeneket s ellenük tör. Innen heves összeütközések támadnak s ezek aztán Brasília kormányzóságát a szent szókkal ellenkezésbe hozták. A brasíliai kormány ugyanis egy d'Olinda nevű lelkészt nevezett ki egy megürült érseki székre; minthogy azonban e férfi rokonszenvez a szabadkőművesekkel, s ezért már az előbbi érsek által eltiltatott papi hivatala gyakorlásától, a szent szókat őt nem ismeri el érseknek, s mást nevez ki, kit viszont a kormány nem ismer el. E válság mindenestül fontos, s a kimenetel szerfölött kétes. —z—y.

IRODALOM.

A magyarok egyetemes történetének, melyet Sayous Ede irt s Molnár Antal fordított, első kötete megjelent, az „Athaeneum“ derék hazafias társulat kiadásában. E társulat az, mely most Kossuth műveit is kiadja, s e munka közrebocsátásával is nagy szolgálatot tön irodalmunknak. E mű szándéka eredetiben az idegeneknek, kik, bár nemzetünk sokoldalú rokonszenvnek örvend, nem igen vesznek számba, nemzetünk multjáról, intézményeink és szellemi életünk kifejlődéséről hű képet nyújtani. Molnár magyaros fordításában nálunk is élvezettel, tanulsággal fogják olvasni, s mi lapunk olvasóinak is melegen ajánljuk e munka megszerzését. Ezen első kötet mely négy könyvre, s összesen 18 fejezetre van osztva, történelmünket Mátyásig tárgyalja, vonzó irányban; 2 frt 50 krért bármely könyvárus által megszerezhető.

* * *

Az „Ország-Világ“ című képes folyóirat eddig megjelent füzetek fekszenek előttünk. Röviden jeleztük volt már e folyóirat megindulását, de most nem tehetjük, hogy, rá újból visszatérve, olvasóink figyelmébe a legmelegebben ne ajánljuk. Tekintetbe véve e derék lap hazafias irányát, gyönyörű kiállítását, művészi tecsűmúlapjait, (melyek minden második füzethez járnak, s már magukban túlhaladják a füzetek csekély 40 krnyi árát) bátran ki merjük mondani, hogy e lap külföldi képes közlönyökkel nemcsak versenyezhet, sőt azokat felül is mulja. Nem az öntetszelgő hazafiaskodás, de a tiszta igazság szava ez. E lap, melyet Somogyi Ede szerkeszt, s Rautmann ad ki, minden két hétben megjelenik, s havonként egy gyönyörű, keletre foglaló műlapot hoz. Füzetenként is megszerezhető; egész évi előfizetési ára 10 frt. Egy füzet ára 40 kr, de senki sincs kötelezve több füzet megvételére, azokon kívül, miket megrendelt. Melegen ajánljuk t. olvasóink figyelmébe.

* *

Az „Evangeliumi lelkészi tár“ IV. füzeté következő tartalommal hagyta el a sajtót: Hallgassátok a prófétákat! Dobos János. — Kik azon lelkek, kiknek hínünk nem szabad? Gulyás Lajos. — Pál apostol megtéríti Lidiát. Szabó József. — Tavaszi egyházi beszéd. Láng Adolf. — Esketési beszéd. Czelder Márton. — Az Úr szent asztalánál. Czelder Márton. — Sirbeszéd. Néhai dr. Székács József. — Elég érdekes lenne tehát a tartalom, de a minden gond nélküli nyomdai kiállítás; s a sok sajtóhiba sokat levonnak a füzetek becséből. Kapcsolatosan ez irodalmi hírünkkel közöljük Czelder alábbi felhívását, a kitűzött célt csak helyeselni tudjuk, a kivített pedig biztosítják azok ismert nevei, kik e lapban a közreműködést megígérték: Felhívás, lelkésztársainkhoz s protestáns népünk és egyházunk jobb jövődjét meleg buzgalommal munkálni kész Testvéreinkhez! Az általam szerkesztett „Magyar protestans egyházi és iskolai Figyelő“ februáriusi füzetében említve volt egy „Magyar-

protestans Néplap" kiadásának szüksége. Külföldi testvéreink olcsó néplapok kiadása által is ébresztik a nép vallásos érzületét s lelkesítik azt vallásos czélokért való áldozatokra. A nép az egyház életfájának gyökere, s nekünk, lelkészeknek, ápolnunk kell a gyökeret, hogy a fa izesebb s dúsabb gyümölcsöket hozzon. E czélból több társaimmal, mint Csécsi Miklós, Könyves Tóth Kálmán, Zsigmond Sándor, Baksay Sándor, Láng Adolf stb. elhatároztuk, hogy Isten segédelmével, összes prot. lelkésztársaink, valamint az egyházmegyék s egyházkerületek támogatása mellett, ez év közepétől „Vasárnap“ czim alatt, egy prot. heti néplapot adunk ki. A lapnak minden egyházban legalább egy példányban kellene olvastatnia. Alig van egyház, melyben egyiket jobb tag, a lelkész buzditása mellett, hetenként négy krajczárt, a mennyibe egy-egy szám kerül: ne bírna összegyűjteni. Hiszen egy-egy család egész éven ennyit biztosan nélkülözhet. Mily üdvös hatása lehet ezen néplapnak népünkre? Mint fogja ez megnépesíteni templomainkat, meg-

népteleníteni a mulató, vagyont, erkölcsöt pusztító helyeket: tapasztalni fogjuk. De mindez csak úgy fog létesülhetni, ha minden lelkész buzgón karolja fel ezen, hiven szolgálva nagy horderejű, szent ügyet. Addig is tehát, míg a „Vasárnap“ mutatványszáma megjelenék, társaim nevében is bizalommal hívok fel minden lelkésztársat, s protestans népünk vallásos-erkölcsi emelését s buzditását munkálni kész Testvéreket, az ügy létesíthetésének szellemi és később anyagi támogatására. Ezen protestans néplap által lesz önkéntes adományokból megalapítható a domestika, vagy egyházi közpénztár. A lap tiszta jövedelmének is egy része a domestikáé lesz. Testvéreim! gyámolítsatok. A kik népszerű nyelven tudtok írni, küldjetez hozzám a mi protestans népünk felfogásához mért vallásos irányú erkölcsöt építő munkákat. Ha mi, lelkészek, s buzgóbb világiak, öszszetesszük erőnket, buzgalmunkat, meglátjátok: a hegyek is megmozdulnak, s az Úr előtt leborúlnak! *Czelder Márton.*

—z—y.

AZ „ERD. PROT. KÖZLÖNY“ TÁRCZÁJA.

A HALÁL

A MŰVELETLEN NÉPEKNÉL.

— Ethnographiai vázlat, Berghaus nyomán. —

II.

Szertartások a hullával.

(Folytatás.)

Mindenütt van a temetkezési szokásokban bizonyos babonás elem, mely, többé-kevésbé, kitetszik, s majd minden népnél szinte azonos, ha mindjárt a különböző vallásformák más jellegét is kölcsönöznék neki.

A kongó négereknél az a szokás, hogy mihelyt a holttest a gödörbe van, egy ember háttal közeledik feléje s halotti szemfedővel leteríti; minden jelenlevő rátapos aztán lábával hogy belőle az őrző szellemet kiszaladni ne engedjék.

Arrakonban rézedényekkel csattogtatnak, hogy a fekete macskákat elijeszszék, mert ha egynek sikerülne a holttestre ugrani, arra kárhozná annak lelkét, hogy vigasztalanul bolyongjon a világon, minden túlvilági boldogságtól megfosztva. A koporsót befestik lovak, elefántok, tehének, sasok, oroszlanok, s más állatok képeivel, hogy a lélek állandó lakásra leljen; néhol patkányok, varangyok, s más utálatos állatok képeit festik a koporsóra, a mivel a megholt alázatosságát akarják jelezni.

A khinaiak előhívják a lelkeket s megesküdtetik, hogy vissza térnek; egy templomba egy botot akasztanak fel, hogy arra támaszkodhassék a visszatérő lélek; kis székeket is csinálnak, hogy a hosszú visszatérő útban elfáradt szel-

lemek azokon magokat kinyugodják, s végre a halottnak szájába egy darab ezüst vagy arany pénzt tesznek, nehogy az a túlvilágon valamibe szűköt szenvedjen.

Az oroszok halottaiknak egy formális útlevelet adnak, a halál napjáról kekezve. Ez útlevel vázlata ez: „Mi, i patriarcha, ezennel bizonyítjuk, hogy X. Y. ez irat tulajdonossa, éltét mint igaz keresztyén töltötte, és a görög kath.-vallás hitelveit követte; hogy, ámbár vétkezett is, bűneit megbánta, s a felmentést, az utolsó kenettel együtt, áhitattal felvette; hogy Istent s a szenteket tisztelte, s azokhoz intézte imáit; hogy az egyház által előirt napokban s órákban böjtölt; hogy velünk, lelki atyával, jó lábon állott, s nem adott okot arra, hogy panaszt emeljünk ellene, vagy hogy a bűneialól való felmentést megtagadtuk volna. Ezek folytán kiállítjuk számára ez okmányt, hogy szent Péter, ezt elolvassván, előtte a mennyek kapuját megnyissa.“

A lappok, kik orosz felsőség alatt élnek, halottaik nyakába egy erszény pénzt kötnek, hogy szent Péternek a kapu pénzt megfizethessék. — Az ilyen szokások mind a csoda hiten alapulnak, s ez az oka annak is, hogy ezek a vadnépeknél annyira el vannak terjedve.

A karibok mindent elvetnek, a mi holttesthez ért. Azok, kik a meghalttal együtt laktak, ruháikat, s minden ingóságukat addig szellőztetik, míg a halottság el nem megy. Különös, hogy a halottakat soha se az ajtón, hanem az ablakon viszik ki a házból. E szokás Khinában is sokáig dívott, s avval okadatolták, hogy az ajtó gyakrabban emlékeztet a fájdalmas eseményre, mint az ablak. A császár, e bal szokást eltörörendő, új ajtókat vágatott palotáján, hogy neje hulláját azokon szállítsa ki, s de példáját ma sem követik sokan, s a régi szokás, különösen a fővárostól távolabb eső vidékeken, ma is fenn áll.

A kongó négereknél az a szokás, hogy egy előkelő ember temetési menetét egyenes vonalban vezetik egy zöld ágakkal s falevlekkel behintett úton, s ha a nyíl- egyenes útban egy házat vagy falat találnak, azt rögtön lerontják.

A khinai temetéseknél fogadott emberek vastag papírból készített alakokat visznek, melyek rabszolgákat, tigriseket, oroszlánokat, lovakat s több effélét ábrázolnak,

Gyászban az emberek gyászos színekbe öltöznek, s minden ékszert elvetnek magukról. A polynésiaiak (Tahiti szigetén) meztelenségükkel gyászolnak s bőrüket még a temetés tartama alatt korom feketére festik.

Fontos a vadnépeknél az, hogy a halál természetesen vagy erőszakkal következett-e be? A kariboknál erről az egész családnak meg kell győződve lenni; ha csak egy családtag nézete nem egyezik a többiével, úgy rögtön előáll a gyilkosság gyanúja, a mi rendesen arra a következtetésre vezet, hogy a gyilkos egyik családtag lehetett.

A kongó négereknél addig a tetemet nem temetik el, míg az egész család össze nem gyűlt, s ha valaki még oly távol is van azon falútól, melyben rokona meghalt, ez nem lehet ok a temetésről való elmaradásra.

(Folytatása következik.)

—z—y.

Nyilatkozatok.

I.

Az „Egyh. és isk. Szemle“ f. évi 8—12-ik számaiban megjelent „Lássuk az érem másik oldalát is“ című cikksorozatban Kovács Gyula enyedi volt főerdős Szász Béla ig. tanácsost, egy állítólagos külön cikkért, melyet ez állítólag az „Erd. prot. Közlöny“ 4-ik számában Kovács Gyula számadásai ellátásáról irt volna, ildomtalanul megtámadja és — túllépve az irodalmi tisztesség határait — reá a személyes gyűlölség és szitkok egész özönét önti. Pedig Szász Bélának az „Erd. prot. Közlöny“ idézett számában nincsen is külön cikke, hanem a lap idei 4-ik számában közölve van, névtelenül, azon bizottság jelentése (megneveztetvén a szöveg kezdő soraiban a bizottsági tagok), mely Kovács Gyula volt főerdős számadásainak, a számvevői megjegyzések és feltételek átvizsgálására az ig. tanács által ki volt küldve.

Midőn alólirottak egyfelől sajnáljuk, hogy Kovács Gyula úr, a polemia tárgyául felvett jelentésünket a tájékoztatlanak ámitására Szász Béla külön cikkének nevezvén, új bizonyosságát adta facsaros észjárásának, másfelől határozottan kijelentjük, (mint ama bizottság tagjai), hogy hivatalos jelentésünkért, melyet a Kovács Gyula számadásai ellátása ügyében a mlts. ig. tanács elébe terjesztettünk, nem csupán Szász Béla felelős, hanem felelősséget vállaltunk és felelni tudunk és fogunk az illetékes forum előtt mind a hárman, kik tiszta meggyőződésünk és az el nem tagadható tények láncolata alapján közakarattal állapítottuk meg és megfontoltan szerkesztettük jelentésünket. Épen azért felelősségünk súlya és igazságosságunk tudatában viz-

szaútitjuk bizottsági tagtársunk, Szász Béla ellen a „Szemle“ jelzett számaiban Kovács Gyula részéről intézett nemtelen támadást és az ellene szórt alaptalan vádat, fenntartván akár az egyházkerületi közgyűlésnek, akár a polgári törvényszéknek a vizsgálatunk és jelentésünk becsületessége feletti ítélethezást.

Kolozsvártt, 1880 márcz. 31-én.

Br. Bánffy Dániel,
a bizottság elnöke.
Parádi Kálmán,
bizottsági tag.

II.

Részemről nem kívántam hirlapi úton reflectálni Kovács Gyula cikkeire — a sajtó-bírótság segélyét akarván igénybe venni. Miután azonban bizottsági t. tagtársaim önként vállalkoztak a fennebbi nyilatkozat közzétételére, ama támadással és [támadóval szemben nem érzem szükségét semmi további védekezésnek, — annyival kevésbbé, mivel nem akarom, hogy egyházi ügyeink szennyese az én elégtételelem kedvéért, s az én kezdeményezésemre mosassék a sajtó-ügyi tárgyalás nyilvánossága előtt s ez által az egyházunkban jelenleg uralkodó békés hangulat megzavarója én legyek.

Kolozsvár, 1880 ápr. 2.

Szász Béla.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1880. márcz. 28-án.

— **Mai számunkkal egyidejűleg azon t. előfizetőinknek, kik ez évben még semmi tekintetben nem tettek eleget kötelezettségüknek, elősmervényeket küldünk szét; kérjük azokat kitöltve postafordultával visszaküldeni.**

— **A Benczés-rend múlt hó 20-án ülte fennállásának 1400-ik évfordulóját; a rend ugyanis Sz. Benedektől számitja fennállását s így csak öt századdal fiatalabb, mint a keresztyénség és ugyanannyival idősebb, mint Mohamed vallása. Fennállása óta a rend állítólag 40 pápát, 200 bibernokot, 1400 érseket, 4600 püspököt és 3500 szentet adott a kath. egyháznak. Nálunk az első benczés apát Asztrik volt Panonhalmán. Jelenleg 182 tagja van hazánkban e rendnek. — Az ünnepély alkalmával a rend egy lapot indított meg, mely központi organuma lesz a tudományok különböző ágaival foglalkozó szerzeteseknek. A lap fővezetése Kinter Mór páter, morvaországi levéltárnokra van bízva.**

— **Revolver az iskolában. A hosszúfalusi (Brassóm.) műfaragó tanintézet egyik növendéke türkösi Kocsis András tanulótlársát Sorbán Sándort a napokban revolverrel mellbe lötte. A szerencsétlen fiú a lövésre azonnal összerogyott. Az orvosok minden eddigi fáradsága, hogy a golyót a sebből kivegyék, sikertelen volt. A tettest a brassói törvényszékhez kísérték be.**

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdásznál az ev. ref. főtanoda betűivel Kolozsvártt.

Megjelenik

minden vasárnap.

Szerkesztőségi s kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden küldem-
énynek czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beigtatás
után 30 kr.Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknel külön ked-
vezményt nyujt a kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Pro et contra. *Bierbrunner Gusztáv.* — Chan-
ning E. Vilmos születésnapja századik évfordulójának emlékére. Az
amerikai moralisták. — Bardoux nyomán. — z-y. — Arról a
komédiáról. *Bartha Lajos.* — A közoktatásügyi miniszter t.-javaslata
a középtanodák ügyében. V. fejezet. — Kimutatás az 1879-iki ál-
lamségely kiosztásáról. (Vége.) — Az áll. ig. tanács n. üléséből.
r. t. — Egyházi lapok szemléje. — *Külföld:* (Helvétia, Franciaország,
Anglia, Olaszország, Afrika). — z-y. — Irodalom — z-y. — *Tárca:*
A halál a műveletlen népeknél. Ethnographiai vázlat, Berghaus
nyomán. II. Szertartások a hullával. (Folyt.) — z-y. — Különfélék.
— Szerkesztő postája.

Pro et contra.

Ó-Kér, 1880. ápr. 5.

Igen érdekes és tanulságos művet nyernénk a ma-
gyar protestans egyház közel múlt életének mozzanatairól,
ha avatott és higgadt tárgyilagosságra képes toll mindazon
nézeteket és érveket, melyek eddig a zsinattartás és annak
célzjai mellett és ellen hangoztattak, párhuzamosan föl-
tüntetné.

Lehet, hogy tévedek, de véleményem szerint ily fel-
mutatásból azon meggyőződést nyernők, hogy e fontos és
minden kétségen kívül nagy horderejű kérdés, bár évek
óta komolyan foglalkoztatja a legbuzgóbb s legképzettebb
elméket, nem bírt oly varázshatalmat gyakorolni, hogy a
magyar protestantismus, felekezeti színezet nélkül, zászlója
körüli egyértelműleg csoportosult volna. Észrevennők to-
vábbá, hogy e kérdéssel szemben, minden ily hitfelekez-
etben, két egymással éles ellentétben álló párt létezik, és
végre talán azon körülmény is meglepne, hogy a zsinat-
olás eszméje az eddig róla folyt „pro et contra“-féle né-
zetek harcában eredeti magasztosságából sokat veszített.
A két felekezet egyesülési szándékának magaslatáról le-
gördült az egyes felekezetek völgyébe, melynek körén be-
lől, ha a jeleket helyesen fodom fel, csak *uniformitás* után
törekednek az eszme mellett felszólaló bajnokok. Nem ré-
gen egy jó barátom az eddigi zsinatolási controversiákra,
azon, szerintem malitiosus, megjegyzést tette, hogy azokra,
ha kezdetüket a jelenlegi állásukkal összehasonlítjuk, al-
kalmazhatni Schiller eme szavait:

„In den Ocean schiffte mit tausend Masten der Jüngling,
Still, auf gerettetem Boot, treibt in den Hafen der Greis“
Engem, kit eleitől fogva azon óhajtás hat át, vajha

a netán létrejövő zsinat elvalahára szorosabban kötné össze
a két magyarhoni prot. testvér felekezetet, ezen megjegy-
zés és Fejes István úrnak a „Prot. Hetilap“-ban e na-
pokban megjelent, s a zsinattartást sürgető szép és tanul-
ságos cikksorozata mély gondolkodásba ejtett és akarát-
lanul azon kérdés merült fel lelkemben: *Mi czélszerűbb:
a zsinat mellett vagy ellen szólalni fel a jelen körülmé-
nyek között?* Megjegyzem, hogy e kérdésre első sorban
az *unio*, mint a zsinat legmagasztosabb célja indit.

Midőn a hatvanas években az ág. hitv. egyetemes
gyűlésen a zsinattartás eszméje hosszú szünetelés után
ismét szőnyegre került és a gyűlések állandó tárgyát
kezdte képezni, Körmöndy Sándor úr 1865-ik év okt. 7-
én a „Prot. egyh. és isk. Lap“ azon évi 48-ik számában
lelkessült cikket irt, ily czim alatt: „*Egyesítsük a magyar
protestans egyházat egyetemes ügyeink kivivására szoro-
sabbban.*“ Nem zsinat útján akarta e magasztos czéit el-
éretni. Többek között ezt mondja: „*Lesznek, kik állí-
tandják, hogy egyetemes értekezlet helyett czélszerűbb
volna a zsinattartás, s helyesebb ennek kieszközlésére mű-
ködőnk határozottan. Ámde, ki nem tudja, hogy a zsi-
nattal még mindig úgy vagyunk, hogy mikor, az idő tel-
lemében bizva, mi óhajtandók, a kormány nem engedélyezi,
mikor meg olyan az idő járása, hogy örülnünk kell, ha
feledik, hogy vagyunk, nekünk nem kell s ily viszonyok
közt zsinatra halogatni minden teendő, majdnem annyi,
mint várni, míg a patak lefoly.*“

Az egyesülés eszméje csakhamar magával ragadta
az elméket. Gr. Zay Károly úr, ki az ügyet már 1841-
ben megpendítette volt, az „Egyh. és isk. Lap“ 1861 évi
47-ik számában „*Egyesüljünk*“ czim alatt, szintén magas-
röptű felszólítást közölt az unio érdekében.

Úgy látszott, hogy a nagy gondolat biztos szárnyak-
ra fog kelni. Szigligeti K. úr a „Prot. egyh. és isk. Lap“
1866-ik évi 2-ik számában „Unio“ czim alatt remek cik-
ket irt az ügy előmozdítása czéljából. A protestantismus
jelenkori tudományos színvonalára lépve, oda nyilatkozik,
hogy megérkezett az idő, melyben nagyszerű tanúbizony-
ságot tehet a protestantismus lelkiismereti szabadságáról
és haladási elvéről, s véget vethet azon visszasságnak,
melynél fogva századokon át „pár szó“ különbsége miatt
szakadásban élt. Cikkének első részében melegséggel

ecseteli a vallásos eszméknek fokenkénti fejlődését, egészen Krisztusig; kimutatja, hogy a reformatio a krisztusi szellem örökké ifjú erejéről bizonyosságot tett, s hogy az a szellemi erődiadala a világi hatalom felett. Hangsúlyozza, hogy ezen alapon keletkezett a protestans két hitfelekezet, s így, ha elfogulatlan szemmel vizsgáljuk azt, kénytelenek vagyunk bevallani, hogy elvi különbség a kettő között nem létezik: mindkettő *evangéliomi*, mindkettő *reformált*. A létező különbségek csak külsők, lényegtelenek; miért is legcélszerűbbnek véli ezen külsőségek körül teendő intézkedést minden egyes gyülekezet saját belátására bízni. *Kiemeli, hogy ez az igazi prot. álláspont*, és hogy minél nagyobb súlyt fektet az egyház-egyetem a külsőségekre, annál nagyobb érdekében fekszik az *egyformaságot* követelni, nemcsak a szertartásokban, de még a nyelvben is; viszont, *minél kevesebbet törődünk a külsővel, annál nagyobb figyelmet fordíthatunk a szellemre, mely a vallás lényegét képezi*. Ha Krisztusban egyek vagyunk, a csekélyebb külső szertartásokban egymástól eltérhetünk. Igen bölcsen cselekedett tehát mintegy 24 évvel ezelőtt a két prot. vallásfelekezetnek Pesten tartott egyetemes tanácskozmánya, midőn határozatilag kimondotta, hogy a két testvér fél közt lényeges különbség nem létezik. Indítványozza, hogy az egyes hitvallások mellőztessenek, és egyedül a szentírás tekintessék a vallás örök bőségű forrásául és az egyház szabályozó tekintélyéül.

Látni való, hogy itt az unio eszméje egész ifjú erében lépett fel. Hozzá szolt a tárgyhoz ugyanazon évi „Prot. egyh. és isk. Lap“ 7-ik számában *Tanárky Gedeon* úr is. Ő is óhajtja az uniot, e mellett azonban tüzetesen felmutatja azon különbségeket, melyek a két testvérfelekezet közt léteznek, s ezeket, az elviéktől eltekintve, az eltérő kultus, a szervezet, a jellem és a nemzetiségben találja és nem reméli, hogy a két felekezet akár úgy egyesülne, hogy egyik a másikhoz áttérjen, akár úgy, hogy különbségeit közvetítvén, egy, közakarattal megállapított, új confessio és szervezet alapján egygyé alakulna. Mindazáltal, tekintve a viszontagságos múltat, az egyesülést annyiban kívánatosnak tartja, hogy az által „*közös védelmünk*“ legyen. Így zárja be cikkét: „*Állítsunk felekezetközi ügyeink elintézésére közös ítélő széklet — országos egyházitanácsot. Egyesüljünk tehát arra nézve, hogy a nyolcz egyházkerület válasszon egy állandó, de tagjaira nézve időnként megújítandó, delegált testületet, mely a két egyesült felekezetet, mint egységet, a kormány irányában képviselje és mint compromissionalis bíróság, a felekezetközi ügyekben bíraskodjék.*“

Az uniot pártoló, felszólalásokhoz csatlakozott az 1866 évi „Prot. egyh. és isk. Lap“-ban Dömötör Károly úr is, tapasztalatból merített érvekkel támogatván azt, az által, hogy a közönséggel megismertette a temesvári egyház egyesülésének mibenlétét. *Ezen fáradságtalan ügyszeretettel és kitűnő ügyességgel írott cikk valóban egész terjedelmében olyan, hogy az ember önkénytelenül azon hitbe merült el, miszerint oly alapokon és oly formák*

között, mint azok Temesvártt léteznek, a két magyarhoni prot. felekezetnek, minden nehézség nélkül, egyesülnie lehet.

Lehet, hogy ilyszerű remények teljesültek volna is, ha az ellennézetűek táborából nem szólalt volna fel egy hang, mely a szigorú és rideg confessionalismus védelmére kelt. Ugyanis 1866 évi „Prot. egyh. és isk. Lap“ 15, 16 és 17 számaiban —i—s. úr „*Az unio kérdésének megvilágosítása*“ czim alatt, a symbolikus könyvek alapján, kétségbe vonhatlan szorgalommal és álláspontjához elszántan ragaszkodó határozottsággal hangoztatja, hogy a reform. és ágost. hitvallásúak közti alapkülömbőség „*az ember és Isten közt viszonyának felfogása, különösen a Krisztus emberi és isteni természetének értelmezése.*“ E mellett kiemeli, hogy a kisebbszerű egyesülés számtalanszor gyakorlati csekélységeken szenved hajótörést, például egy síri keresztben. A hosszú fejtegetés így végződik: „*Mindezek végeredménye pedig az, hogy az unio kérdését most fejtegetni nem célszerű, nem korszerű. Hallgassunk tehát erről, míg annak is megjő ideje. Addig pedig ápoljuk azt, a mi eddig is közös volt, közjogi vagyis helyesebben, felekezetközi jogainkat, hogy mint valódi testvérek a Jézus Krisztusban egyesítsünk a szeretet kötele által.*“

Ez ellentétes nézetek körében sokáig forogtak azon teendők általában és az unio kérdése különösen, mely teendők elintézését kivált az óhajtott zsinattól vártuk. Végre azon meggyőződéshez jutottunk, hogy oly zsinat, mely az egyesülési alapon létesüljön, vagy az egyesülést keresztülvigye, egyáltalában a pia desideria közzé sorolandó. Visszahúzódott mindegyik hitfelekezet saját terére, s arról kezdtünk beszélni, hogy csak alkotmányos zsinat kell, remélvén, hogy így, ha mindegyik hitfelekezet egy rendezett egészet fog képezni, létrejön két oly legmagasabb forum, mely egymással érintkezve, lassan-lassan nagyobb időközben az unionak útját is egyengeti s a két egyházból majdan lesz egy.

Azonban e téren is még folyvást hullámmzásban vannak a nézetek, még mindig foly itt is a *pro et contra* féle harcz. A szabadnézetűek, kik a zsinathoz nagy várakozásokat kötnek az egyház jövőjét illetőleg, kívánják, hogy a netán létesülő zsinat, habár csak alkotmányozó is legyen, nyilatkoztassa ki, *hogy a symbolikus könyvek a 16-ik század hitnézetét tartalmazzák, mert ezen kinyilatkoztatástól remélik az unio majdani létrejöttét.* A szigorú confessionalisták ellenben követelik, *hogy a zsinat, ha összeül, mondja ki, hogy a symbolikus könyvek alapján állunk.* Ime a haladó párt és a conservativ irány nálunk is azon útra lépett, mely, mint ezt Némethonban láthatjuk, okvetlenül a tannézetek harczához vezet, és én nem menekülhetek azon aggodalomtól hogy ha ily harcz bevitetnék a zsinatba, mindegyik hitfelekezet, a helyett, hogy szorosabban szervezkednék — *a jelenleginél még zülaltabb helyzetbe jutna.*

Lelkem remeg, ha elgondolom, hogy a haladás hívei a zsinati termen belől fognák hangoztatni, hogy az orthodoxok a hitvallást összezavarják a hitcikkelyekkel,

melyek csak történelmi kísérletek azon czélból, hogy bizonyos időpontban a hit beltartalmáról nyilvánosan beszámoljanak“ Kovács Miklós, kinek szavait itta „Prot. egyh. és isk. Lap“ 1866 évi 23 számából idézem, e nézetet így fejti tovább: „Poroszországban például, hol a lutheranusok és kalvinisták a tanra nézve is egyesültek, már ezen tett által még azon esetben is megszűnik a hitcikkelyek érvénye, hogy ha az egyháztagok korábban azok megtartására kötelezve lettek volna. A lutheranusok és kalvinisták közötti unio nem jelenthet mást, mint a dogma uralmának teljes megszüntetését a prot. egyház kebelében. A ki a hitcikkelyeknek még külső, jogilag kötelező erőt tulajdonít az egyházban, az nem lehet őszintén egyesült, az még szívében mindig confessionalista, azaz, hogy ha egyesült egyházhoz tartozik, csak kedvező alkalomra vár, hogy az unioak hátat fordítson.

Ebből nemcsak az következik, hogy mi oly zsinatra, mely a két felekezet egyesülését czélba venné, előkészülve nem vagyunk, hanem az is, hogy az egyes felekezetek is, mikélyt hitcikkelyek felett ily ellentétes nézetekben vannak, zsinaton áldásteljes művet teremteni nem képesek. Arra, hogy zsinatilag szervezkedjünk úgy, hogy működésünket a jövő nemzedék meghálálja, szükséges, hogy a haladó és a conservatív párt már előre egy tisztán formulázott oly közvetítést találjon fel, melynél fogva mindenenk előtt mindegyik hitfelekezet saját kebelében tökéletes egyértelműséget legyen képes felmutatni.

Igen, de a zsinattartást sürgetők azt mondják, hogy csupán az alkotmányozó zsinat legyen, mely elvalahára egyházunkat egyöntetű törvényekkel lássa el. Örömmel kész volnék hódolni eme nézetnek, csak hogy éppen abban találom a nehézséget, hogy törvényeket akarunk alkotni, mit a nélkül, hogy ki ne jelentenők hitvallásunk álláspontját, tenni nem lehet. Ismételnem pedig azt, hogy akár a lutheranusok, akár kalvinisták magyarországi egyháza a 16-ik század hitcikkelyein alapúl, annyit tenne, mint lemondani a hittudomány háromszázados vivmányairól, lemondani az unio reményéről, és ha már odáig mehetünk vissza, miért ne kockáztatnók még az utolsó kis lépést is, miért ne mennénk a pápához?

Bármily mélyen meghatva is érzem magamat Fejes István úr szép, a nemes ügyért lángoló czikke által, ki lelke mélyéből törekszik a jelen viszonyok ziláltságát megszüntetni, mégis, ha tévedésben is vagyok, azt tartom, nem tanácsos addig zsinatoláshoz fogni, míg a „pro et contra“-féle nézetekből ki nem bontakoztunk, míg tisztán nincs eldöntve, hogy mi tanácsosabb az-e, hogy a zsinat mellett, vagy az, hogy a zsinat ellen, de határozottan és egyértelműleg szólaljunk fel?

Addig pedig miért ne rendezhetné mindenik felekezet legsürgösebb ügyeit konventeken, melyek évről-évre összeülve, fejlődve, lépésről-lépésre előbbre vihetik az ügyek rendezését, mert hiszen a név nem dönt? Azon meggyőződésben, hogy az ágost. hitvallásúaknál a kerületi és az egyetemes gyűlések öröködni fognak a felett, hogy

elhamarkodott zsinat ne tartassék, és hogy a hely. hitvallású testvéreknél oly kitünőségek, mint Révész és Török Pál urak a kérdés megoldását eszközöndik, a nélkül, hogy csupán az „elnevezés“ miatt a magyarhoni reformált egyház dicsőségéből és a haza körüli érdemeiből porszemnyi értéket se veszítsen: bezárom vázlatos elmfuttatásomat azon forró óhajjal, hogy a mindenható Isten virágoztassa fel drága magyarhoni protestans egyházunkat, a Királyhágón innen és a Királyhágón túl, felekezeti különbség nélkül.

Bierbrunner Gusztáv.

születésnapja századik évfordulójának emlékére.

Az amerikai moralisták.

— Bardoux nyomán.*) —

Azt akarjuk olvasóink elé tárni, hogy ott, túl az Oceanon, mikép és kik által oldották meg a művelt társadalmi osztályok azon fontos társadalmi kérdéseket, melyek a mi európai társadalmunkat ma is forrongásban tartják; főképe pedig a munkás osztályok jövőjéről akarunk szólni. Talán nincs tárgy, mely, a jelen idők viszonyai között, érdekesebb s időszerűbb volna ennél.

Amerika nem szült sem nagy művészeket, sem nagy költőket, kivéve Longfellow-ot! Ez ifjú, hatalmas erejű demokratia ezt nem tehette, mert politikai viszonyai, munkás és fáradtságos közélet, melyek nem engednek tért a rendkívüliségeknek, erre még nem teszik képessé.

Amerika azonban adott nekünk, s még adni is fog, nagy moralistákat. Jöjjünk tisztába e kérdéssel. Ha az amerikai moralistákat összehasonlítjuk azon híres írókkal, az emberi sziv azon mély ismerőivel, kiket Franciaország adott a világnak, egy Montaigne-el, egy Laroche foucauldal, egy La Bruyére-el, egy Nicole-lal, egy Vauvenargue-val, úgy találjuk, hogy köztük párbuzam teljességgel nem vonható. A társadalmi állapotok s a nevelési rendszer és eszközök különböző volta kizárják az összehasonlítási alap megtalálhatását. A francia moralistákat az amerikaiakkal összehasonlítani annyi, mint egy kihalt erdőt egy gazdag műkert mellé állítani. Az amerikaiakat nem a misanthropia azon úton-útfélen való nyilvánulása, nem azon maró gúny

*) A „Revue Chretienne“ 1877-iki évfolyamából vesszük át — némi módosítással s bővítéssel — ez érdekes közleményt, mely Bardoux, volt francia köztársasági miniszter, tollából ered.

jellemzi, a mi az „Essais“ és „Maximes“ főelemét képezi, nem vázolnak ők műveikben mesteri kézzel és tollal oly alakokat, melyekben az egyik idő emberének alakjában minden idők emberét felismerhetni. Nem találjuk műveikben, sem jellemőkben azon melancholiát, mely a rideg egyenlőségi elvektől származik, nem azon elegans és művelt scepticismust, mely az előkelő salonok gyakori látogatásából ered, nem azt a száraz jó ízlést, mely a közömbösség szüleménye.

Ezeket mind hiába keressük bennök. Az amerikai moralisták elmékedő, sok bensőséggel bíró szellemek, szivők telve hittel az erkölcsi haladás iránt, lelkők telve nem csüggedő szilárd kitartással, mert elveiket megvalósítva akarják látni; jellemzi őket az, hogy szeretik a nagy napok küzdelmeit, nem zárkóznak el egy szobába, hanem szavaikat s tanításait minden szélnek átadják, s inkább az élő szó, mint a betű emberei. Hála nekik, az amerikai demokrata társadalom nem ismeri más művelt társadalom annyit ócsárolt, de még meg nem javított vétkeit; az „aristokratá“-k s „proletár“-oknak még nevei is ismeretlenek előttük. Mindenki egyesül a közös függetlenség, egy szabadelvű kormányzás érdekében nincs Amerikában társadalmi gyűlölség.

A legegyszerűbb emberek azok, kiknek az amerikaiak társadalmuk gyökeres reformját köszönhetik; egyszerű emberek, kik saját munkájuk által lettek azzá, e mikké lettek; egy egyszerű szabó, mint Jackson André, vagy egy közönséges napszámos, mint Lincoln Ábrahám.

Senki se gondolt arra, hogy alacsony származásukat szemőkre hányja, senki se irigyli szerencséjüket.

Ez a szerencse nem a gazdagság és születés szabadalma!

Az amerikai moralisták mindegyike megtette azt, a mi legszentebb kötelessége: megalapította szülőföldjének nevelési rendszerét. Vizsgáljuk meg őket közelebbről, tegyük vizsgálatunk tárgyává a leghiresebbeket, Emersont, Parkert, főképp pedig Channinget.

I.

Vannak emberek, s köztük Channing is ilyen, kikben egyesül a theologus és a reformator. A theologusról most nem akarunk beszélni, még kevésbé az ékesen szóló lelkészről. Az öntudatos, függetlenül cselekvő s gondolkodó, a szegények és nyomorúttak vigasztalója az, kivel benne most foglalkozni akarunk.

Szükséges-e Channing életét vázolni? Kiolvasható az irataiból, benne van az eszméiben.

Néhány sorban azonban mégis megismerhetjük életét.

Channing 1780, ápril 7-én születet Niewportban, fővárosában Rhode-Islandnak, mely az amerikai egyesült államok legkisebbike. Atyja tekintélyes jogtudós volt s e mellett szigorú kalvinista, anyja egy művelt s szende nő. Channing már kora ifjúságában nagy hajlandóságot tanusított a vallásos dolgok iránt. 1796-ban lépett a Harvard gymnasium falai közzé, mely intézet Észak-Amerikában legrégebb, s Cambridgeben van, Boston mellett. E tanodában kitűnő

sikerrel folytatta tanulmányait, s üres idejében Shakespeare-t olvasgatta. Tanulmányai bevégeztével egy kis ideig magántanítóskodott Richmondban s ezután szülőföldjére tért vissza. Itt kora s szülőföldje legjelesebb theologusaival többször érintkezett, mint Hopkins Sámuellel s másokkal. 1802-ben szabadalmat nyert a prédikálásra, s tüzes, szellemes, nemes ihlettől áthatott beszédeivel nagy feltűnést okozott. 1808, június 1-én Boston lelkészévé választotta. Meghalt Bostonban 1842-ben.

Negyven éves koráig Bostonban lelkészkedett. Itt a Federal utczai kis templomban beszélt, harczolt, lelkesedett mindazon nemes eszmék és ügyek érdekében, a melyek a legnemesebb emberi kebelben visszhangra találhatnak. Itt vetette fel legelőször a rabszolgaság eltörlésének kérdését. Beteges, vézna testalkatú volt, de utolsó perczéig ifjú szivvel, ifjú lelkesedéssel, ifjú reményekkel birt s hevült. Amerikában egy adoma forog a nép száján, melynél jobban semmi sem bizonyítja érzelmeinek ifjú hevét.

Már több volt ötven évesnél, a midőn a juliusi forradalom híre Amerikába is megérkezett. Niewportban volt, rövid szünetét élvezve. A hír hallattára rögtön Bostonba utazott, hogy lelkesülését elvtársaival is közölje. Szerencsétlenségére azonban Boston népe el volt foglalva kereskedelmi ügyeivel, (mert a lakosság nagy része kereskedőből és üzletemberekből állott, akkor is, és áll most is) s e világrendítő események hírére közönynyel fogadta. S csodálatos, épen az ifjúság volt az, mely semmi lelkesülést nem tanusított. A méltó elkeseredés szólt tehát Channingből, midőn egy őt megíátogató ifjúhoz e szavakat intézte: — Annyira megélemedetteknek s bölcseknek vélik önök, ifjak, magukat, hogy épen nem tudnak lelkesülni, a párisi polytechnicum hőseire gondolva?

— Ez sajnos, így van — viszonzá az ifjú — én nem ismerem sorainkban más fiatal embert, csupán önt.

— Igen — erősíté Channing, az ifjú kezét hevesen megszorítva — én mindig, mindig mint ifjú lelkesülök a **szabadságért.**

1830-ban is az volt tehát, a mi 1814-ben, midőn, értesülve I. Napoleon bukásáról, így kiáltott fel lelkesült hallgatói előtt:

„Ugy látszik, hogy a világ fénye elhomályosúl, úgy tetszik, hogy a virágzó és hatalmas Európa egy nagy romboló hatalmának esik martalékká!”

E kényuralam romba dőlt. Romba dőlt legnagyobb dicsőségének pillanatában, midőn alapjai oly szilárdaknak látszottak, mint a hegyek, s kimagasló csúcsai az égig látszottak érni. Az ég villámai lesújták, s ő elbukott. Oh, legszentebb, könyörülő Isten, ez a Te műved; Téged illet ezért minden dicsőség. Vaj’ ki ne örülne ezen? Melyik ajak ne visszhangozná az öröm ellebbenő kiáltását, mely annyi országban hangzik föl? A zsarnok elnyomó elbukott, a világ szabad!!! — Látjátok atyámfiai, hogy csupán az erény méltó a tiszteletre s csupán az éli túl a mindent megemészítő enyészetet. Lássátok be azt is, hogy soha sem kell az emberiség ügyéért folytatott küz-

delemben elcsüggedni, bármily sötét képek rettentenek is a távolban!"

Ilyen volt ez ember, ilyen az élete is: egyforma, béres. Hiába is keresnének életében drámai mozzanatokot, meglepő hatásos jeleneteket, az emberek harczát az elemek ellen. Nem, ilyeneket nem találunk benne. Élte benne van szavaiban s irataiban.

—z—y.

Arról a komédiáról.

Tordos, 1880 ápril 1.

Miképpen a gomba lanyha eső után — este hirenyoma sincsen, s reggel tele a hely vele — úgy teremnek a nagy gondolatok, boldogító eszmék korunkban. Hiába! sok a baj, s még több a hiány! Sok az érdeklődő, önzetlen honfi, s még több (legalább kies Erdélyünkben) az egyháztag! S mennyi szép gondolat, nagy eszme, nemes törekvés jut a falra hányt borsó sorsára, úgy a politikai, mint az egyházi téren! Mennyi nemes aggály egyházaink anyagi s ezzel kapcsolatos erkölcsi súlyedéséért és mennyi, mennyi tinta — hasztalanban. Miért ne vesztegethetnék én is — gondolám magamban — legalább kevés tintát annak a „komédia“-nak érdekében, melyet eddigelé visitationak neveztek. Szász Béla, ig. tanácsos úr, egyetlen igazgató tanácsi ülésben három egyházközség szomorú anyagi állapotát észlelve, a nála ismeretes gyors felfogással azonnal felismeri az egyházi életünk fájának gyökerén rágó féregnek mivoltát s kimondja, az úgy látszik sokáig visszatartott nagy szót „denique censeo“. És méltán! Mert hiszen két egyházközség, adóssága törlesztésére, ideiglenes kölcsönt kért és a harmadik pedig azt kéri az illetékes egyházi hatóságtól, hogy engedjék meg neki — miután hat évi perlekedés után, legalább fekvőségekben, megkapta azon alapítványt, melynek rendeltetése volt magában iskolát létesíteni — ezen bizonyos iskolai alapítványnak kamatait azon adóssága törlesztésére fordítani, melyet 4 év előtt épen azért vett volt fel, hogy az alapító intentióját megvalósítsa, s az általa tervezett iskolát létrehozza. Ennek a — vegyük X. — nevű egyházközségnek minden ügyét baját igen alaposan ismerve, előadom, nagy rövidséggel, a kérdéses ügyet, már csak azért is, hátha akad valaki, ki felvilágosít engem arról: miként szolgáltathatót ezen x-i ügy ürügyet a „denique censeo“ megírására?

X. egyházközségnek Z. úr, ezelőtt 25 évvel, odahagyja minden vagyonát, azon esetre, ha leányának — ki a hagyomány keltekor 50 éves volt — törvényes örökösse nem születnék. Ezen hagyomány, ez idő szerint, bizony tehető volt 20—25 ezer frtra, s a közelebbi törvényes becsű is 22 ezer frtra tette volt értékét. A hagyományozó leánya, idő folytán, folyamodik az egyházközséghez, hogy az atyja által hátrahagyott testamentumot válthassa meg 1600 frttal. Ez a főkonsistorium engedélyével meg is történik, maradván a megváltási összeg megváltónál 12 évre 6% mellett. Nemsokára beáll az új aera. A nevelésügyet kezébe

veszi a kormány, szétküldözvén tanfelügyelőit. X. egyházközség a tanfelügyelő által, szem nem látott, fül nem hallott iskolájáért méltán megintetik. Az egyházközség maga is belátja, hogy iskolája, úgy a mint van, nem tartható, s belátja azt is, hogy jó iskola nélkül pár évtized alatt templomát is eladhatja, mert nem lesz többé kebelében reformatus ember, s akkor minek a ref. templom is. Tehát unisono kimondja, hogy iskoláját nem adhatja föl, hanem épít új iskolát. Az egyházközség tagjai megadóztatják magukat önkénytelen, a tanító fizetését 200 frtről 400-ra emelik s felvesznek, azon reményben, hogy ama fennjelzett s kamat nem fizetés miatt, a jelenlegi gyors perrendtartásos világban, 6 év óta per alatt álló alapítványnak kamatai a törlesztésre annyival inkább felhasználhatók lesznek, mert e tények által éppen az alapító intentioja lett megvalósítva — felvesznek, mondom, 1500 frt kölcsönt, mely kölcsön épen az egyházmegyei előljáróság által szerveztetett, s nyújtatott az egyházközség számára, mely abból, egy a kor igényeinek megfelelő iskolát létesít. S most, midőn az iskolára felépített kölcsönt visszafizetni akarja, kéri, engedjék meg, hogy azon alapítvány kamatait jelenben, (miután ő az alapító intentióját megvalósította, azaz: az iskolát, mely az alapító lelkében benn élt, létrehozta, s azt a protestantismus s a magyar nemzetiség nagy hasznára, terhes megadóztatással is, addig fenntartja, míg a tőke ismét oda növekedik, hogy a további fenntartás költségeit elbírja), jelzett adóssága törlesztésére felhasználhassa. Nos! Ennyiből áll a történet. Az egyházközség, hogy jövőjét megalapíthassa, életét fenntarthassa, adósságot csinál az egyházmegyei előljáróság, épen az esperes közvetítésével — felvéve a kölcsönt épen a legelső egyházmegyei előljárótól, s kéri, hogy bizonyos alapítványnak — melynek rendeltetése iskola létesítése — kamatait adóssága törlesztésére felhasználhassa. S ezért: „visitationem delendum esse censeo.“

Hogy ebben a leirt dologban mennyiben hibás a visitatio, minden nagy fejtörés mellett sem tudom kitalálni, mert ha hibás, nemcsak a kanonika — hanem a generalis visitatio is hibás, mert az ügyet 1876. szept. havában az utóbbi is tárgyalta. Talán azért, hogy — mint állittatik — az ig. tanács, a maga idejében, ezen kölcsön felvételtől semmit sem tudott? Ezért nem gondolnám. Mert hiszen ezt felterjeszteni, az egyházmegyei tanács, illetőleg közgyűlés véleményével, az engedély kinyerhetése végett, az esperes dolga volt. S ha az netán nem tette meg bármely ok miatt, ezért sem az egyházközség, mely közvetlenül nem érintkezik az ig. tanácscsal, sem a visitatio, mely esztendőnként egyszer jelenik meg, s mely hihetőleg, midőn megjelent, bevégezt tényt talált, felelős nem lehet. Én azt hiszem, hogy az ilyszerű adóssági bajok, úgy egyesek, mint testületek életében, s különösen korunkban, még akkor is megtörténhetnének, ha az évi visitatiót közvetlenül maga az ig. tanács végezné. S azt hiszem, a fennforgó esetre vonatkozólag, ha volt a főkonsistoriumnak joga arra, hogy engedélyt adjon egy 20—25 ezer fttos alapítványnak 1600 frttal való

megváltására, az annak helyébe működő áll. ig. tanács is jogkörét túl nem lépi, sőt ez esetben kétségkívül hasznos dolgot cselekszik, ha kimondja vala: az iskola az alapító intentioja szerint létre levén hozva, a meglevő kamatok az építési költségek fedezésére felhasználhatók, kötelezve levén az egyházközség a fentartási költségek hordozására, mindaddig, míg az újból, s most már jobban elhelyezett tőke felnevekedik oly összegre, hogy a fentartási költségeket elbirja. A betű megöl.

Bartha Lajos.

(Folyt. következik.)

A gymnasiumi és reáliskolai oktatásról Trefort Ágoston közoktatásügyi miniszter által az országgyűlés elé terjesztett törvényjavaslat

V. F e j e z e t e.

A hitfelekezetek, hatóságok, községek, magánosok és társulatok által fenntartott nyilvános gymnasiumok és reáliskolákról.

(Folytatás.)

70. §. Az évközben egy tanintézetből a másikba átmenetelt, ugyanazon tanintézet alsóbb osztályából a felsőbb osztályba lépést, elégtelen tanjegyek kijávitását és az osztályösszevonást illetőleg a jelen törvény 20. és 21. §§-ai¹⁾ a törvényhatóságok, községek, társulatok és magánosok által fenntartott középiskolákra is érvényesek.

A hitfelekezeti főhatóságok, saját tanintézeteikre szorítkozva, adhatnak ugyanilyen kivételes engedélyeket, de azok, a mennyiben osztályösszevonásra vonatkoznak, más hatóság alatti hasonjogú vagy felsőbb tanintézetekben csak akkor fognak érvényeseknek tekintetni, ha a vallás- és közoktatásügyi miniszter előlegesen kikért engedélyével adattak.

71. §. A tanárokat ezen intézetek illető hatóságai szabadon választhatják, a tanári oklevéllel bíró egyének közül.

72. §. A tanárképzést illetőleg a hitfelekezetek jogosítva vannak középiskolai tanárképző intézeteket szervezni, azokban a tanárképzés módját és rendjét meghatározni; erre vonatkozó szabályzataikat azonban kötelesek a vallás- és közoktatásügyi miniszternek, tudomás végett, előlegesen bemutatni.

A tanárképzés módját, a tanárvizsgáló bizottság szervezetét és a tanári képesítő vizsgálat szabályzatát, szintén kötelesek bemutatni a vallás és közoktatásügyi miniszternek, annak ellenőrizhetése végett, hogy a tanárjelöltektől követelt képzettség nem kisebb-e, mint az állami tanárképzésénél.

A meunyen a tanárképző intézet tanítási nyelve nem a magyar, a 66. §. meghatározásai itt is érvényesek.

73. §. Kivételesen e középiskolákon is alkalmazhatók rendes

¹⁾ 20. §. Egyik tanintézetből a másikba átmenetel rendszeren csak a tanév kezdetén történhetik.

21. §. Ugyanazon tanintézet alsóbb osztályából a következő felsőbb osztályba csak oly tanuló léphet, ki a köteles tantárgyak mindegyikéből legalább is elégséges osztályzatot nyert.

Egy tantárgyból nyert elégtelen osztályzat kijávitására, a következő tanév elején teendő pótvizsgálat útján, az intézet tanártestülete, kettőnek kijávitására a vallás- és közoktatásügyi miniszter adhat engedélyt.

A ki kettőnél több tárgyból nem felelt meg, az osztályismétlésére útasítandó.

A javító pótvizsgálatnak rendszeren azon tanintézetben kell történnie, hol a tanuló az elégtelen jegyet nyerte. Kivételes esetekben a vallás- és közoktatásügyi miniszter adhat engedélyt, a pótvizsgálatnak más intézetben letevéására.

Egy év alatt két tanév végzésére, vagy osztályösszevonásra, kitűnő tehetségu s előrehaladt korú tanulóknak, kivételes engedélyt a vallás- és közoktatásügyi miniszter adhat.

tanárokról oly egyének, kik a jelen törvény 27. §-ának²⁾ utolsó ki- kezdése értelmében, a vallás- és közoktatásügyi miniszter által a tanári vizsgálat alól fölmentettek.

74. §. Az egy középiskolánál alkalmazandó tanárok számát és azok közt a rendes tanárok arányát illetőleg a jelen törvény 26. és 31. §§-ai³⁾ itt is érvényesek. Párhuzamos osztályok állításával a tanerők száma is aránylagosan szaporítandó. A vallástanításra hittani tanfolyamot végzett oly egyének, vagy lelkesek is alkalmazhatók, kik tanári oklevéllel nem bírnak.

75. §. A törvényhatóságok és községek által fenntartott középiskolák, tanügyi tekintetben, közvetlenül a vallás- és közoktatásügyi miniszter hatósága és az állami tankerületi főigazgató igazgatása alatt állván, a tanügyi értekezletekről szóló 55. §-⁴⁾ ezen középiskolákra is érvényes.

76. §. Valamely vallás-felekezet, törvényhatóság, község, társulat avagy egyes által fenntartott oly középiskolát, melynek fennállását országos műveltségi vagy fontos helyi érdekek kiválóan igénylik, és melyet az illetők nem bírnak saját erejükből a törvényes kellékeknek megfelelően fenntartani (különösen, ha egyszersmind középiskolai célra tett és a helyhez kötött jelentékeny alapítványok vannak), a közoktatási államkormány segélyezheti, s illetőleg gondjai alá veheti a következő lényegesebb feltételek alatt és módon:

a) az iskolának ez idő szerint meglevő minden alapítványos tőkepenze, épületei, mindennemű ingó és ingatlan birtoka továbbá is az intézet tulajdona marad, s annak jövedelmei azontúl is ugyanazon intézet eljára fordítandók;

b) az ily államszegélyvel fennálló középiskolában az állami középiskolák tanterve alkalmazandó;

c) azon tanárokat, kik a fennebbi a) pont alatt nevezett tőkepenz-alapítvány vagy birtok jövedelméből, avagy az intézet hatósága által netán kijelölt egyéb jövedelmekből díjaztatnak, továbbra is mindig az intézet hatósága választja a tanári pályára képesített egyének közül; a tanárok fizetését is ugyanazon hatóság határozza meg, csupán a fizetés legkevesebbjét kell megállapítani a közoktatási államkormányval a segélyezés iránt kötött szerződésben. Valamint más oldalról az állam által (vagyis az állami segélyből) fizetett tanárokat az állami segély arányában a közoktatási miniszter nevezi ki;

d) ha az állam az iskola törvényszabta évi szükségeinek fedezésére megkivántató évi összegnek felénél kevesebbel, vagy legföllebb felével járul a segélyezett tanintézet fenntartásához (és így a teher nagyobb, vagy legalább felerészét az illető intézet hatósága viseli), azon esetben a tanintézet felett való összes igazgatási és rendelkezési jog (a fennebbi a) b) c) pontok megtartása mellett) továbbra is az intézet hatóságát illeti, s a közoktatási miniszter csu-

²⁾ 27. §. Rendes tanárokról csak oly egyének alkalmazhatók, kik a közoktatásügyi miniszter által kinevezett középiskolai tanárvizsgáló bizottságok valamelyike előtt sikerrel állották ki a képesítő vizsgálatot, s attól az illető tanszakra tanári oklevelet nyertek.

A kik azonban e törvény hatálya lépte előtt valamely nyilvános középiskolában legalább öt évig szolgáltak, mint rendes tanárok, ha egyszersmind előjáróságuk bizonyítása szerint, hivatásuknak, képzettség tekintetében is, kellően megfelelnek, e képesítő vizsgálat alól felmentvük. A többiek két év alatt tartoznak a vizsgálatot letenni.

Az állami tanárvizsgáló bizottságok valamelyikének meghallgatása mellett rendes tanárokról, kivételesen oly egyének is alkalmazhatók, kik irodalmi téren kifejtett munkásságuk által feltűnő jelét adták annak, hogy az illető tanszakban és annak módszeres előadásában kiváló képzettséggel bírnak.

³⁾ 26. §. Egy gymnasiumban vagy reáliskolában, a hitoktatókon, a gymnasiumi rajz- és szépiás, továbbá a tornatanítókon s a nem köteles tantárgyak tanítóin kívül a tanárok száma (az igazgatót beleértve) a nyolcz osztályú intézetekben legalább 12, a négy osztályúban legalább 6.

Az igazgató 10, a szaktanárok 18, a rajztanár 20 óránál többre hetenként nem kötelezhetők.

31. §. A rendes tanárok száma (az igazgatót kivül) bármely gymnasiumon vagy reáliskolán, nem lehet kisebb az abban fennálló osztályok számánál.

55. §. A gymnasiumi- és reáliskolai oktatás ügyében minden egyes tanintézetben az igazgató elnöke alatt az illető tanártestület időszakonként értekezletet tart, melyeknek főfeladata: a tananyag, ugyszintén a házi feladatok kellő beosztása és módszere s kezelése, az iskola állapotának a nevelés és fegyelem szempontjából vizsgálat alá vétele s a netáni hiányok pótlása.

pán a felügyeleti jogot gyakorolja a segélyezett iskola irányában.

Ha pedig az állam évenként a szükséges összegnek felénél többel járul az iskola fenntartásához (tehát a teher nagyobb részét ő viseli), az esetben a közoktatási kormány az egész tanintézetet gondoskodása és rendelkezése alá veszi, de az illető intézet saját hatósága számára a fennebbi a) pont alatt irt vagyon tulajdonjoga és az intézetre fordítása, valamint a c) alatt irt tanárválasztási jog biztosítottatik;

e) bármely középiskolát a közoktatási miniszter csak azon esetben és addig gyámolíthat anyagilag a fenn eloadott módon, ha és a meddig azon iskolát fenntartó vallási vagy világi testület önként elfogadja vagy kéri a segélyezést.

Minden ily gyámolítás alkalmával a közoktatásügyi kormány és a segélyezett fél között e célra külön szerződés kötendő, melyben a segélyezés módozatai, közelebbi feltételei, a mindkét félre biztosított jogok és vállalt kötelezettségek részletesen megállapítandók.

77. §. A felügyeleti jognál fogva, jogában és tisztében áll a vallás és közoktatásügyi miniszternek, a közvetlen vezetése alatt nem álló középiskolákról, és pedig a hitfelekezetiokről illető felekezeti főhatóságok, a hatóságokról a fenntartó hatóságok; a társulatok és magánosok által fenntartottakról végre közvetlen igazgatóságuk útján:

a) statisztikai adatokat szerezni be;

b) tanévenként jelentéseket kívánni, melyekben a tanrend és felosztás (a hittani tárgyakat kivéve), a tanárok létszáma, képesítése és működési köre, az osztályonkénti népesség, óraszám s az oktatás eredményei, az osztálykönyvek bemutatása, valamint az érettségi és egyéb zárvizsgálatokról szóló kimutatások által feltüntetve legyenek;

c) a 65. §. értelmében megállapított tanrendszerben (a hittani tárgyakat kivéve) minden lényegesebb változásnak, valamint az iskola előbbi jellegében s tanfolyam körében történt minden változásnak bejelentését megkívánni;

d) a használt tan- és vezérkönyveket, legyenek azok nyomtatásban vagy kéziratban (a hittaniakat mindazonáltal kivéve), bekövetelni s azokat azon szempontból, nem foglalnak-e magukban állam-, alkotmány- vagy törvényellenes tanokat vagy tételeket megbíráltatni;

e) az iskolai vagyonról és alapítványokról évenként hiteles kimutatást kívánni be.

Mindezen adatok, jelentések, kimutatások és betérjesztések, kívánatra, közvetlenül a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, vagy tankerületi főigazgatóhoz nyújtandók be.

(Vége következik.)

KIMUTATÁS

az 1879-ik évi államsegélyből részesült községekről és egyházi tisztviselőkről.

(Vége.)

IX. Marosi egyházmegye.

1. M.-Panit, az ig. tanács által utalványozott 3 évi 100—100 frt segély második részletében: tanítói állomás alapjául; tak. pénztárilag kezelendő 100 frt. — 2. Gyala-kut, tanítóilak építési költségei pótlásául 50 frt. — 3. Seprőd, tanítói-alap gyarapítására 30 frt. — 4. Süket-De-meterfalva, temploma felszerelésére 100 frt. — 5. Sz.-Simon, tanítói fizetés alapjául: tak. pénztárilag kezelendő 50 frt. — 6. Veres Mózes, csikfalvi pap, csekély fizetése okán, 20 frt. — 7. Kis Pál, h.-bodoni pap, csekély fizetése, okán 30 frt. — 8. Nagy József, nyug. tanító, tűzvész okozta kárai tekintetéből egyszersmindenkorra 15 frt. — 9. Kis

Dániel, ketele-szt.-iváni tanító, csekély fizetésű, régi szolga és elaggott öreg 15 frt. Összesen: 410 frt.

X. Küküllői egyházmegye.

1. Radnóth, félben álló iskolaháza bevégzésére 100 frt — 2. Küküllővár, romladozó papilaka kiigazítására 50 frt. — 3. Gocs Zsigmond, herepei pap, csekély fizetése pótlásául 30 frt. — 4. Vas Ferencz sülyei pap, csekély fizetése pótlásául 20 frt. — 5. Mihály József, d.-szt.- mártónilévita, csekély fizetése pótlásául 20 frt. Összesen: 220 frt.

XI. N.-Szabeni egyházmegye.

1. Esperesi járadék, rendszeresített segély 100 frt. — 2. Balázsfalva, papilak építésre 100 frt. — 3. A nagy-szabeni papnak, kötelességén felül teljesített vallástani szolgálataért 50 frt. — 4. Lukács Ferencz, mihályfalvi pap, csekély fizetése pótlásául 50 frt. — 5. Muzsnai József, mihályfalvi tan., csekély fizetése pótlásául 20 frt. — 6. Nemes András, balázsfalvi tanító, csekély fizetése pótlásául 20 frt. Összesen 340 frt.

XII. Udvarhelyi egyházmegye.

1. Árvátfalva, temploma kijavítására 100 frt. — 2. Telekfalva, tanítóilak és tanterem felszerelésére 100 frt. — 3. Homoród-Szt. Márton, lelkesz-fizetésre rendszeresített segély 100 frt. — 4. H.-Szt.-Pál, papi fizetés alapjául rendszeresített segély 50 frt. — 5. Voldorf, papi fizetés pótlék, a mai kiúttal 50 frt visszatérítéséül 50 frt. — 6. Nagy Mózes n.-búni pap, csekély fizetése pótlásául 40 frt. — 7. Sándor József, csekefalvi pap, csekély fizetése pótlásául 40 frt. — 8. A Dobófalvára beszolgáló pap fizetésében, rendszeresített segély 20 frt. — 9. A dobófalvi lévitai állomás alapjára, rendszeresített segély; takarékpénztárilag kezelendő 20 frt. — 10. Székely István bőződi nyug. tanító, szegénysége okán 20 frt. — 11. Benczédi János, oczfalvi pap, egyszersmindenkorra 20 frt. — 12. Boncz József, hodjai tanító, csekély fizetésű régi szolga 15 frt. — 13. Baka János, al-siménfalvi tanító, agg, régi szolga csekély fizetéssel 20 frt. Összesen 595 frt.

XIII. Erdővidéki egyházmegye.

1. Bardócz, templomépítésre, takarékpénztárilag kezelendő 100 frt. — 2. Kis-Baczon, tanítóilak befejezésére 50 frt. — 3. A baróthi állami felső népiskolában vallástani tónak rendszeresített segély 50 frt. Összesen 200 frt.

XIV. Sepsői egyházmegye.

1. Erősd, adósságai törlesztésére, a múlt évi előjegyzés nyomán 100 frt. — 2. Málnás, temploma kijavítására 50 frt. — 3. Bodola, papilak építésére 50 frt. — 4. Albu Endre, csekély fizetésű és szembeteg 40 frt. — 5. Pethő János magyarósi énekvezér, két izben jégverés miatt szenvedett kárai pótlásául 20 frt. — 6. Ágoston Pál, s.-szentkirályi pap, csekély fizetésű, nagy családdal 20 frt. — 7. Kelemen Ferencz, a.-szentkirályi kántor, csekély fizetésű, nagy családdal 10 frt. Összesen 290 frt.

XV. Orbai egyházmegye.

1. Telek, adósságai törlesztésére 50 frt, — 2. Papolcz, templomépítésre, a múlt évi előirányzat nyomán 100 frt. — 3. Zajzon András, nyug. pap, szegénysége

alapján 20 frt. — 4. Molnár Dániel, tamásfalvi nyug. lévita, mint a múlt évben 20 frt. — 5. Tamó Károly, kovásznai kántor, mint a múlt évben 20 frt. Összesen 210 frt.

XVI. Kézdi egyházmegye.

1. Léczfalva, temploma helyreállításából keletkezett adóssága törlesztésére 150 frt. — 2. Benedek Ignác, bítai lelkész, nagy családja; szűkös fizetése pedig a múlt évi elemi csapás miatt tetemesen megcsorbult 40 frt. — 3. Bató János, albisi tanító, tűzkárai némi pótlásául 15 frt. Összesen 205 frt.

XVII. Püspöki egyház és egyén.

1. Marosvásárhelyi egyházközség, domestikai tartozása kamatjának törlesztésére 120 frt. — 2. Özv. Hiri Ferenczné, egyházkerületi határozat alapján 150 frt. Összesen 270 frt. — Főösszeg: 6800 frt.

Az áll. ig. tanács n. üléséből.

Kolozsvár, 1880, ápril 4-én.

Jelen vannak: főt. Nagy Péter, mint elnök; br. Bánffy Albert, Lészai Ferencz, Incze Mihály, Gyarmathy Miklós, dr. Jenei Viktor, Szász Béla, Parádi Kálmán, Szabó Ádám, Deák József, Balogh György ügyvéd, Bodor Antal titkár.

Az időközben ellátott ügyek tudomásul vétetvén

A köbölküti egyház. Bánffy-Vay 400 frtos alapítványának kamatai a közszükségek fedezésére kiutaltatnak.

A brádi egyház. 4 tagjának felfolyamodása ny.-brádi pap fölött hozott főtörvényszéki ítélet ellenében, avál a megjegyzéssel küldetik vissza, hogy a főtörvényszéki ítéletek csak is az egyházker. közgyűléshez fellebbezhetők és pedig csak semmisségi esetekben.

A m.-igeni egyház. egy 1300 frtos tőkekövetelése részletenként leendő befizetésére az adósoknak engedély adatik, kellő fedezet mutattatván ki.

Szász Béla jelenti, hogy dr. Kolozsvári Sándornak, ki egyházkerületi ügyben Budapesten időzik, távirati felhívása folytán s a főt. püspök úr engedélye alapján átvette Bokros Elek ügyvéd irtól a n.-enyedi főtanoda angol-bankbeli pénzére vonatkozó okmányokat s felküldés végett átadta a titkárnak, míután kilátás nyílt, hogy e pénz elvégre-valahára fölvehető lesz. Az ig. tanács felkéri a főt. püspök urat, ki legközelebb Budapestre útazandó, hogy a dr. Kolozsvári S.-tól nyerendő felvilágosításokhoz képest, br. Kemény G. főgondnok urrel tegye meg a kellő lépéseket.

A m.-igeni egyház. 800 frttal tartozván n. Elekes Györgynek, ennek örökösei pedig e követelést áttocsátván a néhai egyh. tartozásai törlesztésére: az ig. tanács, kapcsolatban ugyanazon egyház. fennebb említett követeléseivel, elrendeli, hogy az egyház. követelése és tartozása az ig. tanács közvetítése útján megfelelő részletenként egyenlítettessenek ki.

A Mégai-féle telek letisztítása és a püspöki lakkal való egyesítése, valamint a mostani kapuköz tanácskozási

teremmé való átalakítása, a bemutatott terv szerint, elhatározatlik, a főt. püspök úr kéretvén fel a munkálat lehető jutányos áron leendő keresztülvitetésére. A munka Szent-György napkor lesz megkezdendő.

A m.-frátai kepemegváltási 10,000 frtos tőke íbefizetési határidejének elhalasztását kérő ügyvéd, kérésével elutasítatik s erről a jogügyi bizottság értesítettik.

A központi kezelés alatti egyházi pénzek gyümölcsöző elhelyezéseinek módozataira nézve tervkészítésre kiküldött bizottság (dr. Jenei V., Szász B., Bodor A.) munkálata, némi módosításokkal, elfogadtatik s végmegállapítás végett a közgyűlés elé terjesztetik. Annak idején az egészet közölni fogjuk.

A dévai Fodor-féle leány-iskolai alapítvány követelése fejében, végrehajtás útján, megszerzett épületes telek irtánt, az esperes fölvilágosítás adásra hivatik fel, addig elrendeltvén a status quo fenntartása.

B. Kemény Gábor főgondnok távirati felhívására föl kéretik a főt. püspök úr, hogy a közelő egyházker közgyűlés főbb tárgyainak jegyzékét elnökileg jutassa főgondnok aña tudomására.

r. t.

EGYHÁZI LAPOK SZEMLÉJE.

A „Prot. egyh. és iskolai Lap“-ban Török Pál a „gymnasiumok szervezeté“-ről szóló cikksorozatát folytatja. Mintegy léghajón átevezve a századok s ezredek emlékei fölött, leszáll hazánkban s felsorolja a hazai reform. vallású gymnasiumoknak szervezkedési mozzanatait. A gymnasium 1848 előtt 4 grammatikai osztályból (ezek képeztek az algymnasiumot) és a szónoklat és költészet osztályaiából állott. E két utóbbiból alakult a felgymnasium. Ezenfelül következett a magasabb tankör, (lyceum vagy akadémia) több évi tanfolyammal. Ezek után elősorolja cikkíró azon tantárgyakat, melyeket 1848 előtt a gymnasiumokban tanítottak. De e tanrendszert az 1849-iki mozgalmak megdönték. Az oktatásba is, mint mindenbe, betölt alkalmatlan, a nemzetiséget előlni szándékozó kezét a német, s több nemzetetlen intézkedés mellett, a magasabb tanfolyamot megrövidíté 1 évvel, míg a gymnasiumot nyolcz évre nyújtá meg. E szervezet fennáll ma is! Mert, bár alkotmányunk visszanyertével sok reformot foganatosítottunk, e rendszert érintetlen hagytuk. A protestansok megkísérlék az egyetemi tanulmányozás hátrányára 2 évre megrövidített felsőbb tankört ismét 3 évre emelni, de az ár ellen úszni nem voltak képesek. Nemcsak hogy e szervezet fennáll, de a közoktatási miniszterium javitást célzó intézkedései is e rendszer keretében mozognak. Mi pedig ebben is, meg másban is tespedünk, az osztrákok példájára. Mert minden művelt állam 9 osztályú gymnasiummal bír, csak az osztrákok, meg, utánuk indulva, mi nem. Védik e rendszert az azt végig tanult tanárok, mert beleszoktak, védik a szülők, költségkimélés tekintetéből, pedig kárhóztatandó, megjavítandó az. A 9 osztály teljes bevégzését a katona

Folytatás a mellékleten.

Melléklet az „Erd. Prot. Közlöny“ 15. számához.

kötelezettség sem gátolja, mert a 10 éves korában gymnasiumba lépő ifjú 20 éves koráig (mikor a hadseregbe köteles lépni) épen 9 osztályt végezhet. Különben ezen lehet segíteni a véderőtörvény módosításával. Ha a gymnasiumok köteles tantárgyait vesszük vizsgálat alá, úgy találjuk, hogy azok között a philosophia épen nem foglalja el az őt megillető helyet, mellőztetik, bárha e tudomány nagyfentosságát nemcsak a történelem, de a mindennapi élet viszonyai is bizonyítják. Ha a középtanodák, mint sokan hinni szeretik, kiválóan az egyetemre előkészítő tanintézetek, azzá csak a philosophia tanítása által lesznek valóban.

A „Protestans Hetilap“-ban Tóth Sámuel teszi meg egy, úgy látszik, nagyobb terjedelmű cikksorozatban észrevételeit a középtanodai új törvényjavaslatra. Először is felsorol néhány oly főszempontot, melyeket egy ily törvényjavaslat készítésénél tekinteten kívül hagyni nem szabad. Ilyenek: α) A tanügy mezején észlelhető és kétségtelenül létező történelmi fejlődés s annak folyamában képződött és szerzett történelmi jogok, kellő tiszteletben és érvényben tartása. Köztudomású dolog, hogy a tanügy terén a felekezetek mindig hatalmas tényezők voltak, s ezek között a protestans, (mely, mellesleg mondva, 37 fő- és 27 nem teljes gymnasiumot tart fenn), igazolta, hogy azon jogát, mely szerint iskolákat tarthat fenn, s azok felett korlátlanul rendelkezhetik, érvényesíteni, hasznosítani tudta, s nem volt áldozat, melytől a hazai közműveltség érdekében, visszariadt volna. β) Az állam azon monopoliuma, mely szerint az iskolaügyet maga veszi kezébe, s az iskolák felett közvetlenül intézkedik, nagyon károsnak s veszélyesnek bizonyult be, tehát szabadmozgási tért kell engedni az iskolaügy mezején a felekezeteknek. γ) Hazai viszonyaink között az oktatásügy méltányos végelrendezését okvetetlen előzze meg a felekezetek teljes egyenjogusítása, s a korlátlan vallásszabadság életbe léptetése, mert a mig tényleg uralkodó államvallás létezik, addig e téren üdvös eredményeket nem remélhetni. — Érdeklél tekintünk e cikik ígért folytatása elé.

K Ü L F Ö L D.

Helvetia.

(Mozgalmak a vasárnap megünneplése czéljából.)

Mint egyik schweizi protestans egyházi lapban, a „Reform“-ban olvassuk, több kanton érdemleges határozatot hozott már a vasárnap megünneplése tárgyában, s sok városban közösen elhatározták a kereskedők, üzlemberek, hogy boltjaikat és üzleteiket a vásár- és ünnepnapokon át zárva tartják. Zürich kanton tanácsa törvénybe igatá a vasárnap megünneplését. Megtiltá tehát, hogy e napon zajos ünnepélyek és multságok rendeztessenek, hogy az üzletek nyitva álljanak. A nagy ünnepeken való színi előadásokat pedig szigorúan betiltá. Bern kanton tanácsa a vásár- és ünnepnapok megünneplését tárgyazó törvényczikkelyt újból

tárgyalás alá véve, e tekintetben még szigorúbb szabályokat állított fel. A ppenzell kanton minden multságot eltiltott a nagyobb ünnepeken.

Franciaország.

(A kormány és az engedély nélküli szerzetek.)

A francia kormánynak múlt hó 30-án kiadott rendelete az engedélylyel nem bíró szerzetek ellen: ez most a fő napikérdés Franciaországban. A rendelet lényege az, hogy a jezsuita szerzet, mint ilyen, három hónap alatt távozni köteles Franciaországból. De az egyes jezsuiták, akár francia, akár idegen alattvalók, nem útasíttatnak ki az országból; tovább is maradhatnak, s mint magánemberek, a többi állampolgárok minden egyéni szabadságjogában részesülnek. Egyéb, engedélylyel nem bíró, szerzetek folyamodhatnak engedélyért. Képzelné lehet, hogy ez intézkedés, melynek alapja úgy is politikai, milyen forrongást idézett elő a politikai pártokban. Minden politikai párt, mely a köztársasági kormánynak ellensége, a klerikálisokat szövetségesei közé számítja. Viszont a szélső köztársaságiak azért niessenek megelégedve, mert a kormány a jezsuitákat nem útasította ki az országból. A legtöbb nem engedélyezett testület folyamodni fog felhatalmazásért. A jezsuiták a maguk kollegiumait világi papokra akarják ruházni, maguk pedig Monakóba és Jerseybe kivándorolni. Az ellenállást minden irányban szervezi a kath. szenátorok és képviselők bizottsága. Rá akarja bírni a pápát, hogy a katolikus vallást üldözöttnek nyilvánítsa, de ez aligha sikerülend. A pápa, mint állítják, egyelőre várakozó magatartást követ s csak akkor fog beavatkozni, ha a dolgok menete ezt kiválólag kívánná. Napoleon herczeg, mint a bonapartisták feje, jónak látta felszólalni egy levélben, melyet pártjához intézett. A herczeg pártolja a kibocsátott rendeleteket, s az ellenök megindított agitáció miatt a legitímistákat támadja meg, a Bonaparték eme konkurrensait. — A jezsuiták száma egész Franciaországban 1480, a belépendő növendékeké ezer; 27 rendházra oszlanak s összesen 56 különféle intézetök van. Minden rendház külön fog tiltakozni és külön pert indit.

Anglia.

(A korcsma s a templom.)

London egyik legnépesebb parochiájában, melyben azonban, az istenfélő hivek mellett, számos naplopót is találhatni, egy ifjú lelkész sajátságos módot talált ki és foganatosít is, az általános erkölcstelenedés rohamos terjedésének meggátlására. Ő ugyanis a felügyelete alatt álló kápolnát csak a késő esti órákban nyitja ki. (Megjegyzendő, hogy temploma egy korcsma helyiség mellett van.) Az ifjú lelkész barátainak egyikével temploma kapujába áll ki, s midőn látja, hogy egy férfi, vagy nő a korcsma felé halad, azt menten föltartóztatja, s addig kapacitálja, mig templomába beviszi. Természetes, hogy az egyházi beszédek

és erkölcsi oktatások is a közönség műveltségi fokozatához szabvák. Mint a „Semain religieuse“ írja, a lelkész már meglepő eredményt ért el, a mennyiben számos férfi és nő tért meg előbbi bűnös életmódjából s a templom rendes látogatója lón. Bár nem ritka eset, hogy a hívek sörös-kancsókkal kezükben hallgatják a prédikációt, ez a teljesen hivatásának élő lelkészt épen nem zavarja.

Olaszország.

(Mária mennybe-menetele mint hitcikk.)

A szent szűz anya mennybe-menetelének dogmává tetele forog most a vatikánban szőnyegen. A legenda, hogy Mária az égbe ragadtatott volna az angyalok által, a katolikusok hite szerint megtörtént tény, sőt még azt a helyet is mutogatják, hol ez megtörtént. A mennybe szállás azonban még nem dogma, csak legenda, s bármely igaz hívő katolikus is megtagadhatja azt, a nélkül, hogy örök kárhozat fenyegetné ezért. Katolikus főpapi körök most újabban nagyon szorgalmazzák e dogma megállapítását, de XIII. Leoval nem megy oly könnyen a dolog, mint IX. Piussal, ki, miután a szeplőtlen fogantatást hitcikké tette, a mennybe menetellel is bizonynyal hasonlóképen járt volna el, ha a halál őt ebben meg nem gátolta volna, s ha vele szemben, a most ebben szorgoskodó bibornokok hathatósabban léptek volna fel.

Afrika.

(A protestansok s a zsidók.)

A marakkói protestans missiót a zsidók régóta nem nézik jó szemmel. Így Mogadorban is, bárha a városban igen alárendelt helyzetben vannak, vádaskodásaikkal sikerült félrevezetniök, a többnyire muzulmánokból álló, városi tanácsot, mely Zerbib, francia származású missionariust, az izraeliták azon éretlen, s minden alapot nélkülöző vádjá alapján, hogy nevezett missionarius a keresztyén iskolákba járó zsidó gyermekeket a protestans vallásra akarta volna, hol szép szóval, hol erőszakkal téríteni, a városból száműzte. E rendelet azonban a protestansok kebelében oly élénk visszahatást szült, hogy a tanács sietett azt érvényen kívül helyezni, s Zerbibnek a visszatérést megengedte. A fogadtatás, midőn Zerbib ismét Mogadorba jött, nagyszerű volt, a lakosság tüntetelt mellette, maga a zsidó rabbi is sietett őt jóakaratóról biztosítani.

IRODALOM.

Jakab Elek jeles történészünk ismét egy új művet irt, mely most, midőn Kossuth Lajos legközelebb megjelentendő emlékiratai ismét élénken előtérbe fogják helyezni a foradalmi nagy napok emlékeit, kétségtelenül nagy feltűnést fog kelteni. E mű czime: „Viszsaemlékezések 1848-1849-re. Szabadság harcunk történetéhez“. Saját élmények, a források alapos tanulmányzásával párosulva, nélkülözhetlenné teszik e művet mindazokat nézve, kik Magyarország-története iránt érdeklődéssel viseltetnek. A mű, Rautmann kiadásában, 8 füzetben jelenik meg, melyek, a mennyire csak a kellő kiállítás megengedi, gyorsan jelennek meg egymásután. A mű, melyhez szabadságharcunk hőseinek arczképei lesznek csatolva, (igy az első füzet Bem arczképét hozza) előfizetési ára bérmentes megküldéssel 3 forint; füzetenként 40 krjával is megszerezhető.

A „Magyar Lexicon“ 50. és 51. füzetei megjelentek. Az elsővel beveződik az ötödik, az utóbbival kezdődik a hatodik kötet. E füzetek mellékletei: megyei címerek IV. és gazdasági gépek II. Egy füzet ára 30 kr.

A regényírás története rövid vázlatban. Irta K. Sáfrány Péter. 72 lap. Budapest. Aigner L. bizományaiban. Ily című füzetke küldetett be szerkesztőségünkbe. Mint maga szerző bevallja, e műve nem akar egyéb lenni egy vázlatnál, melyben csupán körvonalozni akarta, ilyenmő irodalom-történeti művek hiányában, a regényírás történetét. S művét, daczára, hogy föltevéséhez hű maradt, érdeklél veheti kezébe mindenki, mert nem száraz történelmi vázlat ez, hanem választékos nyelvezettel előadott kis vonzó fejtegetés. Csupán egyben nem tudunk szerzővel egyetérteni. Ő felfogásában egyoldalú. Ez kirí a műösszhangzatos keretéből, mert a regény történelmét minden népeknél vázolván, nem szabad annyira egyoldalúnak lennie, hogy a külföld legjelesebb regényeit is abból a szempontból tárgyalja, a mennyiben irodalmunkba át vannak ültetve. E füzetke tartalma a következő: Ajánlás, előszó, bevezetés. I. A regény hajdankora. II A regény általános fellépése és kifejlődése. III. A magyar regényirodalom felvirágzása. IV. Idegen elemek újabb regényirodalmunkban. Bolti ára 50. kr.

—z—y.

AZ „ERD. PROT. KÖZLÖNY“ TÁRCZÁJA.

A HALÁL

A MŰVELETLEN NÉPEKNÉL.

— Ethnographiai vázlat, Berghaus nyomán. —

II.

Szertartások a hullával.

(Folytatás.)

Egy halott családja sem akar érzéktelennek látszani a halál eset iránt, s épen ezért a családtagok, mihelyt a haldokló lelkét kiadta, elkezdének sohajtozni, zokogni, s

olyan siránkozást visznek véghez, hogy az egész szomszéd-ság össze szalad. Fájdalmán kevés ember tud uralkodni, s könnyeiknek kevesen engednek határt. Különösen a négerrek azok, kik, mint már említve volt, a bohóságoknak és neveltető helyzeteknek, ily alkalommal is, kedvelői, s egy-szersmind kitűnő képességet s hajlamot mutatnak az üvöltésre. E czélból fogadnak is kipróbált torkú vén asszonyokat, kik a faluban ide-oda futkosnak, s borzasztó jajgatást visznek véghez. S ha a fájdalom nem présel ki szemekből elég könnyet, úgy borsot dugnak orrlükaikba, hogy annál meghatóbban sirhassanak s üvölthessenek.

Ha egy fejedelmük, vagy előkelő emberük meghal, ezt

meghatározott időig, — rendszeren 14—28 napig, — siratják; a siratás napfelkeltekor kezdődik, s naplementekor végződik. A szomszédos falúk lakószói kötelességüknek ismerik a siratókat eseséggel ellátni, s e végből számukra, szarvasmarhákat, rizst és házi szárnyasokat szállítanak. Az éjeket aztán az ily siratók is tánczal, énekléssel s dorbézolással töltik el.

Az osztyjakok lecsüggesztett fővel több napig időznek a halott mellett, s oly borzasztó módon ordítanak és üvöltötenek, hogy azt látni és hallani kell, hogy képzettel bírassunk róla.

A kokhinkhinaiaknál (Tunkénban) a fiuk atyjuk holtteste mellett botokra támaszkodnak, hogy nagy fájdalmukban össze ne rogyjanak; a legidősebbik fiú néha-néha lefekszik a földre, atyja holttestét magán keresztül húzza, s miután felkelt a földről, hátratorlja mindkét kezével a koporsót. Ez jelképes kifejezése azon fiúi törekvésnek, hogy az atyját a földre visszatérésre bírja!?

A holttestet felékesíteni, oly szokás, mely úgy a mivel, mint miveletlen népeknél fennáll.

Az algonkinok a halott haját s testét olajjal kenik be, arcját pirosra festik, s szép dísztollakkal s üveg-gyöngyökkel fedik be. — A hottentottok sárgára festik halottaikat. Nehány néger faj megelégszik a halott megmosdatásával, mások befestik halottaikat s azok haját felfodorítják, felékesítik drágakövekkel, melyeket a meghalt életében szerzett. Khinában a hullát megmosdatják, felöltöztetik a legszebb ruhákba, s felteszik rá összes érdemrendeit; e szokás a keresztyén népeknél is fenn áll.

Képletes jelképek is szerepelnek a khinaiak temetési szertartásainál, melyek eredetileg a rómaiaknál voltak gyakorlatban. Ilyen p. o. az, hogy a temetésen a férfiak lefátyolozva, a nők pedig fedetlen arccal jelennek meg, mi talán az élet és halál közti ellentétet akarja feltüntetni, mert a nők viruló arca az élet jelképe. Törvényeik még arra nézve is közölnek rendeleteket, hogy miként kell magukat szomorúknak s bánatosoknak mutatni.

Vadak, barbárok és művelt népek egyaránt, a sirnál a megholtaknak csak dicséretét zengik, s e kegyeletes visszamemlékezésben nem találunk nevetni valót. Ha a halott érényeinek magasztalása nem is alapszik igazságon, a hátramaradottakat némileg vigasztalja; elősorolja minden jótettét, s kinek jutna eszébe a szegény halottat gyengéi elősorolásával gyalázni meg? A társadalmi élet fejlettségének első fokán gyakran az egész község dicsérieriádot zeng a megholtaknak, a melyet, őszhangtalan bár, érdekes hallani. A négereknél az ily dicsbeszéd megőrzésével különösen nők és fiatal lányok bizatnak meg, mert az a hiedelem, hogy ezek több érzélgőséggel tudják a megholt érényeit elősorolni.

A gazdagok nem szívelhetik, hogy temetési szertartásaik a szegényekéhez hasonlóak legyenek, a minnek az a következtetése, hogy ily esetben inkább jó tekintetbe a család fennhíjázó vágyainak kielégítése, mint a megholtak adandó végtisztessége meghatározható volta. Vannak népek, melyek

nek tagjai vagyonuk nagy részét feláldozzák a temetési szertartások fényessé tételére. A mindanaói szegény szigetlakók nem kimélnék költséget, csakhogy halottaikat a legpompásabb ruhákba öltöztethessék, s azoknak pompás temetési menetet rendezhessenek; fákat s virágokat ültetnek a sir körül, négy fehér zászlót erősítenek meg a sir négy szegletén, ha a meghalt előkelő állású volt.

Természetesen az ily esetekben sokszor nevetséges dolgok történnek. Sok ókori népnél a lovak nagy részt vettek a temetési menetben; s a mai kor felvilágosult népeinél is megtörténik az a furcsaság, hogy gyászzenével egész ezredek kísérik ki a nagy méltóságokat, hogy azok sirjánál az utolsó üdvölvést megtehessek, s visszajövet.

Vig indulókat s zenedarabokat játszik ugyanazon zenekar, mely előbb bús gyászdalokat adott elé. — A siamok szeretnek nagy máglyákat építeni, s Loubere beszéli, hogy egy királynő temetésénél oly nagy máglyát emeltek, hogy csak egy nagy gép segítségével emelheték fel rá a koporsót, A hercegek s nagy urak máglyáit a király gyújtja meg, mindazonáltal nem hagyja el palotáját, mert egy hosszú gyanús kanócz vezet a máglyától a király ablakáig, s azon kanócz végét gyújtja meg a király sajátkezüleg. Ha Siamban egy fiúnak valami kifogása van az atyjának adott végtisztesség ellen, úgy joga van atyja hamvait kiásatni, s újból nagy pompával eltemettetni.

A khinai törvény azt parancsolja, hogy mindenki koporsójára egy fehér kakas kötendő. Minthogy azonban ilyen nem mindig található, a jámbor khinaiak úgy segítnek magukon, hogy egy más színű kakast fehérre mázolnak. A khinaiak oly nagy gondot fordítanak tisztességes eltemetésükre, hogy koporsójukat húsz éves korukban megcsináltatják, s házaikban nagy kegyelettel őrzik; megünnepelik a szerencsés napot, melyen koporsójukat házaikba szállítják, s nagy gyönyörűségeket tatálják abban, ha koronként belefeküdhetnek. A császárnak is meg van a magáé. Megtörtént, hogy fiuk magukat rabszolgáknak eladták, csak hogy apjuknak előre koporsót vehessenek, s szegény emberek éjjel nappal dolgoztak addig, míg maguknak végső lakásukat megszerezhetnék. Minden koporsó belől asphalttal vagy czeментомtel van béllelve, s kívül gondosan befestve; tesznek belé egy mátráczot, egy szemfedőt, egy fejpárnát, szemet, ollót, (köröm levágó) s hagynak rajta pár világító lyukat.

Alig hihető, s mégis igaz, hogy néhol a halált is megadóztatják, s eltemetetlenül hagyják azt, kinek utódai ez adót megfizetni nem tudják. India némely vidékein a szegény emberek hulláit közszemlére teszik ki az utzára, hogy a könyörülő adományából az adó összege kikerüljön.

—z—y.

(Folytatása következik.)

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1880. április 10-én.

— **Főt. Nagy Péter** püspök e napokban Budapestre utazott, értekezni ref. superintendens társaival.

— **Gyászhir.** Bothos Kálmán, marosi egyházmegyénk egyik buzgó algondnoka, maros-tordamegyei országos képviselő, f. hó 5-én hosszas szenvedés után elhunyt. E derék férfiú, ki egyházi ügyeink iránt is meleg érdeklődéssel viseltetett f. hó 7-én általános részvétel mellett kísértetett örök nyugalomra Tompa községben. A halottas háznál Jánosi György ottani lelkész, a sírnál Vályi Pál esperes mondtak megható beszédeket, s végül Bereczki Sándor meleg hangon vett búcsút gyermekkori barátjától, s képviselő társától. Legyen nyugalma csöndes!

— **A maros-décei ref. egyházat** igen szép értékes ajándékban részesíté özvegy Varga Jánosné, szül. Szóke Erzsébet öreg földész, midőn a templomi szószék fölébe egy csinos, aranyozással diszesen ellátott koronát készíttetett. Fogadja azért az egyház hálás köszönetét és azon jó kívánságunkat, hogy az isten még sokáig éltesse, s öregségében is találjon megnyugvást, vigasztalást és reménységet azon egyház kebelén, melyet vallása iránti buzgó szeretetből, — „Isten dicsőségére“, — ajándékával megörvendeztetett. A korona, mely minden tekintetben, készítőjének, Vass István m. vásárhelyi orgona készítő urnak is dicséretére válik, — virágvasárnapon tétel helyére.

— **Figyelmeztetés találkozásra.** A nagyenyedi ev. ref. főtanoda hittanhalgatói az 1868. évben egy szerződést irtunk alá, melynek értelmében az 1880. évben, szeptember havában erkölcsileg kötelezettünk Kolozsvárra egybegyűlni. Minthogy a határidő napról-napra közeleg s az összejövétel lehető előleges intézkedésekkel is jár, indítatva érzem magamat — több akkori kartársam nevében — ezen találkozásra figyelmeztetni az érdekelteket, kik nagyrészen a tanári, részben pedig a papi pályán igen szét vannak szórva az ország különböző részeiben. A múlt hó 10-ikén Nagy-Enyeden voltam, hasonló jellegű találkozás megünneplésére. Lőte Lajos, ev. ref. főtanodai tanár barátommal — mint a ki osztályunkban első volt — ezen tárgyban is beszélgettünk, ki ígérte volt, hogy ápril havában megteszi a szükséges felszólítást egykori kartársainkhoz. De tapasztalván, hogy egy ilyen összejövétel létesítése sok nehézséggel szokott egybekötve lenni, a késedelmezést összejövételünk erkölcsi horderejére nézve hátrányosnak találom — minthogy lehetnek olyan kartársaink is, kiknek anyagi helyzete — szerződésünk értelmében — előleges gondoskodást igényel — ezért, mint — tudomásom szerint — egyetlen lapszerkesztő akkori 78 hittanhalgató kartársam közzül, vettem magamnak a jogot és szabadságot ezen figyelmeztetés megtételére. — Fölkérem egyszersmint Herepei Gergely kolozsvári ev. ref. lelkész, Geréb Márton kolozsvári-, Lőte Lajos és Keresztes József nagyenyedi ev. ref. főtanodai tanárokat, mint az akkori II-od és I-ső éves theologusok Kolozsvártt és Nagy-Enyeden lakó igen tisztelt tagjait, sziveskedjenek az 1880.

évben leendő kolozsvári találkozásunk tárgyában a szükséges intézkedéseket közös értelemmel munkálatba venni s a kívánt összejövételi felhívást volt kartársainkhoz minél előbb kibocsátani. *Kerekes Sámuel*

— **Zsidó eskü a múlt századból.** A nyitrai megyei Negyed község régi jegyzőkönyvében egy 1796-ból származó zsidó esküminta van, mely így hangzik: „1. Kalapját a zsidó feltegye, 2. felálljon, 3. a zsidó Bibliára tegye két ujját, 4. az udvarra kimenjen, napkeletre álljon s úgy mondja: Én N. N. esküszöm az egy Elihomra, a ki ha azon dolognak legkisebb eltagadásában részes leszek, a miről megkérdeztem, azt igazán meg nem vallom, hogy tudniillik: (itt a miért szükséges esküdni, mondja el) ugyanazokat a csapásokat bocsássa én rám, melyeket bocsátott az egyiptombeliekre, tomporom rothadjon ki, nyelvem inyemhez ragadjon, mindenféle testi dögös nyavalyáktól könnyülvétessem, lelkem soha a Patriarchák boldogságában ne részesüljön, az Elihom, vagy Jehova engem így átkozzon, így büntessen meg és soha se legyen kegyelmes, ha most a bírák előtt másodszer is igazat nem mondok“ stb.

— **Péter apostol kézírata.** Jeruzsálemben meghalt egy Core nevű szegénynek ismert és Stockholmból származott 109 éves ember, ki után azonban nemcsak jelentékeny összegű pénzt, hanem régi irományokat is találtak; többi közt avult zöld selyembe burkolva, egy papirusz-tekercest, a legszebb ódon héber írással. Ez volna Szent Péter apostol kézírata, melyet a londoni bibliai társaság már meg is vizsgálta, s e bizottság tagjai azt állítják, hogy, mint a szöveg is mutatja, azt Péter apostol írta. Az apostolok könyvében ugyan egy homályos hely arra utal, hogy Péter se írni, se olvasni nem tudott, de Jeruzsálem bölcsői azt állítják, hogy újabb korban senki sem lett volna képes a héber írást ily könnyed módon utánozni, s bizonyos szavak jelentőségének mély ismerete is a legrégebb korra utal. A londoni bibliai társaság tehát, mint a Konstantinápolyban megjelenő héber „Sabaoth“ írja, az elhunyt Core stockholmi örökösének már 20,000 font sterlinget ígért Péter kéziratáért, de azok vonakodnak alkut kötni. A papirusz-tekercest következő szavakkal kezdődik: „Péter, a halász, Jézusnak, az Isten fiának és az ő műve folytatójának követője, szól a föld népeihez, kik hallgatják az úr szavát a legszentebb Isten szeretete szerint és az ő nevében.“ Az aláírás így szól: „Én Péter halász, Jézus nevében, bevégeztem a szeretet szavának leírását, életem 50-ik évében, uram és mesterem, Jézus Krisztus, Mária fia halála utáni harmadik husvétkor, Belleri irnok házában, az Úr temploma mellett.“

A SZERKESZTŐ POSTÁJA.

Horváth István, Bükös. A beküldött emlékirat, nagy terjedelme miatt, aligha lesz közölhető. Sziveskedjék rövidebb kivonatot küldeni.

Megjelenik
minden vasárnap,

Szerkesztőségi s kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden külde-
mények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beigtatás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknel külön ked-
vezményt nyújt a kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Sürgős ügy. (?) — Channing E. Vilmos szü-
letésnapja századik évfordulójának emlékére. Az amerikai moralis-
ták. II. —z—y. — Arról a komédiáról. *Bartha Lajos*. — A közokta-
tásügyi miniszter t.-javaslata a középtanodák ügyében. V. fejezet.
(Vége.) — Egyházi lapok szemléje. — *Külföld:* (Németország, Helvé-
tia, Franciaország, Japán.) —z—y. — Irodalom —z—y. — *Tárca:*
Milton „Elvesztett paradicsomá“-ból. Ádám és Éva reggeli imája.
Fordította: *Szász Károly*. — A halál a műveletlen népeknél. Ethno-
graphiai vázlat, Berghaus nyomán. III. A sírok. — Az eltemetés
módja. —z—y. — Különfélék. — Szerkesztő postája.

Sürgős ügy.

Kolozsvár, 1880 ápr. 16.

(?) Görög István váratlan halála, a mellett, hogy magában véve is közrészvétet kelt tanári testületünk egyik tagjának elköltözte, általánosabb szempontból is oly eseményként tűnik föl, a melyet erdélyrészi tanügyünk minden barátja csak sajnálkozással vehet tudomásul.

Nem itt a helye, hogy elköltözött pályatársunk fölött ítéletet mondjuk, sem, hogy érdemeit kellőleg méltányoljuk, — bár tagadhatatlan, hogy sepsi-szent-györgyi rövid működése reményekre jogosító vala, miután csak nem rég is aggodalmakat keltő hírek szárnyaltak eme tanodánk vagyoni és erkölcsi állapotai felől az érdekelt körökben, míg az új igazgató tanár hivatalba lépte óta ez irányban nyilvános felszólalás nem történt, s a mennyiben távolról ítélni lehet, e negatív körülmény adatul szolgálhat arra nézve, hogy ama tanodánk Görög I. vezetése alatti közállapotai felől megnyugtató véleményt alkossunk magunknak. De annyi bizonyos, hogy minél nagyobb megnyugvással tekinthetünk e tanintézet felé addig, míg még a most-elhunyt igazgatása alatt állott, annál több okkal kérdehetjük, e sajnos halál-eset után, hogy mi lesz most?

A tanodák állapotait vizsgáló egyházkerületi bizottságok közül ez ideig épen csak a szent-györgyi Mikó-tanoda inspicálására kinevezett bizottság járt el kiküldetésében, s ez legalább megnyugtató körülmény arra nézve, hogy az illetékes testületek nem egészen tájékozatlanul foghatnak a kérdés sürgős megoldásához. Ama bizottság jelentése ugyan még tárgyalás alá nem került; még csak referádára volt kiadva, de e körülmény voltaképen még csak előnyére válik a kérdésnek, a mennyiben az ig. tanács, az előterjesztés tárgyalása alkalmával, módot vehet magának arra, hogy a fennforgó konkrét esetre való tekintettel intézkedjék; s ha a jelentésből nyert fölvilágosítások

úgy kívánják, sürgősnek declarálja az ügyet, s lépéseket tegyen arra nézve, hogy a szükséghez képest még a f. évi közgyűlés intézkedhessék, esetleg betöltse az oly váratlanul megürült igazgató-tanári székét.

Mert, a mennyire futó belepillantás útján kivehetők, imminens veszedelem nem fenyegeti ugyan szent-györgyi Mikó-tanodánkat — noha a vizsgálat nem terjeszkedett az elhelyezett pénzek teljesen biztosított voltának minden részleteiben való földerítésére; mert hűlenségnek semmi nyoma föl nem tűnt ugyan a vizsgálók előtt — noha forma-hibák, mind az irattárra, mind és főként a jegyző-könyvek vitelére nézve, meglehetősen számban constatatáltak: de annyi bizonyosnak látszik, hogy a Mikó-tanoda előjárósága, a tagok szétszórtan lakása okán, csak igen ritkán végezheti törvényszerű teendőit, mihez képest a tanári kar — igazgató tanár a szükség által majdnem folyton kényszerítve van rá, hogy törvényes ható-körét túllépje, mert az ügyek elintézése gyakran nem tűr halasztást, s így, ha az illetékes testület össze nem hozható, illetéktelen közegnek kell ellátnia azokat. Ha már most még igazgató tanára sincs huzamosabb ideig a tanodának, látni való, hogy az ügyintézés teljesen megakad, ehez képest félni lehet, hogy a valamennyire-rendbejött ügyek, ismét annyira összebonyolódnak, hogy csak hosszú idő alatt, talán a tanoda kárával, lesznek megint kitisztázhatók.

Hozzá járúl, e magában véve is elégséges nehézséghez, az az anomalia, hogy a tanoda korábbi igazgató tanára, ki tanári székünkről az állam szolgálatába lépett át, még maig sem tisztázta korábbi viszonyait a tanodához teljesen, s maga a vizsgáló-bizottság jelentése is utal állítólag még függőben levő kérdésekre a tanoda és a korábban volt igazgató tanár között. Az ig. tanács ugyan ismételve foglalkozott evel a szövedéssel is, de látni való, hogy legjobban maga a tanoda s illetőleg képviselője igazíthatná ezeket a függő kérdéseket is el, márpedig e tekintetben, úgy látszik, csak is igazgató tanárára számíthat a Mikó-tanoda.

Mindezen okoknál fogva nagyon is „sürgős ügy“-nek tartjuk a sepsi-szent-györgyi Mikó-tanoda igazgató-tanári székének betöltését s óhajtjuk, hogy az ig. tanács ugyanily fölfogással legyen a kérdés iránt. Voltaképen a tanoda előjáróságától kellene az iniciatívának kiindulnia, s a feles számban levő gondnokok kötelessége volna a kezdeménye-

zés; de, ha e tekintetben késedelmeskednék az előljáróság, nem szabad késedelmeskednie az ig. tanácsnak s gondoskodnia kellene az ügy oly mérvű előkészítéséről, hogy az épen Sepsi-Szent-Györgyön összeülendő ideai közgyűlés megoldásra juttathassa e sürgős kérdést.

Távol legyen tőlünk, hogy e helyen a dolog személyi oldalába vágjunk — az illetékes testületek föladata lesz, az előmunkálatok állásához képest — a valóban igazgató tanárnak hivatott személy kiválasztása. Mi csak épen a dolog általános horderejére kívántuk a közfigyelmet itt fölhívni, s reméljük, hogy ez egyszerű fölszólalásunk bővön elég is lesz.

születésnapja századik évfordulójának emlékére.

Az amerikai moralisták.

II.

Melyek Channingnek különösen társadalmi eszméi? Ezekkel kell megismerkednünk.

Az összes társadalmi osztályok közül a munkás osztály volt az, mely Channing élénk rokonszenvét felkölté, s melynek jövőjéhez a legszebb reményeket fűzte. Senki sem irt, senki sem beszélt az egyszerű munkás érdekében úgy, mint ő.

Ő volt, a ki a számtalan tagot számláló munkás osztályhoz legelső intézte jóakaró tanácsait, buzdító intéseit, magasröptű eszméit ez osztály erkölcsi s anyagi jövője felől.

S itt, ebben tűnt ki hivatott genialitása.

Nálánál többre a munkát senki sem becsülte, s a munkásoknak nem adott annyi magasröptű s mégis megvalósítható jó tanácsot.

Nem üres nép-kegyhajhászás, nem hiábavaló tömjénezés volt ez a demokrácia bálványának! Nem pusztá frázisok voltak lelkesítő szavai, s nem a túlszigázott képzelőtehetség szüleményei.

Nem találhatunk Channing egyéniségében semmi rejtett, felekezeties vonást, semmi mystikust.

Nem elégedett meg avval, hogy lelkesítő beszédeket tartott, s jóakaró tanácsokat osztogatott. Tehetségét, s vagyónát szívvél-lélekkel áldozta azon intézmények megvalósítására, melyeknek célja volt felemelni a munkást önbecsérének magaslatára.

S mily viszonyok között, mikor emelte fel Channing merész hangját!

A forrongó, izgalmas amerikai társadalom, a ke-

belében már annyira előhaladott civilizáció minden eszközzel azon működött, hogy kizsákmányolja azon szűz talajt, melynek gazdagsága kimerithetlen.

Nem múlt nap a nélkül, hogy számos hajóból álló flották ne indultak volna nyugatra, fedélzetükön a kívándorlók egész legiojával.

A nyereszkesedés szenvedélye, a határokat nem ismerő üzleti szellem elkábította a nemzetet. A munkás népet láz gyötörte. Az újabb találmányok megvalósítása, a gőz alkalmazása a nyugati gyarmatokban, igénybe vett minden erőt. Más részről a nagymérvű bevándorlás megmértelyezé a szigorú puritán szellemet. Az unio megteremtői az emberiség által elnyomottak menhelyévé akarták tenni birodalmukat, könnyen megnyerhetőkké tették a polgárjogokat, az új haza törvényei nagy vonzerőt gyakoroltak a kívándorlókra. Amerika megnépesedett; de milyen néppel?

Amerika egészen átalakult. Mindenkit gyötört a pénzvágy láza, mindenki imádta, bálványozta a dollárt.

A folyton növekvő anyagelviség volt tehát az, a mi ellen Channing legelőbb kikelt. Célja kivitelére egyetlen eszközt tartott alkalmasnak: a munkás osztályok nevelését és művelését.

Iratának legkiválóbb s legérdekesebb része az, mely az 1838-ban Bostonban tartott „nyilvános oktatás“-ait tartalmazza; ez előadások tárgyául a következő tételek szolgáltak. Ön magunk nevelése, a munkaosztály felszabadítása, az önmérséklés, a felsőbb hatóságok erkölcsi köteleességei.

Gyökeresen ismervén és tanulmányozván Amerika túlzó demokratiáját, s a tiszta, önzetlen szabadelvűség embere levén, nem vádolhatjuk avval, hogy hűtelen lett volna alapelvehez, midőn a munkás osztályok felszabadítását szorgalmazá.

Szünet nélkül csak azt hangoztatá, hogy nem az ember van a társadalomért, s nem a polgár az államért, hanem épen ellenkezőleg, a társadalom nem állhat fenn, ha az egyén jogait nem respektálja, azok tiszteletben tartását nem biztosítja.

Szerinte csak egy eszköz lehet képes megmenteni Amerikát a társadalmi forrongásoktól, melyek az ó-világot folyton izgalomban tarták, s ez: a munkás osztályok kiművelése.

A mi európai társadalmunkban, általában véve, a jóllét a cél. A rendkívüli mérvben elharapódzó nagyzás érvényre emelte az anyagnyelviség tanait. A társadalom érdeke minden — s az egyén jogai áldozatul esnek. A mely állam gondoskodik arról, hogy a törvényeket megtartsák, s a nép szenvedélyei fékezve legyenek, az azt hiszi, hogy ment a forradalomtól.

Egészen más megoldása lebegett Channing szemei előtt a demokrata társadalom létfeltételeinek.

Minden beszédében, szólott légyen az önművelésről, a munkás osztályok neveléséről és műveléséről, vagy az önmérsékletéről, a jelige ez volt: **Sursum corda, műveljétek szellemeteket!**

—z—y.

Arról a komédiáról.

Tordos, 1880 ápril 1.

(Folytatás.)

De hagyjuk ezt. A nagy közönség ezen rövid előadásból sem lesz sokkal okosabb. Hanem beszéljünk a felvetett nagy kérdéstről, mely egyházi életünknek egyik legsarkalatosabb problémája. „Eltöröljük-e ezt az egész komédiát (visitatio), mely minden haszon nélkül, egy csomó költségébe kerül az egyházközségnek?” Ime, ez a nagy kérdés! Felhívva rá az egyházmegyék t. tényezői, hogy czáfolják meg a Szász B. ig. tanácsos úr cikkében felhozottakat, ha tudják, s nyujtsanak tapasztalati körükből adatokat a mulhatlan orvoslat számára. Megvallom, oly véghetetlen csekély tényezőnek érzem magamat, hogy a világ minden kincséért sem fogtam volna tollat, ha ama felhívás annyira kategorikus nem volna, melyre lehetetlen a gárda aprójának, nagyjának egyaránt ki nem rukkolni, mert hiszen „ezen kérdés tisztázásától függ életünk avagy halálunk“. Mik hozatnak föl a visitatio ellen ama, kétségkívül, nagy fontosságú cikkben?

A „denique censeo“ című cikkben a rövid vád ez: „Tény az, hogy a visitatio megtörténik, de eredménye nincsen.“ Azonban ennél többet is mondott volt Szász Béla úr — mint hivatkozik is rá — a közelebbi ker. közgyűlésen a visitatióról s eljárásáról. S ha most összevetem akkor mondott szavait, azon cikkben mondottakkal, miket valaki a marosi egyházmegyéből, „a visitatio kérdéséről“, e lapok 6-ik számában hoz nyilvánosságra, el kell hogy ismerjem, miszerint Szász Béla úr nem minden alap nélkül beszélt. Csakhogy, úgy látszik, informatióit csak is K a k a s d r ó l vette, mely köztudomásúlag a marosi egyházmegyében van. Ott ugyanis a can. visitatio, az idéztem cikk szerint, csak 24 óráig tarthat, s akár végezte dolgát 24 óra alatt akár nem, ha letelt ideje, huzódik tovább. Ott a közvélemény a kan. visitatiót tehernek, zsarolásnak tartja. Ha ez így van, kétséget nem szenved, hogy a visitationak, úgy vive keresztül, mint a marosi író írja, vajmi csekély eredményt tehet. De hogy az úgy ne legyen, hogy a visitatiót a nép tehernek, zsarolásnak ne tartsa, ne tarthassa, az csakugyan a visitatiótól függ vala, mint az is, hogy a jelen körülmények között is legyen holmi eredménye, mert miképpen a legszebben berendezett s legjobban felszerelt iskolának is, ha tanítója rossz eredménye, legalább várt eredménye nem lehet: úgy az oly kan. visitationak is, melynek főteendője „az egész processusról jegyzőkönyvet készíteni“ s a 24 óra leteltével tovább állni és egyéb semmi, természetes, hogy eredménye nincsen. Azonban, hogy a jelen körülmények között a visitationak várt eredménye nem lehet, ezt magam is teljes készséggel aláírom. Abban ugyanis mindnyájan, kik eddig a tárgyhoz szólottunk, megegyezünk, hogy a visitationak semmi hatalma nincsen. Ezt tartom én is a baj egyik főokának. Azzal a hatalmi körrel ugyanis, melylyel jelenleg rendelkezik, s mely semmi másban nem állhat ez idő szerint, mint a beszéd erejében, nagy eredményeket várni mai nap-ság alig lehet.

Illusztráljuk a visitatio helyzetét néhány gyakorlati életről vett példával. Megjelenik például a visitatio X. községben. Számadás nincsen, pedig ez volna a fődolog. Hol a kurátor? Sehol. Tiszt. úr! Értésítve volt-e az egyházközség? Igen is, mint méltóztatik látni, nagy része a hiveknek össze is van gyűlve. De hol a kurátor? Nem jött el. Elküldetik utána az egyházfi. Egyszerűen azt izeni a sznt. visitationak: most nem érkezik. A baj valószínűen az, hogy kutya van a kertben, azaz a számadások rendén. Nos! A hivek áhitattal várják, mit tesz most a visitatio nt. elnöke, az esperes úr, ki, mellesleg legyen mondva, a jelen idők felfogása szerint, felelős az egyházmegyéjében létező összes egyházközségek contractusairól, földjeiről, házairól, csúreiról, papjairól, kán.tanítóiról, s Isten a megmondhatója, még mi mindenről nem. Hála Istennek, még eddigelé hasonló helyzetbe nem jöttem, mert bizony Isten, nem tudom, honnan venném a hatalmat, melylyel az ernyedetlen kurátort engedelmességre szorithassam. Vagy — és ez már megtörtént — Z-ben a hivek a pap ellen fel voltak zúdulva, s ezek a hivek az alsó néposztályhoz tartoztak, melynél — mint tudjuk — a philosophia nem sokat ér, kivált ha holmi anyagi érdek forog szóban. A felporozott atyafiak közül egy a visitatio színén felugrott, sétálni s fenyegetőzni kezdett, s midőn a visitatio elnöke azt találta mondani, hogy ha illedelmesen nem viseli magát, zsandárokkal viteti el, szemébe kaczagott. Szerencse, hogy a visitatioi bizottság, szükség esetében, az egyházközség összes, különben sem nagy számú, tagjaival megmérkőzhetett volna, más különben, míg a zsandár-szolga, avagy községi bíró segítségre jön, ki tudja mi minden nem történhetett volna? Vagy B. egyházközség tartozik C-nek 1000 frttal. Nem fizet. C. a visitationak panaszol. Ez elrendeli a fizetést. B. lelkeszének befolyásolása folytán rá sem hederít a visitatio rendeletére. A hibás lelkesz ellen közkereset indítatik, melyből ő nagy triumphussal menekedik ki, s 4—5 év multán ismét felszínre kerül a dolog, mikor is az engedetlen lelkeszt megfenyítjük, megbüntetjük, csak az a kérdés, vajjon egy kissé nem igen későn-e?

(Folytatása következik.)

Bartha Lajos.

A gymnasiumi és reáliskolai oktatásról Trefort Ágoston közoktatásügyi miniszter által az országgyűlés elé terjesztett törvényjavaslat

V. F e j e z e t e.

A hitfelekezetek, hatóságok, községek, magánosok és társulatok által fenntartott nyilvános gymnasiumok és reáliskolákról.

(Vége.)

78. §. A főfelügyelet gyakorlása szempontjából, a vallás- és közoktatásügyi miniszter a tankerületi főigazgatók által bármikor meglátogatathatja a felekezetek, hatóságok, községek, társulatok és magánosok által fenntartott közép-iskolákat, azoknak nyilvános vizsgálatain jelen lehet, s magának azon iskolák szervezetről, felszereléséről, rendtartásáról s a tanítás eredményéről egyenes tudomást szerezhet.

*

79. §. Különösen az érettségi vizsgálatokat illetőleg, melyek minden nyolcz osztályú nyilvános középiskolában évenként tartandók:

a) a törvényhatóságok, községek, társulatok és magánosok által fenntartott nyilvános középiskolákon a jelen törvény IV. fejezete (58—61. §§.) egész terjedelmében alkalmazandó;

b) a hitfelekezetek által fenntartott nyilvános középiskolákban az érettségi vizsgálaton az elnöklés a felekezeti főhatóság megbízottját illeti; a vallás- és közoktatásügyi miniszter azonban, a tankerületi főigazgató, vagy más általa kiküldendő szakférfiú által esetről-esetre jelen leendő, hogy magának az érettségi vizsgálat szabályszerű lefolyásáról egyenes tudomást szerezzon. E végből az érettségi vizsgálatok tartásának ideje mindig jó előre bejelentendő. A vizsgálati utasítást a felekezeti főhatóságok magok adják ki, de kötelesek azt a vallás-és közoktatásügyi miniszternek bemutatni, annak ellenőrzése végett: az érettségi vizsgálatokon követelt képzettség nem kisebb-e, mint az állami vezetés alatt álló hasonló tanintézeteken. — Egyebekben, az érettségi vizsgálatokról szóló 58—61. §-ok itt is érvényesek.

80. §. A tanárképesítő vizsgálatok tartása, a tanárképző intézetet és tanárvizsgáló bizottságot tartó hitfelekezeti hatóságok részéről előre bejelentetvén, a vallás- és közoktatásügyi miniszter ezen vizsgálatokon is, akár a tankerületi főigazgatók, akár más, általa kiküldendő, szakférfiak által jelen leendő, s e vizsgálatok és a tanárképesítés szabályszerű lefolyását ellenőrizendi.

A miniszter e kiküldöttjei a vizsgálatban részt venni, s a vizsgálandóhoz kérdéseket intézni jogosítvák; s a vizsgálat eredményéről a miniszterhez jelentést tesznek. — A vizsgálatnak a magyar nyelv és irodalom mindenesetre egyik tárgya.

81. §. Ha valamely középiskolában használt tan- vagy vezérkönyv-, állam-, alkotmány- vagy törvényellenes tanokat foglalna magában, joga és tiszta a vallás- és közoktatásügyi miniszternek, annak használatát eltiltani, szükség esetén az állami hatóság illető közegei által annak összes példányaikat elkoboztatni, súlyosabb esetekben annak szerzője és használói ellen a törvény rendes útján a büntető vizsgálatot és eljárást megindítani.

82. §. Ha a kormány valamely középiskolában erkölcsi bajoknak vagy álmellenes irányoknak jönne tudomására s ezek ellenében az iskola illetékes hatóságai útján gyökeres orvoslás nem szerkezhető, joga és kötelessége a vallás- és közoktatásügyi miniszternek, saját rendes vagy e célból különösen kiküldendő közegei által megejtendő vizsgálat után, azon iskolától a vétkes egyének eltávolítását követelni; ellenük, a mennyiben a büntető törvények súlya alá eső cselekvény esete forog fenn, a törvény rendes útján a

¹⁾ 58. §. A nyolczadik osztályt, tehát az egész középiskolai tanulmányt végzett és érvényes osztályvizsgálatot sikerrel tett azon ifjak, kik valamely főiskolán akarják tanulmányaikat folytatni, kötelesek a főiskolai oktatáshoz szükséges képzettségüket és érettségüket külön e célra tartandó vizsgálaton igazolni.

A gymnasiumi érettségi vizsgálat általában a felsőbb oktatásra (egyetemre és műegyetemre) képesít. A reáliskolai érettségi vizsgálat rendszeren csak a műegyetemre. A reáliskolai érettségi vizsgálatot azonban a vallás- és közoktatásügyi miniszter engedélyével, a latin és görög nyelvből és irodalomból kiállandó két-érettségi vizsgálatokkal gymnasiumivá lehet készíteni.

59. §. Az állam rendelkezése és közvetlen vezetése alatti, s a jelen törvény II. III. fejezetében tárgyalt középiskolákon az érettségi vizsgálatot az illető tankerületi főigazgató, vagy ennek akadályoztatása es-tében, más, a vallás- és közoktatásügyi miniszter által erre felhatalmazott, szakférfiú elnöklése s ugyan-csak a miniszter által kijelölt, még legalább egy vizsgálóbiztos közreműködése mellett, mindenik nyolczosztályú gymnasium vagy reáliskola tanártestülete tartja a maga saját intézetében.

60. §. Az ezen intézetek valamelyikében végzett tanuló rendszeren csak ezen intézetben teheti le az érettségi vizsgálatot, melyben a VIII. osztályt végezte.

Más intézetben leteendő érettségi vizsgálat rendkívüli esetekben, a vallás- és közoktatásügyi miniszter adhat engedélyt.

61. §. Az érettségi vizsgálat főleg írásbeli dolgozat alapján, s annak megítélésére intézendő: bir-e a vizsgálatot tevő ifjú az egyetemi s illetőleg műegyetemi tanulásra kellő értelmi képességgel. A vizsgálati utasítást az egyszemélyes tanári karának meghallgatásával a miniszter állapítja meg.

Ezen vizsgálatok nyilvánosan tartandók és róluk a bizonyítványok magyar nyelven adandók ki.

büntető eljárást megindítani; sőt ha a baj az egyesek eltávolítása által nem orvosolható, magának az iskolának egyidőre, vagy végleges bezáratása iránt Ő Felségéhez előterjesztést tenni. Az egyidőre bezáratni rendelt iskola vagyona az illető felekezeti, vagy törvényhatóság kezelése alatt maradnak, s a jövedelmek is tőkésítettnek, míg a tapasztalt bajok gyökeres elhárítása után, az iskola újra megnyitása Ő Felségéhez teendő előterjesztésre megengedtetik. Véglegesen bezáratni rendelt iskola vagyonáról és alapítványairól, a mennyiben az alapítók vagy jogutódai azokról az iskola megszűnése esetére nem rendelkeztek, az illető felekezeti vagy törvényhatóság meghallgatása mellett, a vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére és az 1790—91 XXIII. t. cz. szem előtt tartásával, ugyanazon felekezet vagy törvényhatóság közoktatási céljaira Ő Felsége rendelkezik.

83. §. Ha az iskolai vagyonról és alapítványokról szóló évenkénti kimutatásokból (77. §. e) az tűnik ki, hogy valamely alapítvány veszélyben forog, a vallás- és közoktatásügyi miniszter az illető felekezetet vagy törvényhatóságot utasítja: hogy az alapítvány biztosításáról gondoskodjék; ha pedig a kezelés hiányos: a szükséges törvényes lépéseket tegye meg.

84. §. Ha valamely az állam rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló nyilvános középiskola általában a jelen törvény követelményeinek meg nem felelne, jogában áll a vallás- és közoktatásügyi miniszternek, az illető iskola főhatóságához, legalább félévi időközökben, három ízben intézett megintés után, attól a nyilvánossági jogot elvenni. Ily megintések csak a jelen törvény hatályba léptétől számított két év eltelté után kezdhetők. A nyilvánossági jogtól megfosztott tanintézetek a magánintézetek sorába helyeztetnek, s a jelen törvény VI. fejezetében*) a magánintézetekre nézve megállapított intézkedések alá esnek.

85. §. Ha valamely törvényhatóság, község, társulat vagy magányos, a jelen törvény 62. §-ában adott joggal élve, újonnan alapítandó középiskolát akar felállítani, s annak a nyilvánossági jogot megszerezni, köteles e szándékát a létesítendő tanintézet megnyitása előtt a vallás- és közoktatásügyi miniszternél bejelenteni, fölterjesztvén egyttal az iskola szervezeti alapszabályát, tantervét s a tanerők kimutatását. Az iskola csak a miniszternek erre nézve kiadott elhatározása által nyeri meg a nyilvánossági jogot. Új középiskola felállítása iránti szándékukat a hitfelekezetek is kötelesek előre bejelenteni, fölterjesztvén egyttal az intézet tantervét és a tanerők kimutatását.

EGYHÁZI LAPOK SZEMLEJE.

A „Prot. egyh. és iskolai Lap“ folytatja Török Pál cikksorozatát a gymnasiumok szervezetéről.

Czikkiró constatálja, hogy a gym. törvényjavaslatban 23 tantárggyal állunk szemben, melyekhez még két rendkívüli tantárgy járul. Ezt a rengeteg tömeget rendezni nem könnyű feladat, nyolcz osztályba betömni pedig — épen lehetetlen. Czikkiró és szakértő barátai megkísérették a beosztást, de sehogy sem sikerült; mert vagy túl kellene terhelni a növendékeket tanórával (p. o. hetenként 31—43) vagy pedig devalválni kellene a tárgyakat úgy, hogy csak nevek maradna a tanrendben. Czikkiró tehát ez okon is kilencz osztályú gymnasiumot javasol, mint van a németek, svájczok, francziák, angolok, hollandiaknál, csak az osztrákoknál sincsen.

Czikkiró a miniszter tantervében nem sokat bizik,

*) E fejezetet, nagyobb terjedelme miatt, nem közölhetjük.

mert igen gyakran változtatta azt eddig, s ezzel ama sejtelmet ébreszti, hogy maga sincs tisztaban czélzataival. Nem helyesli czikkiró, hogy a törvényjavaslat a tanárok számát a priori határozza meg, holott ezt csak akkor lehetne megállapítani, midőn előttünk feküdnék a tanterv a tanórák mennyiségének kimutatásával.

A berlini, drezdai, osztrák és magyar gymn. rendszerben nem helyeselheti czikkiró általában az osztályok folytonosságát, statiók és tagoltság nélkül. A dolog természetéből foly, hogy másként kell tanítani a 10—11 éves gyermekeket és ismét másként a 17—18 éves ifjút. Amanak leczkét tartunk, ennek előadást. A bajor, hollandi, svájci, angol, olasz és francia gym. rendszerben megvan a kellő tagoltság és meg volt 1848 előtt nálunk is, midőn középtanodáinkban volt 4 grammatikai, 2 human — összesen hat osztály, s ezek fölött állott a három évi magasabb tanosztály (lyceum, néhol akadémia).

A tanórák mennyiségére azt jegyzi meg czikkiró, hogy a 10—11 éves gyerekeknek 8 órától d. u. 1 óráig való foglalkoztatása nem egyéb, mint a betlehem-i ártatlan gyermekeknek új alakban való meggyilkolása. Időt kell engedni a gyermekeknek a játékra, pihenésre, az ifjúnak az öntevékenységre, mert egyedül értékes ismeret csak az, melyet a növendék magától szerez, egyedül ez mondható minden tekintetben az övének.

A „**Protestans Hetilap**“ -ban Tóth Sámuel folytatja a középtanodai törvényjavaslat fölött megkezdett cikksorozatát.

A törvényjavaslat lényeges hiányaként tünteti fel czikkiró, hogy a protestans hitfelekezetek autonomikus jogait teljesen ignorálja. A protestansok vallásszabadságát igen közelről érinti a középtanodai oktatásügy rendezése. Ennélfogva csak úgy lett volna a miniszter úr eljárása igazságos és megnyugtató, ha előbb törvényes alakban meghallgatta volna a prot. egyházat. E meghallgatásnak azonban elvétett formája vala az, a melyet a főfelügyeleti jog szabályozása kérdésében választott a miniszter és hibás volt az is, a mi a népoktatási törvényt megelőzőleg 1868-ban követeltetett (prot. szakfériak kihallgatása); mert a prot. egyház törvényes képviselői és illetékes organumai csakis az egyh. kerületi gyűlések, illet. konventek. Ezeket kell tehát megkérdezni, meghallgatni.

Ez ellen nem lehet arra hivatkozni, hogy a törvényhozás nem tartozik minden alkotandó törvéynél kérdést intézni az érdekeltekhez. Mert e tekintetben lényeges különbség van a prot. egyház és az államban létező másnemű társadalmi körök és érdek-csoportok között. A prot. egyház jogai nemzetközi szerződések természetével bíró békekötésekben — s ezek alapján alkotott törvényczikkelekben gyökereznek. Ezeket ignorálni nem lehet. A közoktatásügy kérdésének megoldásától függ a prot. egyház jövője és fennállása. Azért tehát követelnie kell egyházunknak, miként 1874-ben a tiszántúli ref. egyházkerület sürgette a képviselőházhoz beadott feliratában, hogy a középtanodai oktatást szabályozó törvényben világosan biztosít-

tassék a prot. egyház a bécsi és linczi békekötésekben, valamint az 1791:26 és 1848:20 t. cikkben gyökerező iskolatartási és önkormányzati jogainak további sértetlen fenntartása iránt.

K Ü L F Ö L D.

Németország.

(Channing emlékünnepe.)

Channing születés napjának százados évfordulóját Németországban is fényesen ünnepelték meg. A német protestans egyet kiküldött bizottsága üdvözlő táviratot mentett a londoni emlékünnepe végrehajtó bizottságához. A távirat így hangzik: „A német protestans egyet őszinte üdvözlőit küldi, százados emlékünnepe Channing Ellery Vilmosnak, a Jézus által hirdetett emberszeretet modern apostolának, s az ember jogai védelmezőjének a rabszolgaság ellen az egyházban és államban. Bár hatnákat át eszméi az ó- és új-világ minden lakosát, egyesítenék azokat egy általános szentegyházba, Channing ideálja szerint.“ Az emlékünnepe Németországban Hildesheimban tartatott meg; többek között dr. Manhot, brémai lelkész, tartott emlékbeszédet. Német lapok közlik e beszédek tartalmát, mi azonban, e rovat vezetője tollából, Channingről s elveiről részletes ismertetést közöl, felegetnek tartjuk azokat e helyen részletezni.

Helvetia.

(A vasárnap megünneplése céljából alakult társulat közlése s a társulat organuma.)

A vasárnap megünneplése céljából alakult társulat nem rég tartá meg Zürichben 2-ik nemzetközi congressusát. Ez ülésben Jaccard, ez ügy buzgó apostola, részletes előadást tartott annak mikénti állásáról az egész földtekén, melyet a „Bulletin Dominical“, e társulat organuma közöl. E közlőny a többek között felemlíti a vasárnap megünneplése céljából hazánkban megindult mozgalmat is, s közli a „Protestans Hetilap“ nyomán a debreczeni nagy zsinat e tekintetben hozott határozatát.

Franciaország.

(Az egyházközségi választások.)

Az egyházközségi választások javában folynak Franciaországban, s mennyire a választások eredménye tudva van, a „Renaissance“ szerint, constatálható, hogy a liberalis elem szintén sok képviselővel bír a francia egyházképviselőben.

Japán.

(Az anglicán egyház liturgiája japán nyelven.)

Az anglicán missiók meglehetősen eredménnyel működnek Japánban. Most legújabbán, Williams angol érsek kezdeményezésére, japán nyelvre fordítják az anglicán egyház liturgiáját, melyet aztán az értelmesebbek között terjesztetni fognak.

—z—y.

IRODALOM.

Egyháztörténelmi irodalmunk ügyében. Irta Révész Imre. Budapest 1880. Deutsch M-féle művészeti intézet. A tudós szerzőnek ily című czikke, mint külön lenyomat a „Protestans egyházi és iskolai Lap“-ból, önálló füzetben is megjelent s beküldetett szerkesztőségünkhez. Szerző mindenek előtt kijelenti, hogy a prot. egyület által kezdeményezett magyar prot. egyháztörténelmi társulat alakítására vonatkozó indítványa mellőztetvén, a ráruházott bizottsági elnökséget nem fogadhatja el, miután ő nem oly társulat létrehozását indítványozta, melynek czélja mindvégig csupán források felkeresése, kiadása s regeszták készítése lenne, hanem olyant, a melynek czélja *monográfiák, egyes történelmi rajzok, értekezések stb. létrehozása s annak idejében a hazoi eggetemes prot. egyházi történetírás megindítása és folyamatra vétele is.* Kilátásba helyezi azonban, hogy közre fog bocsátani egy történelmi művet, ily cím alatt: „*A tiszántúli ref. egyházkerület történeti időrendben, folytonos tekintettel hazánk és a külföld rokon tárgyú eseményeire.* Kijelenti, hogy e mű alapszerkezete időrendi lesz s évenként — három forintért — harmincz ivet szándékszik belőle közrebocsátani. Ez ügyben a tiszántúli egyházkerület közelebről tartandó közgyűléséhez előterjesztést fog intézni.

Bőjti levelek* czimen egy* kis füzet jelent meg Marosvásárhelyt, mely Lénárt József tanár, levelek alakjába foglalt, csinos felolvasását tartalmazza. Ára 20 kr. A füzet jövedelme a székely leány-árvaház és a m.-vásárhelyi tűzoltó egyesület javára fordittatik.

„*A hű lelkipásztor jelleme*“.* Irta Hörk József. E helyes reflexiokkal szerencsésen vegyített s 68 lapra terjedő kis erkölcsi elbeszélésben szerző azt igyekszik felfejteni, hogy milyen legyen a hű lelkipásztor jellemé, János evangéliumának 10 fejezete s az élet útmutatása szerint. Művé-

nek morálját a következőkben összegezhetjük: A (Plátó féle) hármás lelkihelyesség szerint tekintve az embert, a hű pásztor jelleme: a világos, határozott, folytonosan képzett — helyes itéletű értelem (ész); a nemesért buzgó, embertársai jólétéért, hivei üdvéért lángoló szeretettel égő értelem (kedély); s a felismert helyes úton haladni nemcsak kész, de kitartóan képes s minden akadályal megküzdni vállalkozó, mert az Isten országa érdekében törhetetlen akarat! E füzetke ára 30 kr s egész tiszta jövedelme a prot. árvaház alaptőkéje gyarapítására fordittatik.

„*A Nemzeti Nénevelés*“ című folyóirat áprilhavi füzetének első közleményét Csengeri Antalnak a nénevelésről 1875-ben mondott beszéde képezi. Ezt követik: „*Paedagogiai levelek*“, „*Vere Pálné-Beniczki Hermin és az országos nőképző egyület*“ Bihari Pétertől, ki meleg sorokban vázolja e lelkes hölgy érdemeit a nőképző egyület tanintézete körül: Deák Farkas a tizenhetedik századból közöl nénevelési adatokat, Komáromy Lajos a neologiaról és orthologiaról értekezik s végül kisebb vegyes közlemények következnek.

Zeneirodalom. Nem tartozik ugyan lapunk keretébe a zeneműirodalom méltatása, minthogy azonban annak a mi nemes, magasztos, édes testvére a szép, s így azt véljük, hogy a vallásnak édes testvére a művészet, nem tartjuk lapunk hivatásával ellenkezőnek, ha a zeneműkiadó czégek által közrebocsátott s hozzánk beküldött zenedarabokat, koronként, olvasóink figyelmébe ajánljuk. Így most Rózsavölgyi és társa czég által szerkesztőségünkbe beküldött két zenemű egyikét: Bartalus „*Éneklő gyermekvilág*“-át átlapozva, egész jólélekkel merjük ajánlani az iskolai énektanítók figyelmébe. Ára ? — A másik zenemű inkább salonconcert darab: Ábránd magyar népdalok felett, Sipos Autaltól. Ára 1 frt 20 kr.

—z—y.

AZ „ERD. PROT. KÖZLÖNY“ TÁRCZÁJA.

Milton „*Elveszett paradicsomá*“-ból.

Ádám és Éva reggeli imája*)

(Elveszett paradicsom, V. 153—208 v)

Ezek dicső munkáid, jó Atyánk!

Mindenható! Tiéd e csodaszép

Nagy összeség, milyen — csodás lehetsz

Magad, nevezhetetlen! A ki ez

Egek fölött ülsz, láthatlan nekünk,

*) Mutatvány a Kisfaludi társaság tagjai által irt és Szász Károly által szerkesztett „*Árvizkönyv*“-ből.

Homályosan csak sejtve legkisebb
Művidben; ám ezek elménk fölötti
Jóságodnak tanúi s isteni
Hatalmadnak. — Ti szóljatok, kik arról
Szólhattok, fény szülötti, angyalok!
Ti látjátok csak Őt, s kar-énekek
Összhangzatával éjtelen napfényvel
Körítitek trónját, örvendve. Ti
Az égben, egyesüljön véletek
A föld minden lakója: Őt elől
S utól s középben s végesvégtelen
Dicsőíteni Őt! — Te legszebb csillag, a

Végső az éj sergében, hogy ha nem
 A hajnalé vagy, a nap záloga,
 Ki fényköröddel koronázod a
 Reggelt: dicsőítsd Őt, mig fölkel a nap,
 Az édes hajnal-órán! És te nap,
 E nagy világnak lelke és szeme,
 Ismerd uradnak Őt, dicsérd nevét
 Örök pályádon, mig magasra hágsz,
 S ha déltetőre jutsz s alá ha szállsz.
 Hold, a ki majd kerülöd a kelő
 Napot, majd meg kíséred; ti a forgó
 Egen kiszegzett álló csillagok,
 S ti többi öt bolygó fény, kik csodás
 Tánczban körül, nem daltalan, kérengtek:
 Zengjétek Őt, ki a setét homályból
 A fényt kihozta; és ti elemek,
 Természet méhinek elsőszülötti,
 Kik négyszeres körben szünetlenül
 Forogtok, sokszorozva, s szültök és
 Tápláltok minden lényt: legyen örök
 Cserétek alkotónk magasztalása!
 Ti halmok — és tókról emelkedő
 Sűrű s nehéz párák, ködök, mig a
 Kelő nap meg nem aranyozza gyapjas
 Szegélyteket: a magas alkotót
 Dicsérni szálljatok fel, a szinetlen
 Eget felhőkbe vonni, vagy a föld
 Szomját harmat-záporral oltani,
 A teremtő dicsére mindenképpen!
 Négy égi táj felől zúgó szelek,
 Lanyhán s erősen, dicséjétek Őt!
 Magas fenyők, hajló sudáritokkal,
 Bókoljatok nevének tisztelettel!
 Forrás-vizek, mormolva szaladó
 Kis csermelyek, magasztaljátok Őt!
 Összhangban, élő lelkek, zengjétek!
 Ti madarak, kik ég kapúihoz
 Dalolva szálltok, szárnyatok neszén
 S csicsergő torkotokban, mind az Ő
 Dicséretét vigyétek a magasba.
 Kik vízben úsztok, jártok szárazon,
 Emelt fejjel, vagy föld porába csúszva,
 Mind Néki zengjétek magasztalást!
 S te regg, te est, vallj rám, ha hallgatok;
 Völgy és halom, hús árny s forrás vize:
 Ha nem verem föl csöndetek imámmal!
 — Üdv, mindenek, világok főura!
 Kegyelmed adjon mindig jót nekünk,
 S ha rosszat hoz vagy rejt az ég: kegyed
 Oszlassa el, mint a homályt a fény.

Fordította: Szász Károly.

A HALÁL

A MŰVELETLEN NÉPEKNÉL.

— Ethnographiai vázlat, Berghaus nyomán. —

III.

A sirok. — Az eltemetés módja.

A halál a legszenvedélyesebb indulatokat is megfékezi, s bánatos visszahatást szül a lélekben, a mely a legtöbb a temetkezési szokásban megtetszik; az ilyen temetkezési szertartások sokkal érdekesebbek a vad és műveletlen népeknél, mint a civilizáltaknál. Még a bennök szereplő babona is emberiesebb oldalát mutatja be.

A vadak egészen fájdalmas érzéseik uralma alatt állnak, s független, illemszabályok által nem korlátolt társadalmi állásuk folytán azt teszik halottaikkal, mit bizarr gondolkozásmódjukkal kieszelnék, s tetteikben semmi körülmény által nem gátoltatják magukat. Minden egyes vadnép különösből különösbb végnyughelyet szemel ki rokonának. A szokás aztán szétrombolja az érzelmet, s ezért van, hogy a vad minden megilletődés nélkül szemléli atyjának, vagy anyjának saját kunyhójában őrzött holttemét.

Formosa sziget lakói nem tudnak kedves halottaiktól oly könnyen megválni; kunyhóikban egy állványra állítják azok holttestét, s tüzet raknak az állvány alá, hogy a holttest kiszáradjon, a mi természetesen iszonyú büzt terjeszt. A kilenczedik napon beburkolják egy szövetbe, s egy magassabb állványra helyezik. Így három évig őrzik halottaikat s csak miután a test egészen az enyészet martaléka lőn, adják át a csontokat az anyaföldnek. A koreabeliek is csak három év multán temetik el halottaikat.

A Karibok az öregeket azon kunyhóban temetik el, melyben éltek. Ha a test elrothadt, a szomszédos kunyhó lakói öszszegyűlnek, hogy a csontokat megégessék; a csontok hamuját azonban megőrzik, s ünnepélyes alkalommal közösen (szeszés italba töltve) megisszák.

Ha azonban a népesség számos, lehetetlen a holtakat a közegészség veszélyeztetése nélkül conserválni. Ez esetben egy sokkal egyszerűbb szokás alkalmazása által segítnek magukon, tudniillik a holttestnek csak egy részét őrzik meg. Sok vad p. o. kiszedi halottainak fogait, mások a holtak körmeit, vagy újjait vágják le s e reliquiákat folyton magukkal hordozzák. Az is megesik, ha valaki idegenben vagy harczban halt meg, hogy övéinek levágott fejét küldik el; ha egy chinai külföldön hal meg, testét elégetik, s ennek hamvát elküldik rokonainak.

A Marianna szigeten a holtak husát a csontokról lehúzzák, a húst elégetik, hamvát kokusborban megisszák, s a csontokat lándzsák hegyeire alkalmazzák.

Az észak-amerikai indiánok, s különösen azok, kik a mai Virginiában élnek, kiszáritják főnökeik holttestét, ugyanezt teszik az Orinokó népei) s a csontvázat, tollakkal s más ékességekkel felczifrázva egy kunyhóban felakasztják.

—z—y.

(Vége következik.)

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1880. április 16-án.

GÖRÖG ISTVÁN

a sepsi-szent-györgyi Mikó-tanodának alig egy pár évvel ezelőtt megválasztott igazgató-tanára meghalt. Férfi korának legvirágzóbb szakában, életének 36-ik évében, szállott sírjába a tanügynek e buzgó, munkás, derék bajnoka, ki a Mikó-tanoda ügyeinek rendezése s vezetése körül már is kiváló érdemeket szerzett vala magának. Tanulmányait a sz.-udvarhelyi főtanodában kezdé, s ott végzé a gymnasiumi s jogi tanfolyamot. Majd N.-Enyeden tett papi zsigorlatot, de szíve vágya inkább a tanügy terére vonzván, Kolozsvárra a tudomány-egyetemen tanári pályára képezte ki magát, s oklevelet is nyert. Előbb a s.-szent-györgyi, később a kolozsvári tanodánknál volt több évig alkalmalmazva, míg 1878-ban a Mikó-tanoda igazgató tanárává lett s a legszebb reményekre jogosító képzettséggel s ügybuzgalommal kezdette meg s folytatta, fájdalom, felette rövidre szabott új pályáját. Kora halála általános részvétet kelt mindazok körében, kik benne a jeles tanférfit s nemes szívű embert becsülni s tisztelni tanulták. Haláláról a tanoda a következő gyászjelentést adta ki: A sepsi-szent-györgyi ev. ref. „Székely-Mikó“ tanoda előljárósága mély fájdalommal jelenti, hogy a tanoda kitünő képességű, lángbuzgóságú igazgatótanára, Görög István, folyó hó 13-án délután 5 órakor agytyphus következtében jobb létre szenderült. — A mily szép reményekkel néztünk a közművelődés apostolára, — oly lesújtó most a véletlen nagy veszteség. Az elhunyt hült porai folyó hó 15-én délután fognak a helybeli ev. ref. templomban tartandó gyászistentisztelet után örök nyugalomra helyeztetni. Legyen áldott emléke!

— A n.-enyedi Bethlen-főtanoda és Szabó Ferencz között évek óta folyamatban levő számadásos perben a helybeli kir. törvényszék f. hó 15-én tartott nyilvános ülésében ítéletet mondott. Legközelebről az ítéletet, indokaival együtt, közrebocsátjuk s most csak előlegesen jegyezzük meg, hogy a törvényszék Szabó Ferencznek 10 évről szóló összes számadásait, (melyeknek facitjaképen 10,000 frt követelést formált vala a tanodával szemben) miután azok a kellő bizonylatokat s tanusítványokat nélkülözik s így elbírálás tárgyát sem képezhetik, egyhangulag elvetette s Szabó Ferenczet az összes perköltségekben (4—5 ezer frt) elmarasztalta. Ez ítélet értelmében Szabó Ferencz nemcsak hogy 10,000 frtos követelésével el lett utasítva, sőt az általa felszámított összes kiadások terhéig a tanodával szemben obligóba maradt s ezen felül meg kellene hogy térítse az összes perköltségeket is, melyeket a tanoda kényszerű önvédelme folytán kiadni kénytelen volt. Igen, ha volna miből, de köztudomású dolog, hogy Szabó Ferencz már akkor, midőn a tanodánál alkalmazást nyert, kridázott ember volt s az ma is, s így kilátás sincs arra, hogy a tanoda valaha anyagi kárpótlást nyerhessen; így a meghozott ítéletnek is

csak erkölcsi értéke van, a mennyiben egy tőlünk teljesen független s illetékes forum fényes elégtételt szolgáltatott mindazoknak, kik a tanoda érdekében a Szabó Ferencz consortiummal szemben, szóval, tollal, tettel sikra szállottak.

— A szilágy szolnoki egyházmegye f. hó 8-án, Zilahon tartott közgyűlésében, mint tudósítónk írja, megválasztott esperessé: Szabó Pál, eddigi esperes, szavazattöbbséggel; közügyigazgatóvá: Biró Károly tasnádi lelkész, közfelkiáltással; levéltárnokká: Kónya László zilahi lelkész, szintén közfelkiáltással.

— Az egyetemes tanitógyűlés végrehajtó bizottsága elhatározta, hogy pünkösdi napján, a vidéki egyletek behívásával, a központban gyűlést tart. Az értekezleten szóbeli jelentést tesz Péterfi az Eötvös-alap állásáról. E szerint újév óta adományok és tagdíjakban 1000 frton felül folyt be. Az alap központi bizottsága a pünkösdi gyűlésre javaslatot fog benyújtani a már tőkésített 5000 frt. miként leendő felhasználása iránt.

— A vallási alapítványokról és alapokról a közoktatásügyi miniszter terjedelmes jelentést tett közzé. Nagy részben ama kilencztagú bizottság jelentése ez, mely ama vagyon kezelésének és jelenlegi állapotának megvizsgálására küldetett ki. E bizottság, melynek jelentése ő felsége elé, mint kegyúr elé terjesztetett, több tekintetben nem helyesli az eddigi kezelést; nevezetesen, hogy ezen alaptól igen költséges építkezések történtek, s hogy a kormány kölcsönöket vett föl belőle, melyek nem kellőleg kamatoznak; továbbá azt is megrója, hogy a vallásalap felekezetenküli iskolák építésére is fölhasználtatott. Általában a jelentés vagyonveszteséget konstatál, s arra kéri ő felségét, hogy ellenőrző bizottság alakíttassék katolikus férfakból. Ő felsége a kérelmet még harmadév végén helybenhagyta, azonban az ellenőrző bizottság nem lépett életbe.

— Gyászhir. Péntek Ilona, sz.-somlyói ref. énekvezérünknek, Péntek Józsefnek leánya, Fazakas József, helybeli fitanító képezdei tanár húga, győri polgári iskolai tanítónő, f. hó 3-án, élete 20-ik évében, elhunyt. Egyike vala a helybeli elemi, majd a budapesti polgári iskolai tanítónő képezde legkitünőbb s nagy reményekre jogosító növendékeinek Temetése f. hó 5-én Győrben, általános részvét mellett, ment végbe s Pereszlényi János, ottani ref. pap tartott felette megható gyászbeszédet, melyet a „Házánk“ című győri lap egész terjedelmében közreadott. Lengjen béke a kora sir fölött!

A SZERKESZTŐ POSTÁJA.

Kovács Gyula urnak, N.-Enyeden. Az a válasz, melyet ön br. Bánffy Dániel ő nagyméltóságának s Parádi Kálmánnak lapunk közelebbi számában megjelent nyilatkozatára, közlés végett, beküldött, oly hangon van tartva, hogy tisztességes lapnak még nyiltterében sem foglalhat helyet. Figyelmeztetjük önt a helybeli kir. törvényszék fennebb jelzett ítéletére, mely szerint Szabó Ferencz összes számadásai, a melyek pedig az önéivel szoros kapcsolatban állanak, visszavettettek s így saját érdekében jobb volna, ha ön is, mint a Szabó Ferencz consortiumnak egyik tagja, alább hagyna azzal a magas hanggal, mely beküldött válaszában végigvonná.

Bőjthe Ödön, papjelölt urnak, Utrecht. A küldött cikket köszönettel vettük. A lapot megindítottuk.

B. J.-nek, Sepsi-Szt.-György. A költeményre sor kerül.

Megjelenik

minden vasárnap.

Szerkesztőségi s kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden külde-
mények czimzandók.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 [kr.
Bélyegdíj minden beigtatás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknel külön ked-
vezményt nyújt a kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: A „Mikó-tanoda“. Cs. B. — Channing E. Vil-
mos születésnapja századik évfordulójának emlékére. Az amerikai
moralis-tác. III —z—y. — Arról a komédiáról. *Bartha Lajos.* (Folyt.)
— Nevzetesebb egyének hitvallása I. Beethoven. — *Vid-ki élet.*
A sepsi egyházmegyéből Görög István, tanár temetése. *Kisvantal*
Sámuel. — Az áll. ig. tanács r. üléséből. r. t. — Egyházi lapok szem-
léje. — *Külföld:* (Agnia, Németország, Bajorország, Afrika.) —z—y.
— Irodalom —z—y. — Kir. törvényszéki ítélet a n.-enyedi Beth-
len-főtanoda es Szabó Ferencz között fennforgó perben. *Biró Pál.*
elnök. — *Tárca:* Szemelvények a vallásos költészet mezejéről. —
A halál a műveletlen népeknél. Ethnographiai vázlat, Berghaus nyo-
mán. III. A sírok —Az eltemetés módja —z—y. (Vége.) — Különfélek.

A „Mikó-tanoda.“

Sepsi-Szent-György, 1880. ápr. 20-án.

„Audi, vide, tace, si vis manere in pace“: azt tart-
ja a latin közmondás. És én még sem követem. Szólok,
mert Háromszéknek egy nagy áldozatokkal felállított és
egy halhatatlan emlékü hazafi áldott nevét viselő tano-
dája élete, jövője forog kérdésben: a „Mikó-tanodáé“. Ta-
lán a külső illem hallgatást parancsolna még most, pár
nappal a tanoda felejthetetlen emlékü igazgató tanár, szo-
morú halála után. Minthogy azonban maga a tanodai elől-
járóság is megtette már a szükség-s lépéseket, a megürült
tanári, illetőleg igazgatói állomás betöltése tárgyában:
annálfogva boldogult igazgatónk elbunyta fölött, s. om. rú
lélekkel bár, napirendre térhetünk, s itt a nyilvánosság
útján beszélhetünk, értekezhetünk teendőinkről a nélkül,
hogy indiskret dolgot követnénk el.

A tanodai előljárá-ág, mint mondám, az igazgató-
tanácsnál megtette a szükséges lépéseket az igazgató tanári
szék betöltése érdekében. Igen helyesen. A kerületi köz-
gyűlés küszöbön van s a candidationak minél előbb meg
kell történnie. Csakhogy az előljáróság szokásos sietségével
ismét eleven szemet akar gyűjteni a maga fejére. Kandi-
datiót kér a classica litteratura tanszéke, mely
egyszersmind az igazgatói teendőkkel is ös-ze lesz kötve.
Holott éppen ezt nem kellett volna tennie. Ezen eljárása
által nehezen megoldható dilemmába akarja a tanodát ej-
teni. Kíván ugyanis a classicus nyelvekre qualificált ta-
nárt s feltételezi, hogy ez egyszersmind administra-
tív-képes ember is lesz. Pedig a tapasztalat egészen az
ellenkezőről tesz tanúságot. Lehet valaki szaktudomán a
terén kifogástalan a nélkül, hogy hajlami volnának az
igazgatásra és megfordítva. Miután azonban az előjár-
óság összeköti ezt a két dolgot: elvállalja az is, a ki
különben más viszonyok között meg sem gondolta vol-

na. Így állván a dolog, hiszem, hogy az előjáróság fel-
adja merev ragaszkodását eléggé nem helyteleníthető ál-
áspontjához. Be fogja látni, hogy a classica litteraturával
nem születik egyszerre az igazgatói talentum. Boldogult
igazgatónk nál szerencsésen egyesítve volt a kettő: de még
egyszer megkísérteni s csupán a véletlenre bízni, kissé
több volna a tapintatlanságnál.

Nekünk tehát mindenekelőtt tanár kell és pedig
miután a „Mikó-tanoda“ vagyoni állapota napról-napra ja-
vul, nem egy, hanem legalább is három rendes tanárra
van szükségünk. Erre nézve a közvélemény már eddig is
meglehető erős nyilatkozatokkal állott szembe az előljá-
rással, ma pedig fel sem teszi többé, hogy a gondnoki
kar 22 éven át folytatott gyakorlatával fel ne hagyjon.
Összes magyar hazánkban egyedül, példátlanul állott Sepsi-
Szentgyörgy, hol kezdeitől fogva a mai napig egyetlen
rendes tanárral tengődtünk. Eddig talán még menthető
volt ez az állapot, de tovább így maradni bűn lenne.
Ma már maga az állam is megköveteli a tanári székek
rendszeresítését: miért kell tehát nekünk a közvélemény,
a szükség, a helyzetparancsolta viszonyok s állami köve-
telmények daczára továbbra is így tengődnünk? Jelenleg
van a tanodának három segédtanára és két tanítója a szakta-
nitókon kívül. Miért ne lehetne reducálni legalább eggyel
e létszámot úgy, hogy a megválasztandó tanárral legalább
három tanári állomás rendszeresítették a többiek mel-
lett ezer ezer forint évi fizetéssel? Erre nézve egy vé-
leményen van velem mindenki, a ki a tanoda ügyét szí-
vén hordozza, egy véleményen van az előljáróságnak mé-
lyebben gondolkozó része s azok között maga mlts Szé-
kely Gergely főgondnok úr is. Csak egyesült akarat kell
hozzá s tanodánk a folytonos experimentumoktól meg lesz
kímélve.

A mi már most az igazgatást illeti, megvallom,
nem vagyok egy nézetten azokkal, a kik egy ember
kezébe kívánják letenni állandóan, e terhes és nagy
felelősséggel járó hivatalt.*) Hivatkozhatnám a múlt idők

*) A Mikó-Collegium classica litteraturai tanszékehez nincse-
nek állandóan és feltétlenül kötve az igazgatói teendők, hanem más
rendes tanszékek hiányában csak ideiglenesen, addig t. i. a mig egy
második és esetleg harmadik tanszék rendszeresítve és betöltve nem
lesz. Akkor meg kell oszolni rendszabályaink értelmében az admi-
nistratiónak az igazgató és a tanvezető között, kiket az előljáróság
két-két évre szabadon választ a rendes tanárok közül.

tanúság ára, emberi gyengeségeinkre, melyek mind mellett bizonyitanának; — de „exempla sunt odiosa“ — és csupán erdélyi ref. tanodáink eddigi gyakorlatára utalok. Mindenütt, a hol az igazgatók és tanvezetők évenként váltakoznak, az administratio biztosabb, könnyebb, s a mi a fődolog: a vagyonekezelés kevesebb veszéllyel jár. Igen figyelemre méltó körülmény annak megítélésénél, hogy vajjon az állandó vagy a változó adminisztratív hivatal vezet-e inkább ezélhoz a tanodáknál. Részemről perczig sem habozom kimondani, hogy csupán a felelősség egyetemlegességénél fogva is változtatni kell a tanodai igazgatókat.

Tehát a classica litteratura tanára, ha egyelőre megbizatnék is az igazgatói teendőkkel, nem volna egyszersmind állandóan igazgatója a „Mikó-tanodának.“

A fennebb említett három tanári állomás rendszerítésénél korántsem kívánom én, hogy a már ténylegesen s évek óta működő segédtanárok mellőztessenek; nem szeretném, ha felszólalásomból ilyes valamit olvasna ki valaki. Csupán azt kívánom, a mit a közvélemény, hogy végre-valahára rendszeresíttessenek. A többi a választás dolga. De másfelől azt is megvárom, hogy a megválasztandó tanárok nem csupán szakképzett, de társadalmi qualificatiojú emberek is legyenek. Ha Enyeden például elég csak szaktudósnak lenni — nálunk nem elég. Az itteni élénk társadalmi élet tevékeny tanárt óhajt, ki tudjon hévvel lelkesülni és tenni, mikor arra szükség van. Végül nem tehetem, hogy az áll. igazgató tanács és a kom-munitás figyelmét fel ne hívjam az előjáróság azon tagjaira, kik talán ósdi természetöknél fogva nemcsak maguk ellen zúditják a közvéleményharagját, de egyszersmind a székelység ezen kincsét, a „Mikó-tanodát“ is veszélynek tennék ki.

„Dixi et salvavi animam meam!“

Cs. B.

születésnapja századik évfordulójának emlékére.

Az amerikai moralisták.

III.

Vizsgáljuk meg közelebbről Channing nézeteit a nevelés felől. Az új idöket jellemzi a törekvés arra, hogy a munkás osztály fokozatosan helyeztessék jogai élvezetébe, azaz egy új hatalom alapíttassék meg az államokban: a tömeg hatalma.

Felelni az alacsony sorsban tengődöket emberi méltóságuk tudatára helyes, rendszeres nevelés által: ez a társadalom végcélja. Az embernek műveltnek kell lennie, azért mert ember, s nem azért, hogy czipőket, lakatokat, vagy szitákat készítsen. Ezen elnevezés: „ember“ sokkal méltóság teljesebb, mint ez: „király“! — A munkás nem csak munkás. Ő is fiu, férj, atya. Nem azért küldetett-e világra, hogy végrehajtsa a legnagyobb munkát: nevelje gyermekeit?

Channing gyakran gondolkozott erről, s nem egy magvas gondolatnak adott kifejezést. Eszméi, a nevelés felől, azonosak voltak de Maistre-éivel, ki lányához, Constance-hoz, a többek közt ezeket írja:

„Egy gyermek helyesen nevelése mélyebb gondolkodó tehetséget, nagyobb bölcsességet igényel, mint akár egy állam kormányzása, Isten pedig e munkára, mely legnagyobb a földön, minden embert kötelezett.“

Kell-e tehát meggyőző érvekkel támogatnunk azon állítást, hogy a nevelés sokkal magasztosabb, mint gondoljuk s sokkal szükségesebb, mint képzeljük?

Mily úton lehet tehát a munkást nevelni, kiművelni? Mely úton lehet az áldásthozó nevelés jótékony hatását a szegény munkással is éreztetni?

Nem szabad ám bármiféle eszközhöz folyamodnunk. Channing nem különös, hanem általános eszközökhöz folyamodott. Legelsőbbben is a munkás osztály, leghalálósabb s legnehezebben legyőzhető ellenségei, különösen a szesz-italok mértéktelen élvezése ellen fordult.

A szesz-italok mértéktelen élvezése taszítá oly nyomorba a népet, ez volt az, a mi letaszítá a munkást ünbecsérzetének magaslatáról, s ezen szenvedtek hajótörést mindazon jóakaró törekvések, melyek a munkások erkölcsi előhaladását célozták.

A társadalom szent kötelessége, hogy minden erejét egyesítse e szenvedély elnyomására.

Channing azt akarta, hogy e szenvedély rabszolgái foglalkozzanak nagy eszmékkel: forgassák a jó könyveket.

„Adjunk hálat Istennek a könyvekért — így szól Channing. — Azok hangjai ezek, a kik távol vannak, vagy azoké, a kik meghaltak. — A könyvek a legjobb nevelők. — Mit bánom én hogy szegény vagyok, mit sért az engem, hogy a szerencsésebbek félnek belépni szegényes, roskatag lakomba, ha Milton jelenik meg előttem, s énekel a paradicsomról, ha Shakespeare lebeg szemeim előtt, hogy a képzelet világát, s az emberi szív titkait feltárja előttem, ha Franklin szelleme tűnik elém, hogy bölcs és praktikus tanácsait osztogassa. Lehetnek nekem is tekintélyes barátaim, s művelt emberré is képezhetem ki magamat, ha mindjárt nem is vagyok tagja az úgynevezett jó társaságnak, hisz vannak könyveim! Azon oktatás, mit a hallgató tanítók: a könyvek adnak az embereknek, a társadalom legelrejtettebb zugában is sokkal üdvösebb eredményeket hozand, mint a katonaság, a mechanika vagy a törvényhozás.“

Az olvasmányok megválasztásában azonban mindenkinek a saját ízlése korlátai között kell maradnia, s itt nincs

kivétel. Az ember szabadon bontakozhatik ki a műveletlenség bomlályából. Az emberi szellem számtalan alakban nyilatkozik, s minden esetre káros hatása lenne egy oly nevelési rendszernek, mely azt akarná, hogy minden ember egy és ugyanazon merev formák korlátai között művelődjék.

A nevelés másik eszközét mindenki önmaga feltalálhatja állásában, foglalkozásában vagy természetében s alkalmazhatja is. Mert minden munka az önfeláldozás és az igazságosság iskolája. Ha a munkás azok érdekét, kiknek dolgozik, ép oly tiszteletben s érvényben tartja, akár a magáét, s ha van kitartása bevégezni azt, a minék neki kezdett, eszmeköre szélesbül és saját életét javítja, midőn másoknak szolgál.

Channing harmadik eszköze a nevelésre: a hazafi kötelességek teljesítése. Kimondá, hogy: a köztársaság hatalmas tényezője a közművelődésnek, mert az a népek universitása. Minden polgár, aki hazája állami életének beligazgatásában szavazattal bír, s e szent hivatását hiven igyekszik betölteni, ez által magának jó nevelést szerez.

—s—y.

Arról a komédiáról.

Tordos, 1880 ápril 18.

(Folytatás.)

Ime egy körülmény, mely, zárjel között legyen mondva, alkalmul szolgálhatna egyházi törvénykezésünkről gondoskodni. Ismét egy eset. N. kurátor, örökös kurátora a k—i egyházközségnek, tán az apja is az volt, tőle örökölte. Ne mosolyogj t. oivasó! te, ki rendezett viszonyok között élsz, s megválasztod kurátoraidat az egyházi törvények szabványai szerint, mert K-ban vagyunk, hol a hivek száma 30—40, s ezekből is magyarul csak három-négy tud; de gazdag, előkelő úr csak egy van, s így bizony ő könnyen örökölhette a kurátorságot. Az egyházmegyei hatóság sem kifogásolhatja ezt, mert mind társadalmi állása, mind vagyoni helyzete által csak is ő lehet hivatva építeni valamit azon egyházközségen, melynek még az is hivatása, hogy azon szegény embereket, kiket a körülmények befolyása és a hatalmak indolentiája megfosztott anyanyelvüktől, a magyar ref. egyháznak és ez által a magyar nemzetnek megtartsa. Nos, hát ezen előkelő úr évtizedek óta kurátora a k—i egyházközségnek névleg, 3—4 évben egyszer, meglátogatja ezen községet, hol terjedelmes birtokai vannak. Az egyházközség csekély jövedelmeiről számadást kell vinnie, melyet a visitationak felül kellene vizsgálnia. Igen, de midőn az megjelenik, s keresi a kurátort, ezt a feleletet kapja: vásár van most D.-ben. Ezt a visitationak tudnia kellett volna, mert a nsgs úr ezen vásárra el szokott menni. Az után a szt. visitatio meghagyása értelmében az esperes kéri, könyörög a számadások beküldése iránt 12-szer, s midőn 13-szor egy kissé emeltebb hangon ír, összefut a fél vármegye s kimondatik az esperesre és a visitatióra az anathema. Ez nem volna nagy baj, de baj az, hogy midőn

aztán valamely egyházi ügyben szükségünk volna arra a fél vármegyére, azt feleli, megsértettétek N. barátunkat, sógorunkat, rokonunkat, nem ismerlek. Vagy átirunk a szolgabírói hivatalhoz, mert valamely falú helyen egy megbotránkozott vad házasság jelentetik be. Ugyan kísértse meg valamelyik visitatio, már csak azért is, hogy lássa átiratának eredménytelenségét. Vagy — vagy — vagy — akár ezer számra hozhatnék föl ilyeszerű eseteket, melyekben a visitatio rendelkezhetnék s rendelkezni is kellene, de bizony az eredmény olyan kevés lenne, mint akár a semmi. Tény tehát az, hogy a visitationak azzal a hatalmi körrel, melyben jelenleg működik, várt eredménye nem lehet, mert vannak esetek, melyekben azonnal, haladéktalanul, ha másképp nem lehet, a polit. hatóság segélyével, karhatalommal is, intézkednie kellene, de ha ilyenhez fog, könnyen blamirozhatja magát. És hogy mindemellett, jelen körülmények között is, van némi eredménye a visitationak, ezt tapasztalataim után, bizton merem állítani. Vannak, lehetnek egyes ritka egyházközségek, melyek oly elemekből vannak egyesülve, hogy tán-tán a visitatiót nélkülözhetnék, a nagyobb rész azonban nem ilyen. És már, ha a nem ilyen egyházközségekben a visitatio megjelenik s k ö z v e t l e n ű l é r i n t k e z v e a h i v e k k e l, a z z a l a h a t a l o m m a l, m e l y l y e l r e n d e l k e z i k, t. i. a b e s z é d n e k e r e j é v e l k i v i s z i, h o g y a h i v e k f i l l é r e i k e t ö s s z e r a k j á k m o s t a t e m e t ő k ö r ű l k e r i t é s é r e, m a j d a r o m l a d o z o t t p a p i l a k k i j a v i t á s á r a, — m a j d a v i s i t a t i o s z a v á r á, b u z d i t á s á r a, s t a l á n k e z d e m é n y e z é s é r e m a g t á r t l é t e s i t e n e k, b i z t o s i t a n a k: m á r e z ú t o n a n n y i t t e t t, m e n n y i v e l b ő v e n v i s s z a v a n f i z e t v e a z o n k ö l t s é g, m i b e a v i s i t a t i o a z e. - k ö z s é g n e k k e r ű l t. S h a a v i s i t a t i o n a k é p e n s e m m i m á s e r e d m é n y e n e m v o l n a i s, c s u p á n c s a k a n n y i, h o g y e z á l t a l k é n y s z e r i t v e v a n a z i g e n s o k s z o r h a n y a g e g y h á z i e l ő j á r ó s á g é v i s z á m a d á s a i t r e n d b e h o z n i, e l k é s z i t e n i, s h a a k a d o l y a n e g y h á z k ö z s é g, m i n t h o g y a k a d i s n a g y s z á m m a l, m e l y m i n d e n e r ő l k ö d é s e d a c z á r a a z t e l k é s z i t e n i n e m t u d j a, a z i l y e n s z á m á r a e l k é s z i t i, m á r c s a k e z é r t i s f e n n t a r t a n d ó n a k v é l n é m. H o g y p e d i g j ö v ő b e n t ö b b s i k e r r e l m ű k ö d h e s s é k, e z t e s z k ö z ö l n i a z i g. t a n á c s k e z d e m é n y e z é s e f o l y t á n a z e g y h á z k e r ű l e t, i l l e t ő l e g e g y h á z k e r ű l e t e k e g y e t e m é n e k t e e n d ő j e. A d d i g i s a z o n b a n ó h a j t a n d ó, h o g y a k á r m i l y a l a k b a n, d e j e l e n j é k m e g v i s i t a t i o l e h e t ő l e g m i n d e n é v b e n, m i n d e n e g y h á z k ö z s é g b e n, m e r t h a n e m, a k k o r i g a z á n r ö v i d é v t i z e d a l a t t i g e n - i g e n s o k e g y h á z k ö z s é g e t „ s ű l y e s z t ű n k a v a g y o n t a l a n s á g d e m o r á l i z á l ó á l l a p o t á b a “. *Bartha Lajos.*

(Folytatás következik.)

Nevezetes egyének hitvallása.

I.

Beethoven.*)

Élénk megfigyelésre méltó, minden bizonynyal, azon álláspont, melyet nagy szellemek koruk vallásos életével s

*) Volt alkalmunk már lapunk 1878-iki évfolyamának hasábjain nevezetes emberek, — mint Shakespeare, Stuart Mill — hitvallásáról szólni. Nem tartjuk érdektelenné e közlemények számát hasonnemű vázlatokkal növelni, vizsgálatunk tárgyává tevén Beethovent, Goethét, Schillert és Franklint.

általában a vallással szemben elfoglalnak. Ez alkalommal az utolérhetlen zeneszerzőnek, Beethoven Lajosnak, akarunk pár szót szentelni e hasábokon, s vallásos kedélyének mélységeit akarjuk feltüntetni. Midőn 1827 márczius 27-én, egy égi háború zúgása közben, Beethoven szeméit örökre lezáta, vele nemcsak egy lángelmű zeneszerző költözött el, ki a zeneművészet terén ép oly világhírű nevet vivott ki magának, mint Goethe a költészet mezején, hanem egy nemesen érző, vallásos kedélyű ember, a szó legmélyebb értelmében. Azoknak, kik zeneműveit megfigyelésök tárgyává tették, nem is kell sokat magyaráznunk, hogy alkotásaiban nem nyilatkoznék oly mélyen érző kedély, s oly magasröptű szellem, ha azok alkotásánál, a költés ihletében, lelke az égiekhez nem emelkedett volna fel. Nemcsak egyházi zeneműveiben („Krisztus az olajfák hegyén“, „Az egek dicsérik“, „Isten a te jóságod“ stb.), hanem a nép száján élő kedves, zengzetes kis dalaiban, nagy zenekarra irt műveiben, quartettjeiben s sonatáiban is mindenütt megtetszik mély vallásos érzülete, s különösen vonós négyesei azok, melyek hallásánál még avatatlan fül is meghatottságot érez, sejti az isteni eszmék fönniségét, a mindent átölelő isteni szeretet határtalan voltát, a tört szívek lemondását, s a kibékülést a sors csapásaival. Még szebben, még meghatóbban olvadnak össze a nemes érzelmek egy zengzetes harmoniába az F moll sonatában, melyet joggal nevezhetni egy egyszerű, de azért megható imának, mely a szív mélyéből eredt, s azokat, kiket a legnagyobb csüggedés fog el, az áhitat szárnyain az égiekhez emeli. A nagy B dur sonata adagioját, melynek szövege a 43-ik zsoltár („Mint a szép hives patakra“) csak egy oly vallásos kedély teremthette meg, mint Beethoven. A legnagyobb szövegben nyilatkozik azonban a vallás eszméinek fennsége a kilencedik symphoniában. Nem hisszük, hogy azok, kik fogékonyak a művészet szépségei iránt, e symphonia akkordjainak hallatára, velünk együtt, így ne kiájtának fel: Beethoven nagy próféta is volt! Őt is, mint Jákobot, gyakran meglátogatta az Isten, de ő szilárd kitartással maradt meg hite mellett, s a Mindenható ezért megáldá, s kegyelmébe fogadta. Kit ne hangolna áhitatra e symphonia végső szakaszának intonatioja, mely Schiller következő sorait zengi:

Ti, mindenségnek milliói
Egy csókba összeforrtatok,
S testvéreink a túlvilágon,
Ti is egy Istent valljatok!

— — — — —
Hová sülyedtek, milliók?
Nem hiszitek az Alkotót?!

Beethoven azonban, sajnos, még nagyobb mértékben sújtá azon sors, mely Goethét érte. Ő a legtöbb ember előtt híres, de nem ismert. A mai világban a legtöbbben a zsongó-bongó, lengé tánczenét kedvelik, s abban gyönyörködnek, a helyett, hogy érzelmeiket Beethoven nemes egyszerűségtől áthatott műveinél, mint üdítő forrásnál az út fáradalmi miatt tikkadt útas, felfrissítsenek.

Beethoven nem a zsongó-bongó, deminden magasabb esz-

mét nélkülöző bangjátékban vélte a zeneköltészet vallásos oldalát feltalálhatni, ő a hangok srépségét, mint a szobrász a márványt, csak a legnemesebb eszméket kifejező anyagnak tartá. A vallásos zene, szerinte, csak akkor felelt meg hivatásának, ha a szellemre és szívre képzőleg hatott, a gondok nyüge alól a szíveket feloldá, a bánat-sujtottakat megvigasztalá, s ezért nem specialiter vallásos irányú műveit is bizonyos áhitat-gerjesztő melancholia lengi át.

Beethoven műveiből egy bensőséggel teljes, nagy eszmékben kifejezett vallás beszél. Távolról sem lehet hinnünk, mint ha ez csak mesterkedtség, vagy utánczás volna, mert ő oly őszinte kifejezést adja műveiben vallásos érzületeinek, melyhez kétség se fér. Vallásának fő jellemvonása a subjectivismus, de azon subjectivismus, mely az örök igazságot magában foglalja, mint arany a drága követ. S mivel Beethoven vallásos zeneműveiben, különösen miséiben, az úgynevezett egyházi stíl merevségeinek nem hódolt, akadnak olyanok, kik képességét, a vallásos zeneköltészet terén, elvitatják. Pedig nincs igazuk. Mesterünk teljesen ismerte Bach Sebestyént és Haendelt, (hisz műveikkel, mint orgonistának, elég alkalma volt megismerkedni) s így az egyházas stíl szabályait mind ismeré, de nem tudta hitének s vallásos érzületének kifejezését szabályok, még pedig a szokás által megszentelt merev szabályok korlátai közé szorítani. A hitformulákat, vallásban és zenében, egyaránt gyűlölte. Nevetséges, hogy akadnak a zeneköltészetben is oly orthodox emberek, kik sejtven e nagy szellem önálló nyilvánulásából azt, hogy egyike volt az általuk oly annyira gyűlölt szabad szellemű, reformokra törekvő embereknek azt állítják még ma is, hogy a vallásos zeneköltészet mezején nem hivatott művelő. Pedig p. o. Bach Sebestyénél sokkal nemesebb érzelmek képeztek Beethoven kedélyvilágát, csak hogy ő nem akarta az Isteniség felé törő eszméit formák s szabályok szűk korlátai közé verni. S azért variálja oly hosszasan első miséjének Credo-jában a felvett témát, mert e gondolatnál hosszasan szeret időzni, míg a vallástétel tartalma fölött gyorsan sikamlík át. E mise tükrözi tehát híven vissza gondolkodás világát. A hitte sokáig vívódik, míg végre győz benne az, a mit a nemes érzelmek sugalmaztak, s ő habozás nélkül teszi le hitvallását.

Bár születése s viszonyai a katolikus valláshoz csatolták, a merev hitformákból már eleve kibontakozott s önálló álláspontot foglalt el. Élete végéig főcélja volt, Istent a szellem és természet életében nyilvánuló kijelentéseiből ismerni meg. Ha Beethoven vallását az ő korában fennállott felekezetek tanaival összevetjük, a deista hitfelekezet tanait találjuk az ő hitelveivel majdnem egyenlőknek. A deisták hitelveit a következőkben körvonalozhatjuk: A józan ész, minden kijelentés nélkül, önerején is képes a vallásos igazságok ősméretére eljutni, minők Isten léte, az erkölcs, szabadság és halhatatlanság hite.

Író-asztalán, üveg alatt, a három, sajátkezűleg leirt, jelmondat állott, melyeket Champollion Neith istennő saisi templomában talált fölírva *Én vagyok az, a ki itt van!*
— *Én vagyok az, a ki volt, van és lesz, s lételem-ül a*

fátyolt egy halandó se lebbentette fel!" — „Egyedül Ő van magamagától, s minden lény Neki köszönheti létét!" Azon Krisztus felől, kit az egyház, az idők folyama alatt, Jézusból csinált, még fogalmakat sem volt képes magának alkotni, de azért gondolatai és tettei vallásos szelleműek voltak. Utolsó éveiben, mint az naplójából világosan kitűnik, csak azért foglalkozott zeneköltéssel, hogy művei megteremtése által egy parányi részét lerója a hálának, a melylyel ő az Örökkévalónak tartozott azért, hogy a művészet geniusával megáldá. S ő igyekezett is művészete által az embereket az Istenhez emelni. Beethoven birt öntudatával nemes hivatásának, tudta, hogy ő is Legfensőbb egyik papja. S hogy e viszonyát az Alkotóhoz maig is oly kevesen ismerik fel, annak az az oka, hogy az ő Istene és hite nem voltak hasonlók az „egy ház" tanaihoz, s ezért ő sokak szemében maig is csak egy „nagy pogány".

Csakugyan, szellemét különösen vonzotta a nagy pogányok bölcsessége. Homér, Plátó, Aristoteles, Plutarch képezték kedvenc olvasmányait. Napló-könyveibe számos idézetet jegyzett ki ez írók műveiből. De tán legkedveltebb olvasmányát képezték Sturm Keresztély vallásos elemefuttatásai Isten műveiről a természetben. E rationalis s sok helyütt száraz imakönyvré mesterünk sokat tartott. Egyszerű irmodora annyira megtetszett neki, hogy a könyv birtokában levő mindkét példányát, folytonos olvasás által, csaknem egészen tönkretette, s a vele gyakran érintkező lelkészeknek, mint az egész irodalomban páratlan vezérfonalat, a népoktatás helyes s erkölcsös vezetésére, nem győzte eléggé melegen ajánlani. Beethoven, szellemi birodalmának királya, nemes szívű népbarát is volt, a ki a népnevelés javítására törekedett, a mennyire csak befolyásától kilt. E jó szív azonban nem talált méltó fogadtatásra Ausztria akkori papjainál, s még inkább maga ellen zúdítá azok haragját, az által, hogy a pápaságot, s az avval kapcsolatos intézményeket maró gúnnyal ostorozta. Sokan nevetségessé akarják tenni e rendkívüli hajlamot, melyet Beethoven Sturm imakönyve iránt tanúsított. De figyelembe kell vennünk Beethoven természetét. Neki, ki a legegyszerűbb themát annyi és oly szép változatossággal tudta variálni, szükségese volt egy vezérfonalra, melyen a vallásról alkotott eszméit tovább fűzze, s erre kiválóan alkalmasnak mutatkozott neki Sturm említett könyve.

Beethoven, a vele rokon érzelműek, az isteni eszmék prófétájának tarták; manapság e vélekedés már mind inkább terjed, de csak a jövő fogja méltányolni személyének nagy jelentőségét az ideális életre. Beethoven is nem csekély mértékben sújtá a próféták sorsa. De ő e sors-csapásait úgy viselte el, mint egy próféta. Állhatatos volt a vész napjaiban, alá veté magát Istene akaratának, kinek papjává tekinté magát. Hogy kortársai nem érték meg, s nem méltányolták őt, ez mélyen fáj neki, de a sajtó fájdalmát csakhamar felváltá a remény, hogy az utókor fiai tán nem fognak vele szemben ily méltánytalanul eljárni. Nem volt gazdag, daczára egyszerű életmódjának; egyéni s külső léte felől gyakran foglalkoztaták őt gondok, de azért

nem vágyott gazdagságra. Nagy szellemének nemes, büszke öntudatában megvetéssel nézte le azt, ki, szellemi javakban szűkölködve, csupán rangjával s gazdagságával kérkedik. Midőn azonban, épen férfi korának delén érte a megrendítő csapás: hallérzékének megbénulása, fájdalmának nem egy búsongó, könnyekig megható búdalban adott kifejezést. Úgynevezett Heiligenftadt-i hires testamentumának végén e szavakba önti keserűségét:

„Oh, gondviselés, virraszd rám már egyszer a tiszta öröm egy borítlan napját! Oly régóta nem ismeri már bensőm a tiszta boldogság örömét. Mikor, oh, mikor érezhetem ismét annak áldó melegét, oh Isten, a természet s emberek templomában.

Egy más helyt így jajdúl fel a süket zeneköltő -

„Sokszor elátkoztam már életemet!"

A bánat e hangjai azonban soha se fajultak a kétségbeesésig, s a szerencsétlen Beethoven ajkairól a legsötétebb órákban sem röpített el egyetlen gyalázó szó a Mindenható ellen. Ilyenkor inkább kisietett a szabad természetbe, melyen ő annyi helyt tudta felismerni a szent Alkotó kezét, s melyet ő, mint az isteni igazságok kútforrását s tanítóját, rendkívül szeretett. Sturm könyvéből, erre vonatkozólag, a következő szavakat jegyezte naplójába: „Azon iskola növendéke akarok lenni, melynek tanítója a természet, mert tudvágyó lelkemet ez iskolában vélem kielégíthetni. Itt fogom csak azon bölcseséget elsajátíthatni, melynek szárazsága nem visszataszító. Itt tanulom meg Istent ismerni, s Őt ismerve, az égi boldogság előízét éldelendem!"

Bárha teljes öntudattal birt nagysága felől, (melyet sokan akartak elvitatni, kődobálással vélvén őt magas polczáról letaszíthatni), bárha oly republikánus büszke jelleme volt, hogy fejedelmek előtt se hajolt meg, bárha sok apró sajátsága volt, (mint például hajthatatlan makacssága, mely miatt gyakran régi barátaival volt kénytelen szakítani), szívében őszinte, valódi emberszeretetet honolt. Mily szeretettel csüngött örökbe fogadott unokaöcscsén! Szegények felségelésére s más jótékony célok kivitelének elősegítésére rendezte legszebb hangversenyeit; s legnagyobb gyönyörűségét abban találta, ha remek zongorajátékával minél több hallgatót tudott megnyerni a jótékony cél érdekében. Ha valakivel valaha igazságtalanságot követett el, attól, mihelyt hibáját belátta, rögtön bocsánatot kért. Bárhova ment, erkölcsös magaviseletével mindenütt tetszett, de távol volt az önmaga iránti elfogultságtól. Unokaöcscsének egy izben így irt: „Kövesd erényeimet, de hibámat ne!" Istennel szemben mindig a legalázatosabbnak mutatkozott, mit már az is bizonyít, hogy Sturm könyvében a következő sorokat húzta alá:

„Dicsérem jószágodat Uram, hogy te egy alkalmat sem szalasztál el, hogy engem magadhoz vonj. Majd tetszett Neked haragodban kezed súlyát éreztetni velem, hogy a csapásokkal szívemet alázatossá tegyed. Betegségeket s más csapást bocsátottál rám, de csak azért, hogy tévelygéseimet megbüntesd . . . csupán azért könyörgök hozzád Istenem, hogy ne szűnj meg az én javításomon

munkálni. Tedd életemet, épen olyan módon, a hogy te akarod, szép tetteiben gyümölcsözővé!"

De tán már igen is hosszúra terjedt cikkünk. Hogy az eddig mondottakat összegezzük, kimondjuk, hogy: Beethoven egy vallásos jellem volt, kinek ma is számtalan követője van, s még számtalan lesz a jövőben. Azok ezreinek szellemében s szívében, kik zeneműveit tanulmányozván, azok fennségét beismerni képesek, a legmélyebb áhitatot költi ő fel, s úgy tűnik fel, mint az isteni, igaz és szép prófétája, s mint azon tanítók egyike, kikről meg van mondva, hogy világítani fognak, mint az égi fény, s örökkön-örökké csillognak, mint a csillagok.

—z—y.

VIDÉKI ÉLET.

A sepsi egyházmegyéből.

Görög István temetése.

Réty, 1880 ápr. 16.

Tegnap (április 15-én) megható gyászünnepélynek valánk tanúi. Görög István, a Székely-Mikó tanoda igazgató-tanára, temetését értjük.

Megdöbbenve vevők április 14-én a gyászjelentést.

Képzeltető a megdöbbenés, midőn az előtt csak néhány nappal váltunk el az egészséges, ép ifjútól, ki márczius 15-én a közösség gyűlésén megigérte, hogy a Székely-Mikó tanoda alapító-testületének a tanoda kül- és beléletéről egy, a közösség méltóságához illő, terjedelmes előterjesztést fog közelebről tenni, melynek eszközzése végett a közösség jegyzőkönyvét tölem, márczius végén, be is kérte.

És ime, néhány rövid nap után, hírét vesszük a nagy veszteségnek, mely a tanodát, a közművelődést s mindnyájunkat ért.

A részvét mély fájdalommal jelentünk meg temetésén, mely, a gyászjelentés értelmében, április 15-én d. u. 3—4 órakor kezdődött.

Tanári szállásán volt kiterítve a holttest, hol az iskolai dalárda megható éneklésével nyitotta meg a gyászünnepélyt. Megjelentek a különböző testületek, a közigazgatási hivatal, mlts Forró Ferencz, alispán úr, vezénylete alatt, a papság, a tanítói testület, a czéhek zászlókkal, a tanodai ifjuság minden osztálya, a s.-székely-györgyi jótékony célú nőegylet, számos koszorúval, mely eddig testületileg még együtt sehol sem jelent meg. A gyászmenetet a tanodai ifjuság nyitotta meg, azután mentek a czéhek, a czéhek után a fennebb jelzett testületek, mintegy 3—4 ezerre lehetett becsülni a gyülekezet számát. A gyász-kocsit a nőegylet testületileg kísérte.

Az úton, felváltva, a s.-székely-györgyi ev. ref. egyház dalárdája és a városi zene-kar működött.

A templomba érve, a 42-ik zsoltár 2 versét, orgonakísérettel, a gyülekezet elénekelte, mely után Csizsér Gábor, esperes, szószókre lépve, megható imát mondott, az ima

után, az egyházi dalárda énekelt, a megható ének után, Révai Lajos, ref. pap állott fel s alapigéül vevén zsol. 102, 25 versét: „Én Istenem, én Istenem, ne végy el engemet az én napjaimnak felén“ egyházi beszédet mondott, melyben a jeles ifjú tanárt azon hajóshoz hasonlítja, ki vihar és vész közt, gyémánttal és arannyal megrakódva, szerencsésen haza ér s épen a partnál rohanja meg az ádáz vihar és kincseivel együtt elsülyeszti.

Érzékenyen búcsúztatta el öreg szülőitől, rokonaitól, a tanodai ifjuságtól, a tanítói kartól, a tanoda elöljáróságától, S.-Szt.-György városának polgáraitól, a s.-székely-györgyi jótékony célú nőegylettől.

A templomból kijöve, újból a tanodai ifjuság dalárdája énekelt a sirnál, s midőn a sir szélére lehelyeztették a koporsót, Simó Dénes, segédtanár, szívből jövő szép búcsú-beszédet tartott

Mindnyájan fájdalmas érzettel tértünk vissza a sirtól, s nem tehetünk egyebet, mint felsohajtani az utóénekekkel, melyet a tanodai ifjuság énekelt:

Nyugodjál, nyugodjál,
Béke lengjen sírodnál!

Kisantal Sámuel

Az áll. ig. tanács r. üléséből.

Kolozsvár, 1880, ápril 18 és 19-én.

Jelen vannak: főt. Nagy Péter, elnök; br. Bánffy D., Incze M., dr. Kolozsvári S., dr. Jenei V., Parádi K., Szász B., Szabó Á., Bodor A., Balogh. Gy. — illetőleg főt. Nagy Péter, elnök; dr. Jenei V., dr. Kolozsvári S., Szász B., Parádi K., Szabó Á. és Bodor A.

A két egymásra következő napon tartott ülés első napja, az időközben elnökileg ellátott ügyek bejelentésén s tudomásul vételén kívül, nem annyira ügydarabok elintézésével, mint inkább elnöki előterjesztésekkel s értekezleti megbeszélésekkel telt el.

Igy, az elnök egy konkrét eset alkalmából indítványozván, hogy az egyházi kölcsönök kötlevelei szabatosabban formuláztassanak arra az esetre való tekintettel, ha a kölcsönvevő tartozása utódjaira száll át, miután volt eset, hogy egyházi kölcsön-követelés nem volt az utódokkal szemben érvényesíthető: az indítvány elfogadtatván, a jogügyi bizottság útasított a kötelezvény formulájának megkésztésére.

Az elnök, továbbá, átadja a két kulcsú okmányládába való elhelyezés végett az enyedi tanoda angol pénzére vonatkozó okmányait, melyeket megőrzés végett dr. Kolozsváritól vett vala át. Dr. Kolozsvári S. egyszersmind jelentést tesz e pénz felvétele ügyében tett budapesti lépéseiről, a minek nyomán az enyedi tanoda útasított a tőkéből eddig felvett összegek s a kamat-hátrálékok kezdő idejének kimutatására, az ez ügyre nézve netalán még ott levő iratok felküldésére s mindez adatok hiteles másolatban felküldetnek, dr. Kolozsvári S. útján, a magyar hitelbank vezér-

igazgatójának, ki ígéretet tőn, hogy az egész ügyet a leg-
rövidebb idő alatt lebonyolítja, a nélkül, hogy, mint mon-
datott, a személyes kiutazásra szükség volna.

A püspöki telek átalakításának és kibővítésének he-
lyesbített költségvetése, 970 frt 44 krban, végleg megállá-
pittatik, a titkár és pénztárnok útasittatván a szerződvény
megkésztésére, a munkálatok keresztülvitelére és alebontá-
sok után nyert anyagok elárúsítására.

Erre a gyűlés értekezletté alakulván át, megbeszélte-
tett a cameraticum beneficiumok érdekében folyó per több
fontos kérdése, valamint az áll. középtanodai törvényjavas-
lattal szemben az egyházkerületek által követendő eljárás
menete, azoknak a közléseknek alapján, melyeket a főt.
püspök úr, a konventi meghatalmazottak budapesti megál-
lapodásairól közölt az értekezlet tagjaival.

A következő napon folytatott ülés nevezetesebb kér-
dései közül felemlítjük a következőket:

A tanári qualificatio és választás ügyében a közgyű-
lés elé terjesztendő javaslat tervének megkésztésére Parádi
K. és Szász. B. kinevezetnek, áttétetven hozzájuk a tano-
dák ez ügyben beérkezett véleményei.

A n.-sajói káptalan, előleges bejelentés nélkül, s ha-
táskörén túllépve, elfogadta Koós Ferencz egyházkerületi
képviselő mandatumáról való lemondását s szintén önhatál-
mulag új választást irt ki, a választást megejtette s most
kéri a megválasztott igazolását. Miután a lemondás elfoga-
dásának joga a közgyűlés képviselőjében az ig. tanácsé,
valamint az új választás elrendelése is őt illetvén: a meg-
ejtett választás megsemmisítettik s útasittatik az esperes a
szabályszerű eljárásra, mely — kellő gyorsasággal — még
az idei közgyűlésig lebonyolítható lesz.

Az orbai egyházmegye kovásznai választó köre, Incze
György helyébe szabályszerűen megválasztá új közgyűlési
képviselőjét, Kovács Albert személyében. Miután azonban a
kovásznai egyházközség szavazati jogával nem élt, hanem
óvást jelentett a választás ellen, avál az indokolással, hogy
ő egymaga annyi lelket számlál, mint a választó kör többi
szavazó egyházai s így sérelmesnek tartja magára nézve,
hogy csak egy szavazattal birjon: a felszólalásra okot adó
választás igazolása, törvényszerűen, áttétetik az egyházke-
rületi közgyűléshez, avál az ajánlattal, hogy Kovács Albert
igazolassék, a választás a fennálló törvény szerint foly-
ván le, (mire különben Kovászna az ig. tanács által is fi-
gyelmeztetve volt.)

Bogdán Lajos felfolyamodván az enyedi tanoda eljá-
rása ellen, melylyel számadásaira a rendes számvevői ész-
revételektől eltérő módon tette meg kifogásait; s az egy-
házkerületi számvevő benyujtván e felfolyamodásra saját vé-
leményét, melylyel Bogdán Lajos felszólalását abban iga-
zoltnak látja, hogy a számadás-vizsgálat rendén nem hatá-
rozott összegekben fejeztettek ki a nehézségek: a felfolya-
modás és az egyházkerületi számvevő előterjesztése leküldet-
tik a főtanoda előjáróságának, véleménye nyilvánítása
végett.

A sz.-udvarhelyi tanoda új felterjesztése a vagyoni

egyensúly meglételének igazolására: véleményes előterjesztés
végett, kiadatik ugyan annak a bizottságnak, mely ez ügy-
ben korábban is referált.

A sepsi-szentkirályi egyházközség új orgonáját a
kepemegváltásra szánt erdő-árból kívánván építtetni, a szer-
ződés nem hagyatik mindaddig helybe, mig az előadatok föl
nem terjesztetnek arra nézve, hogy e más rendeltetésű tőke
ide fordítható-e?

Az oltszemi templom és torony kijavitása iránti szer-
ződés helyben hagyatott.

A balázsfalvi egyházközség törlesztési kölcsöne épít-
kezései befejezhetése végett, engedélyeztetik.

Az egerbegyi papi és tanítói új díjlevelek — a szo-
kott fönntartással — megerősítettnek.

A m.-igeni egyházközség zavart anyagi viszonyai tisz-
tázása végett czélba vett eljárás helybehagyatik; az el-
adásra szánt A. betűs kötvény, kicserélés végett, felküld-
endő, hogy elárúsítható legyen s az esperes útasittatik,
hogy lehetőleg gondoskodják minden künnlevő tőke bár 6°/_o-
kal való kamatozásáról.

A kovásznai iskola községivé változtatása végleg en-
gedélyeztetett.

A vall. és közokt. miniszter illetékes ellátás végett
leküldvén Beczán Gy. folyamodását, ki tantárgy elengedése
mellett kíván Udvarhelyt kiegészítő érettségi vizsgálatot
állani: a kérésnek hely nem adatik, a miniszternek meg-
iratván, hogy ig. tanácsunk korábbi határozatához képest
semmi tantárgyból nem engedtetik az érettségi vizs-
gálat.

Az ügyvéd budapesti útjának költségei utalványoz-
tatnak.

r. t.

EGYHÁZI LAPOK SZEMLEJE.

A „Prot. egyh. és iskolai Lap“-ban Ballagi
Mór ir „iskolaügyünk és a képviselőház“ czim
alatt, a követendő közoktatásügyi politikáról.

Ma nem lenne tanácsos olyan álláspontot foglalni és
oly húrokat pengetni, mint a pátens vagy a Pontozatok meg-
jelenése idején. Más a helyzet. Nem a hatalommal ál-
lunk most szemben, hanem a közvéleménnyel.
Feladatunk: a képviselőház véleményét ügyünk javára meg-
nyerni. Magunk ellen hangolni azokat, a kik e kérdésben
dönteni hivatvák, eszélytelen lenne; mert 1-ször a nemzet
képviselőjével szemben a kihívó föllépésnek sem helye, sem
jogos alapja nincsen; 2-or nem szükséges, minthogy bebi-
zonyítható, hogy protestans iskolák teljes önkormányzati
alapon való fennmaradása, nemcsak a protestantismus, ha-
nem a nemzeti cultura közérdekében fekszik.

Nálunk ugyanis, midőn 40 millió hadi budget mellett
a közművelődési ügyre összesen csak 4 milliót költöhetünk,
képtelenség lenne oly közoktatási politikát inauguralni, mely
a protestánsoknak mintegy évi 800 ezer frtba kerülő 49

középiskoláját megtámadhatná. Megtámadva s tán megszűntetve e prot. iskolákat, az állam nem tudná pótolni a hiányt. Már pedig az iskolák fennmaradásának létfeltétele az önkormányzat. A miniszterelnök Politnak adott válaszában maga is elismeri, hogy a „prot. autonomiáért folytatott küzdelmek egyúttal a magyar állami létért folytatott küzdelmek voltak.“ A prot. egyház és a magyar állam érdekei harmóniában vannak. Nincs szükség tehát a prot. iskolákkal szemben oly óvó intézkedésekre, minők némely másokkal szemben igen is indokoltak. A protestans iskolák saját törvényes hatóságaik felügyelete alatt állanak: oly közvetlen állami felügyelet, minő a magánosok és társulatok által fenntartott intézetek irányában egészen indokolt — a protestans iskolákkal szemben nem csak indokolatlan, de, mert a kettős közvetlen felügyelet collisiókra is vezethetne, veszedelmes is lenne. Az államéletnek különböző jogalapon nyugvó tényezőit nem tanácsos egy kaptára űtni. A prot. iskolák, autonom szervezetükkel, az államnak eddig is csak hasznos szolgálatot tettek, ezután is segítségére lesznek, culturalis feladatai teljesítésében. E szervezetet bolygatni, s működését szükségtelen beavatkozásokkal zsidbasztani, annyi volna, mint a közműveltség egyik leggazdagabb erét elmetszeni.

A „**Protestans Hetilap**“ban Bierbrunner Gusztáv ír „a szó hatalma“ czim alatt a nazarénismus terjedésének megakadályozása módjáról.

Secták az egyházi életben minden időben voltak. Az egyház feladata a téves sectákhoz csatlakozókat felvilágosítani, visszatéríteni. Magyarországon ez idő szerint ily secta a „nazarénismus“ Czikkiró szerint e secta terjedésének elejét vevő egyetlen eszköz: a szó, a beszéd. Állítását a történelemből vett példákkal igazolja. Pázmán Péter, magas műveltségével és szónoki tehetségével, ötven főuri családot és 60,000 lelket térített át a rom. kath egyházba. A XV ik század husszitáit és paterenusait semmiféle eszközökkel sem lehetett visszahódítani, míg Monteblandói Jakab asceta élete és beszédének kenetteljes, elragadó hatalma kivítta azt, a mit a pápa mindenhatósága, az érsekek pompája hiában próbált. Öt év alatt ötvenezer lelket visszatérített, kétszázezeret újra megkeresztelt. Kapisztrói János, a Hunyadiak korából jól ismert ferenczrendű barát, szónoki katalmával oly befolyást tudott gyakorolni a kedélyekre, hogy a merre járt, a nép mindenütt örömrivalgásokkal, zsoltárénekléssel tódult elébe, mint valami mennyei megváltónak.

A protestantismus legnagyobb sikereit a szó hatalmának köszönheti. Jó lesz ezt továbbra is eszünkben tartani.

K Ü L F Ö L D.

Helvetia.

(A jezsuiták Schweizban.)

Hire járt e napokban Helvetiában, hogy három jezsuita tartózkodik Fribourg kánton területén, melyről pe-

dig hatóságilag ki vannak tiltva e hirhedt társulat tagjai. A kormány nyomozásokat indított e tárgyban, s a vizsgálat eredménye az lőn, hogy a kérdésben forgó egyének csak volt jezsuiták, kik a társulattal már régóta nem érintkeznek, s ezért ki sem útasíthatók. Vajjon ki merne jót állani azért, hogy ezek valóban exjezsuiták?

Anglia.

(Az unitáriusok az angol parlamentben.)

Az angol választások már az ország majd minden részében megejtettek, s a mennyire a választások eredménye tudva van, a képviselők közt huszonöt unitárius is van.

(Rendkívül olcsó biblia.)

Egy londoni kiadó (méltó arra, hogy nevét feljegyezzük) Elliot Stock, egy angol új-testamentomot ad ki, különféle jegyzetekkel és magyarázatokkal, három térképpel és huszonnégy metszettel ellátva, s egy ily meglehetősen terjedelmű kötetnek ára egy penny (hat krajczár).

Németország.

(A vasárnap s a posta.)

A németországi főposta igazgatóság, tekintve azon üdvös mozgalmat, mely jelenleg a vasárnap megünneplése czéljából megindult, elhatározta, hogy a legnépesebb városban is, mint p. o. Berlinben, vásár- és ünnepnapokon csupán egy hivatali helyiséget tart nyitva. Bár nálunk is követnék e példát!

Bajorország.

(Nagyszerű adomány.)

Egy müncheni lakós összes fekvő birtokát, melynek értéke 300,000 frankra megy, a müncheni papi özvegyeket gyámolító egylet javára hagyományozta.

Afrika.

(Irodalmi viszonyok.)

Antanarivóban, Madagascar fővárosában, jelenleg négy folyóirat jelenik meg, melyeknek egy része, mint nevek is mutatja, erkölcsi irányzatú. Ezek: Teny-soa (a jó szavak) megjelenik havonként 3500 példányban. — Varytondrahan-Tantely (Rizés és méz), megjelenik két havonként, 3000 példányban; e lap képekkel és metszvényekkel is van diszítva. — Mpanolotsaina (Tanácsadó), megjelenik évenként négyszer 700 példányban. — Sokaizan'ny Enkizymadinka (Gyermek-barát), megjelenik havonként 2500 példányban. E folyóiratokhoz számíthatni még a hivatalos értesítőt, mely évenként egyszer jelenik meg, angol nyelven.

—z—y.

IRODALOM.

Zeneművek. Tábornszky és Parsch zenemű kiadó-hivatalától több zeneművet vettünk. Hazai termékek: Székely Katalin cz. eredeti operette dalai, Erkel Elektől, ára

Folytatás a mellékleten

➤ Melléklet az „Erd. Prot. Közlöny“ 17. számához. ➤

1 frt 50 kr. — Nyolcz eredeti dal, Allaga Gézától, ára 1 frt 50 kr. — Láz polka, Halász Jenőtől, ára 60 kr. — Amazonok indulója (Székely Katalinból) Erkel Elektől, ára 80 kr. — Magyar népdalok, 4 kézre, Thern Károlytól, ára 1 frt 20 kr. — P. Gyendai idyllek, Székely Imrétől, áruk 3 frt. (Ezek külön is megrendelhetők.) E felsorolt hazai termékek közül különösen e két utóbbit ajánljuk olvasóink figyelmébe. A német című s német szerzőktől való zeneművek közül figyelmünkre leginkább ifj. Farbach Fülöp dallamos tánczdarabjai érdeemesek, mint: Diabolin, galopp (60 kr). Wanderlust (vándor kedv) polka française (60 kr). Im Majengrün (májusi zöldben) polka-mazur (60 kr). Párisi operabál-tánczok, keringő (1 frt). — Azon t. olvasóink figyelmébe, kik akár a komoly, akár a könnyed zene kedvelői s mivelői, bizalommal ajánljuk e jó nevű czég kiadványait.

* * *

Templom i m á k. Vasár-és ünnepnapokra s más alkalmakra. Közistentiszteleti használatul készítette Borsodi József. Harmadik kiadás. Megjelent a Franklin-társulat kiadásában. Ára füzve 1 frt 40 kr. vászonkötésben, arany vágással 2 frt. Átlapoztuk a 288 lapra terjedő vastkos kötetet. Ima-irodalmunk csak az újabb időben nyert örvendetes lendületet, s elmondhatni, hogy sok sikerült terméket hozott létre. Jelen mű, melynek már 3-ik kiadása fekszik előttünk, még régibb termékek közé tartozik. Tompa, koszorús költőnk és jeles egyházi írónk e kötetet, még kéziratban, egy meleg hangon irt ajánló levél kíséretében küldte meg a kiadónak. E levélből idézzük e művet illető bírálati részt. „Tartalma változatos és gazdag; több rendkívüli esetre találtatnak imák, melyek eddig megjelent Imakönyveinkből többnyire hiányzanak. Nyelve egyszerű, tiszta s folyékony; ment azon felfújt ürességtől s cziczomától, mely minden más [olvasmányban is, de könyörgésben különösen oly rosszul esik. Szószaporitással nem pótolja a gondolatok hiányát. Az egyes imák tárgyhoz szólnak, kerekdedek, iskolai feszesség nélkül, czélszerűen rövidék és buzgó-ságteljesek, hol a gondolat s fölemelkedés, az Istenhez szívesen vágyó, sorsán megnyugvó, hálás és remélő szív meleg nyilatkozata.“ A kiállítás a melyet hazai első műintézetünk, a Franklin-társulat, eszközölt, igen diszes. Ajánljuk olvasóink figyelmébe.

* * *

Kossúth emlékiratai. Jeleztük már lapunkban, hogy az Athaeneum társaság Kossúth örökbecsű forradalmi emlékiratait kiadni készül, s az első kötet május elejére meg is jelenik. Ez alkalommal figyelmeztetjük olvasóinkat, hogy ez emlékiratok füzete nként is kaphatók lesznek. A füzetes kiadás iránt Mehner Vilmos kötött szerződést az Athaeneum r. társasággal s az első füzet az első kötettel egy időben fog megjelenni. Egy füzet ára 35 kr lesz, mely öszveg mindig a füzetek átvételénél fizetendő, mely körülmény nagyban elősegíti azt, hogy, még a kevésbbé vagyonosok is megszerezhessék e nagyérdékű munkát. —s—y.

Kir. törvényszéki ítélet

a n.-enyedi Bethlen-főtanoda és Szabó Ferencz között fennforgó perben.

Ő felsége a király nevében!

Sz. 10267. A kolozsvári kir. törvényszék, mint ez ügyben delegált bíróság, ügyvéd Biró Miklós által képviselt nagyenyedi ev. ref. főiskolai felperesnek, ügyvéd Gaitán Miklós által védett Szabó Ferencz ellen számadás kifogásolása tárgyában 7034—1877 szám alatt beadott kereset, valamint az ennek folytán rendes eljárás szerint letárgyalt periratok alapján alólirt helyen és időben tartott nyilvános ülésében következőleg

ítélt:

Felperes keresetbeli kérvényének helyadásával, alperes Szabó Ferencznek a felperes n.-enyedi ev. ref. főiskola gazdagondnokához benyújtott s 1864-től egész 1874 évig vezetett különböző üzleti nemek felett szerkesztett A. B. és C. üzleti számadásai elbírálás tárgyául el nem fogadhatónak nyilvánítatnak és köteleztetik alperes az ezen perrel okozott s külön felszámítandó s ezen bíróság által folyósítandó költségeket felperesnek, képviselője ügyvéd Biró Miklós kezéhez 15 nap s végrehajtás terhe alatt megfizetni, úgy az ítéleti díjt hordozni.

Alesperesi képviselőnek munkadíja, megbizójával szemben, 300 frtban folyósítatik. Felperesi képviselő munkadíjat fel nem számítván, részére mi sem folyósíthatatik.

A kolozsvári kir. törvényszéknek 1880 április 15-én tartott nyilvános üléséből.

Indokok:

A felperesi kérésnek helyet adni s alperesnek beadott számadásait elbírálás tárgyául el nem fogadhatónak kellett nyilvánítani; mert alperes sem a szerződésileg kikötött kereskedelmi módon hitelesített könyveket, sem az üzletek különböző nemeiről igazolt oly számadásokat nem vezetett s be nem terjesztett, melyek a kiadások és bevételek időnkénti sorozatos megtörténtének nyugták és ellennyugtákkal való igazolványát is tartalmaznák. De sőt, mint maga alperes is beismeri, sőt maga az irás és kiállítás is mutatja, a beadott A. B. és C. számadások egy utólagos és rögtönzött összeállítás szüleménye levén, azok a valószínűség színezetét sem hordják magukon, s így azokat elbírálás tárgyául elfogadni nem lehetett.

Azon alperesi védekezés, mintha a felperesi főiskola előjárósága a számadások ily módon való vezetését jóváhagyólag elfogadta volna, ha való volna is, mi különben felperes részről tagadtatik, figyelembe vehető nem volt, egy részről, mert a számadások mikénti vitelét a közösen kötött szerződés 6-ik pontja állapítja meg, s más részről, mert egy testület egyik vagy másik tisztviselőjének elnézése nem menthette fel számadót a számadásoknak szerződés szerinti és szabályszerű vitelétől.

Hogy pedig az A. B. és C. számadások ily alakban a felperesi főiskola egyik előjárója vagy tisztviselője által

sem tekinthettek meg s jóvá nem hagyathattak, kimutatja azon körülmény, hogy alperes, mint maga is beismeri, azokat utólagosan vagy is a számadásra való felhívás folytán állította össze, következésképp azok betekinthetőek sem voltak.

Nem igazolván számadó számadásainak egyes tételeit, de sőt némelyeket csak hozzávetőleg tüntetvén fel, viszonyválaszában számadási tételei begyőzésére felajánlt eskü általi bizonyítástól sem lehetett függővé tenni az ügy eldöntését, minthogy a mellett, hogy a számadási tételek más módon igazolhatók, alperesnek arra való esküjét a felhozottak alapján megnyugvással oda itélni nem lehet.

Az alperes részéről a viszonyválaszban ajánlott szakértői bizonylat beszerzése iránt se tétetett intézkedés, mivel a bíróság csak a beadott iratokból hozhatván határoza-

tát, miután az ott említett okmányok más helyen vannak s azok másolatai a prts 187. §-nek rendelkezéséhez képest másolatba be nem adatván, hivatalból való előszerzésük nem eszközölhető, ezek nélkül az ajánlott szemle eredményre nem vezethet.

A perköltségek s képviselők munkadíjainak megállapítása iránt hozott határozat a prts 251. és 252. §§-ain alapszik. Tekintettel azonban azon körülményre, hogy felperes válaszirati állítása ellenére, megtérítettét kért költségeinek jegyzékét be nem fektette, fennhagyandó volt azon joga, hogy az ítélet tartalmánál fogva őt megillető perköltségeit külön felszámítva folyósíthassa.

A kir. törvényszéktől Kolozsvártt, 1880 ápr. 15-én.
Bíró Pál,
elnök.

AZ „ERD. PROT. KÖZLÖNY“ TÁRCZÁJA.

SZEMELVÉNYEK

A VALLÁSOS KÖLTÉSZET MEZEJÉRŐL.

Holnap.

(Lope de Vega.)

Éram, ki vagyok én, hogy ennyi gonddal
Jársz-kélsz utánam egyre, szüntelen,
S ajtóm előtt zord, nedves éjjelen
Didergve vársz? Undok bűnömre oh vajh'
Nekem, botornak, lesz-e majd bocsánat,
Hogy áldott jöttöd' késve fogadám,
S hálátlanságom átható fagyán
Dermedté lón sebektől vérző lábad?
Jó szellemem, ah! hányszor inte engem,
„Eredj, nyisd fel szivednek ablakát,
Nézd, hogy kopogtat, ládd, hogy vár reád!“
S én szent kötelmem hányszor vetve hátrabb,
„Majd holnap inhább“, könnyeden feleltem,
S ha mult a ma, ígértem újra: „Holnap!“

Vak Bartimeus.

(Longfellow.)

Bartimeus a vak, bujában,
Ott áll Jerichó kapujában.
És hallva im e népet zúgni,
„Itt jó Krisztus, a nazarethi“,
Kitör szava kétségbeesve
„'Ιησοῦ ἐλέησον με*)“

Majd egyre nő a tóduló ár,
Vak Bartimeus csendesedj' már.

*) Jézus szabadíts meg engem.

De túlkiált rajtok a koldus,
S im hallja végre: „Jöszte, a Jézus
Téged hiv, mondják, menj elébe!“
„Θάρσει, ἔγειραι, φανεῖ σε!“**)

Elnémúl most a nép legottan
S szól Krisztus: „Nos, mi óhajod van?“
Felel a koldus: „Mit se látok;
Oh, mester, adj nekem világot!“
S a Megváltó int: „Υπαγε!
'Η πίστις σου σέσωκέ σε.“***)

Kinek szemed van s még se látsz, te,
Nyomorba, buba elmerülve,
Figyelj mit mond e három ige:
"Ιησοῦ ἐλέησον με,
Θάρσει, ἔγειραι, Υπαγε!
'Η πίστις σου σέσωκέ σε.

A pinty legendája.

(Mosen.)

A keresztfán haldokolva
Krisztus fölveté szemét,
Égre néz és im remegni
Érzi átvert tenyerét.

S elhagyatva a világtól,
Látja, hogy egy kis madár
Durva vas-szegére ülve
Ott kopácsol s körbe jár.

Vértől ázva fáradatlan,
Csórivél utána lát,

**) Bizzál, kelj fel, beszélj!

***) Eredj, a te hited megtart téged!

Hogy leoldja a keresztről
Isten egyszülött fiát.

S szól a Megváltó szeliden
„Áldalak jószágodért,
Ám e percznek emlékéül
Kebliden viseld a vért!”

S lám a pintyét e nap óta
Vér-pirosló toll fedi,
S zöld fenyők közt a ki hallja,
Tán regét mond, azt hiszi.

A HALÁL

A MŰVELETLEN NÉPEKNÉL.

— Ethnographiai vázlat, Berghaus nyomán. —
(Vége.)

III.

A sírok. — Az eltemetés módja.

A hottentottok a halott fejét térdei közé hajtják, s a lepedőkbe bukolt tetemetek vad állatoknak vetik étékül. A kirgizek halottaikat fákra akasztják; a góthok hajdan fejedelmekkel ugyanezt tették. Az araukánok nem teszik földbe halottaikat, hanem hat láb magas állványokra helyezik; e szokás dívik a polynésiaiaknál is, Tahiti szigeten, azzal a különbséggel, hogy a test elrothadása után a csontokat eltemetik. Sok néger népnél a halottakat kerek kunyhókba temetik el, egy külön helyre, s a község e része, mely joggal nevezhető holt falunak, sokszor nagyobb, mint az élők falva.

A „művelt” európaiak elődjei a holttesteket feldarabolták, megfőzték s besózták. Ez történt még V. Henrikkel, Anglia királyával is.

A kamcsadálók halottaikat kutyáknak vetik oda, és, mivel e szokás eredeti jelentőségét elfelejték, azt mondják ezt azért teszik, mert az ily módon felfaltak a túlvilágon őket a gonosz szellemektől megvédelmező hű ebekre foghatnak találni.

Az ó-kor népei, (majdnem kivétel nélkül) halottaikat elszokták égetni, s így tettek a mai legcivilizáltabb népek ősei is. Ma azonban, a viszonyok változtával, e szokás kiment divatból, s csupán néhány népnél maradt fenn keleten, mint p. o. a malajoknál, siamoknál. stb. Ceylon lakói az elégetést nagy tisztességnek tartják, s a szegény emberek hulláit az erdőbe vetik ki.

A földbetemetés a legczélszerűbb, s legtermészetesebb. Nem lehet azonban kárhóztatni azt, ha egy család, kegyeletesebb érzésből, közös sírboltot épített magának. Annál kárhóztatandóbb azonban a templomba való eltemetés, mely szintén kegyes érzelem kifolyása, de egészségtelen, különösen egy nagy város lakóira nézve. Át is látták ezt a műveltebb nemzetek, s azok kebelében az ily barbar temetkezési módokat szigorú törvények tiltják.

IV.

A gyász.

A vadak, kik mint már említettük is, egészen a fájdalom külső behatása alatt állanak, külsőleg igyekeznek inkább kimutatni fájdalmukat, hogysem magukba fojtsák azt.

Tahiti lakói, különösen a nők, fájdalmuknak avval adják jelét, hogy kemény halfogakkal fejeken sebeket ütnek, s a sebekből lecsorgó vért növény levelekre öntve, a koporsóba helyezik, s e különös gyászszertartást többször ismétlik. Az új-zeelandiak mély sebeket ejtenek karjaikon, lábszáraikon, mellükön s hátukon, sőt a Pomotu szigetcsoport lakói egy darab húst is levágnak arcukról.

Némely néger népek a harcban elesetteknek fényes temetést rendeznek, melynek folyama alatt a nők hajukat tépik, bőrüket némely testrészükről lenyuzzák, hangos dobolás közben.

Ha egy cserkeszt eltemetnek, rokonai borzasztó módon üvöltötenek, s arcukat s más testrészeit éles eszközökkel öszszevagdadják.

A georgiaiak, kik különben sokat tartanak szakállukra, ezt, a gyász jeléül, többször lemetélik; épen így cselekesznek Mindanao lakói, kik még szemöldöküket sem kimélik; a kokhinkhinaiak hajukat vágják le.

Ha egy osztjáknő férjét elveszté, egy fatuskót felöltöztet férje ruháiba, avval együtt alszik egy egész éven át s nappal maga elé teszi, hogy könnyeit reá ontsa. Ha a gyász-idő letelt, a tuskót szögletbe dobják, mert még szükség lehet reá.

Koreában a gyászidő három évig tart, s ha a hátiamaradottak fiuk, kik atyjukat veszték el, ez idő alatt nem vállalhatnak hivatalt. Itt is, mint Chinában, a törvény tiltja az özvegynek a férjhez menetelt, s a gyermekek, kik az első férj halála után születtek, törvényteleneknek tekintenek; a gyászolók szőr-inget, kendőkből készült hosszú felöltőt viselnek, kalapjukra krep szövet helyett galandot kötnek; felöltő nélkül soha ki nem mennek, a gyász tertama alatt meg nem mosdanak, s úgy néznek ki, mint valami mulattok.

A kokhinkhinaiaknál a legidősebb fiu atyját 3 évig s három hóig gyászolja; hamuszürkébe jár, szalma-kalappal; nem lakik házában, hanem a csupasz földön alszik. A törvénytelenek szokások szigorúak, a törvény őrei szemmel kísérik őt, s egyetlen parancs áthágása megfosztja őt az örökségtől.

Az eszkimóknál az anya fiát húsz napig siratja, s ez idő eltelté után a szomszédok az atyának egy ajándékot küldenek, s ez annak fejében köteles azokat megvendégsélni. Az északamerikai indián-törzsek némelyike eltávolít szemei elől mindent, mit a kimúlt használt; tartozkódnak nevével csak kiejteni is, s azok, kiknek neve a meghaltéval azonos, ideiglenesen, más nevet vesznek fel. Vették lenne e vadak egyikének ezt mondani: „Atyád meghalt” — Egy férj sem siratja nejét, mert „a könnyek nem illenek férfi szemébe!”

A japánok nagy ünnepet ünnepelnek szülőik hamvainál; ez több éjen át tart, s sok vendég hivatalos reá.

A gyász színei nem mindenütt egyenlők: A fekete

szín a japánoknál az öröm színe s a fájdalomé a fehér; a peguoknál a gyászszíne a sárga. A madagaszkariak a gyász tartama alatt arcukat fehér, fekete s sárga színekkel mázolják be.

A halottak emlékének tiszteletben tartása nemes érzelem, mely ép' úgy kegyességből, mint gyöngéd érzelmekből ered; ez azonban még sem teszi az oly törvényeket szükségessé, minő a Soloné volt, hogy a halottakról roszzat mondani tilos, mert rossz érzületeket és gonosz tetteket még a halottban is el kell ítélni, s halála sem menti meg a gyilkost a közvélemény pellengérére való állítástól.

—z—y.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1880. április 16-án.

— **Báró Kemény Gábor főgondnok** ő nagyméltósága a folyó év május hava 23-án Sepsi-Szent-Györgyön megnyilando kerületi közgyűlésre a meghívókat szétküldötte; a tárgyalás alá veendő fontosabb kérdések közül meghívójában a következőket jelezte: 1. A magyarországi ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság jegyzőkönyve. 2. A sepsi-szentgyörgyi Székely-Mikó-tanoda szervezetét és vagyona kezelését tárgyzó javaslat. 3. Az egyházkerületi központi kezelés alatt álló tőkék gyümölcsözőbb elhelyezését tárgyzó javaslat. 4. A kepe megváltására alapított tőkék kezelését tárgyzó szabálytervezet.

— **Kolozsvári ref. egyházközségünk** k. magyar utcai diszes temploma belső felszerelésének teljes bevégzése alkalmából, május hava 2-án, nevezett templomában, ünnepélyes hála Istentisztelet fog tartatni, a következő programmal: 1. Invocatio. 2. A gyülekezet éneke. 3. A polgári dalegylet kardala. 4. Ima, tartja Herepei Gergely. 5. A kolozsvári dalkör kardala. 6. Alkalmi egyházi beszéd, tartja Szász Gerő, esperes. 7. A polgári dalegylet karéneke. 8. A gyülekezet éneke.

— **A budapesti egyetemi könyvtárban** Szilágyi Sándor történetbuvárunk megtalálta a „boszorkány-biblia“ (bibliotheca magica) egy egész példányát, azt egy feláztatott régi könyvtáblából véve ki. Más becses munkákat is fedeztek fel ily módon.

— **A kolozsvári egyetem** a budapesti egyetem évszázados újjáalakításának május 13-án tartandó ünnepélyen küldöttség által fogja magát képviseltetni. A küldöttség dr. Brassai Sámuel e. i. magnificus rector vezetése alatt a négy kar dékánjától: dr. Jenei Victorból, dr. Ajtai Sándorból, Szász Bélából és dr. Fabinyi Rudolfból, s a

csatlakozó tanárokból fog állani, kik az egyetem üdvözlő iratát, diszes kiállításban nyujtandják át az ünnepélyes ülésen a budapesti egyetemen rectorának.

— **A sárospataki ref. főtanoda** tanári kara jó példával jár elől. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr által a gymnasiumi s reáliskolai oktatás tárgyában beterjesztett törvényjavaslatot beható bírálat tárgyává tette és Szinnyi Gerzon tanár által körvonalozott észrevételeit egy füzetben közrebocsátotta. Lapunk legközelebbi számában e nyomós észrevételeket ismertetni fogjuk.

— **A „Tavaszi“**, a budapesti tavaszi ünnepélyek közlönye, melyet a fővárosi gyermekmenhely, gyermekkórház és hasonszenvi kórház javára május elején a gr. Károlyi palotában rendezendő ünnepély alkalmából az egyesült nőegyletek ünnepi bizottsága ad ki, — május hó 4-én jelenik meg, pompás illusztrációkkal Munkácsy, Zichy Mihály, Székely, Lotz s más jeles festőnktől, és mullattató rövid elbeszélésekkel Jókai, Pulszky Ferencz, Szász Károly s másoktól, valamint igen sikerült karikatúrákkal Jankó Jánostól, politikai vezérférjainkről. — A lap szétküldését én vállaltam magamra s megrendelések, legczélszerűbben postautalvánnyal, hozzám intézendők. A „Tavaszi“ két különböző kiadásban jelenik meg; az egyszerű ára 40 kr., postán küldve 45 kr. a diszkiadásé 1 frt postán 1 frt 5 kr. Rautmann Frigyes könyvkiadó, gránátos utca 6 sz.

— **Megégett plébános.** Győrben, Kis-Baráti e hó 15-én felgyújtották a nádfedelű plébánia-házat. A tűz oly gyorsan terjedt, hogy a plébános már ki nem menekülhetett. Az oltásra sietők feltörték az ablakvasat, de a plébánost elájultan s már félig összeégve találták meg. Másnap meghalt. A ház felgyújtásával a szakácsné ingyenélő testvérét gyansítják, a ki tavaly a plébánosnak egy borját lopta el, s e miatt a plébános becsukatta. Mikor a tolvaj kiszabadult börtönéből, mindig fenyegette a lelkészt, hogy bosszút áll rajta.

— **Lapunk mai számához** mellékelve veszik t. olvasóink az Adria biztosító társulat körlevelét, melyet az érdeklettek figyelmébe ajánlunk.

A SZERKESZTŐ POSTÁJA.

Horváth Istvánnak, Bükös. Az említett irat ügyében válaszát kérem.

Botka Károly kollegának, Doba. Térszükem miatt jövő számra maradt.

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdásznál az ev. ref. főtanoda betüivel Kolozsvárt.

Melléklet: Az Adria biztosító társulat körlevele.